

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**JAZYK A STYL V POŘADU ČESKÉ TELEVIZE
HYDE PARK CIVILIZACE**

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Bohumila Junková, CSc.

Autor práce: Bc. Ondřej Boštička

Studijní obor: Bohemistika navazující

Ročník: druhý

2019

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponenta práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 9. července 2019

.....
Bc. Ondřej Boštička

Poděkování

S vděčností děkuji své školitelce doc. PaedDr. Bohumile Junkové, CSc., za podporu ve volbě tématu, poskytnuté konzultace, podnětné názory a především za vlídný přístup v průběhu psaní.

Mé poděkování rovněž patří kamarádovi Václavu Smíškovi za poskytnutou pomoc s přepisem audiovizuálního záznamu.

„Failure is not an option.“ =

„Neúspěch nepřichází v úvahu.“

Gene Kranz

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá mluvenou mediální komunikací z hlediska stylistické analýzy jazykových prostředků populárně vědeckého pořadu *Hyde Parku Civilizace*. Práce se úzce zaměřuje na hodnocení jazykových prostředků moderátora a pozvaných hostů. Zkoumaný vzorek sestává z průřezového jádra devíti odvysílaných dílů za první tři roky, tj. za období 2012–2014. Cílem práce je objektivně zhodnotit mluvenost živé diskuze v jednom z pořadů České televize, a přispět tak dílčí sondou k jazykové úrovni veřejnoprávního média v České republice. Výzkumná část navazuje na předchozí oddíl teoretických poznatků popisujících sféru mluvené mediální komunikace na základě prostudované literatury.

Klíčová slova: mluvenost, mediální komunikace, stylistická analýza, jazykový prostředek, pořad Hyde Park Civilizace

Annotation

The present diploma thesis deals with spoken media communication, conducting a stylistic analysis of the language means used in the *Hyde Park Civilizace* pop-science programme. The thesis focuses on the evaluation of the language means used both by the host and the guests appearing on the show. The research sample consists of a cross-section of nine episodes aired within the first three years of the programme, i.e. 2012–2014. The goal of the thesis is to provide an objective assessment of the spokenness in live discussions on a Czech Television programme. Thus, this specific analysis aims to enhance the language standard of the public media in the Czech Republic. The research part follows up the theoretical part which describes spoken media communication based on the specialist literature.

Key words: spokenness, media communication, stylistic analysis, language means, *Hyde Park Civilizace* programme

Obsah

Úvod	10
1. Metodologický úvod	12
1.1 Metodologický rámec, cíl práce	12
1.2 Materiálová báze.....	13
1.2.1 iVysílání České televize	13
1.2.2 Transkripce audiovizuálního materiálu (zásady).....	13
1.3 Výběr hostů.....	14
1.3.1 Výběrová kritéria.....	14
1.3.2 Vedlejší okolnosti ve výběru hostů	15
1.3.3 Vybrání hosté pro analýzu.....	15
1.4 Kodex České televize, Článek 9 „Jazykový projev“	16
2. Pojmosloví a jeho začlenění do souvislostí	18
2.1 Jazyk	18
2.2 Styl.....	20
2.3 Masová média (masmédia)	21
2.4 Teorie verbální komunikace	22
2.5 Jazyková kultura	23
2.6 Jazyková správnost / spisovný jazyk	24
2.7 Mluvenost/psanost	26
3. Mluvená čeština na pozadí mediální komunikace	28
3.1 Vymezení žánru	28
3.1 Mluvená mediální komunikace (publicistický rozhovor).....	28
3.1.1 Funkce	28
3.1.2 Dialogická mediální síť	29
3.1.3 Mediální dialog.....	29
3.1.4 Vztah komunikantů	29
3.1.5 Interakce	30

4. Vybrané funkční styly z hlediska publicistického rozhovoru.....	31
4.1 Funkční rozpětí publicistického rozhovoru	31
4.2 Charakteristika publicistického funkčního stylu	31
4.2.1 Mluvená publicistika	32
4.3 Charakteristika odborného funkčního stylu.....	32
4.4 Charakteristika rétorického (řečnického) funkčního stylu	33
5. Slohotvorní (stylotvorní, slohová) činitele	35
5.1 Objektivní slohotvorní činitele	35
1. Místo a čas komunikace	35
2. Adresáti.....	35
3. Míra spontánnosti a připravenosti komunikace	36
4. Téma a jeho uchopení.....	36
5.2 Subjektivní slohotvorní činitele	36
6. Stylistická analýza a hodnocení jazykových prostředků.....	38
6.1 Rok 2012.....	38
6.1.1 Dana Drábová.....	38
6.1.2 Dílčí shrnutí.....	45
6.1.3 Miroslav Bárta.....	46
6.1.4 Dílčí shrnutí.....	58
6.1.5 Mnislav Zelený.....	59
9.1.6 Dílčí shrnutí.....	70
7.2 Rok 2013.....	71
7.2.1 Rudolf Zahradník	71
7.2.2 Dílčí shrnutí.....	82
7.2.3 Jan Sokol	83
7.2.4 Dílčí shrnutí.....	93
7.2.5 Jan Klas	94
7.2.6 Dílčí shrnutí.....	105
8.3 Rok 2014.....	106
8.3.1 Vladimír Beneš.....	106

8.3.2 Dílčí shrnutí.....	118
8.3.3 Markéta Pravdová.....	119
8.3.4 Dílčí shrnutí.....	129
8.3.5 Jan Šibík	130
8.3.6 Dílčí hodnocení	139
Závěr.....	141
Seznam použitých symbolů a zkratk.....	146
Použitá literatura a zdroje.....	147
PŘÍLOHA	

Úvod

Diplomová práce si nárokuje podat reálný pohled na současný stav mluveného jazykového projevu ve veřejnoprávní České televizi, a to na vybraném pořadu *Hyde Parku Civilizace*, jehož první díl se na televizních obrazovkách objevil v září 2012. Vzhledem k limitujícímu rozsahu pro diplomovou práci se zaměřujeme na počáteční období vzniku pořadu, tj. na první tři sledované roky 2012–2014.

Zkoumaný vzorek tvoří devět význačných hostů svého oboru, přičemž za každý rok byli vybráni tři hosté, u nichž je provedena stylistická analýza jazykových prostředků podle jednotlivých jazykových plánů: a) foneticko-fonologický, b) morfologický, c) syntaktický, d) lexikálně-sémantický, e) mimojazykový. Na základě vyexcerpovaného materiálu z přepisů audiovizuálního záznamu z databáze iVysílání České televize jsme utřídili jazykový materiál podle jazykových plánů, poté jsme výzkumný vzorek podrobili analýze a v konečné fázi jsme zhodnotili jazykovou úroveň moderátora a hostů. Primárně se jedná o vlastní klasifikaci a hodnocení jazykových prostředků s přihlédnutím k slovníkové části Internetové jazykové příručky (*Slovník spisovné češtiny* [on-line]) a *Novému akademickému slovníku cizích slov* (2009). Každý rozbor je zakončen dílčím shrnutím a jako dodatek uvádíme pět nejfrekventovanějších slov, která host pronesl v rozhovoru. Celkové výsledky jsou sumarizovány v závěrečném oddílu práce.

Praktické části předchází tradičně teoretická východiska, která jsou vymezena metodologickým rámcem pro výzkum, a to ve snaze poskytnout základní orientaci prací. Mimo jiné definuje otázky a cíle práce, prezentuje analytický aparát a postup, osvětluje výběr hostů nebo popisuje aplikovanou metodu pro rozbor mluveného komunikátu.

Teoretická část je koncipována na okruh znalostí z oboru lingvistiky, úžeji pak na stylistiku mediální komunikace a mluvené publicistiky. Výstavba se odvíjí od základních pojmů, tj. od jazyka a stylu, přes mluvenou češtinu na pozadí mediální komunikace, vybrané funkční styly až po slohotvorné činitele. Cílem teoretické části je přiblížit odborné názvy s ohledem na zvolené téma práce, a proto jsou jednotlivé kapitoly strukturovány na nejzásadnější soubor poznatků. Převážně vycházíme z nejnovějších českých stylistik a publikací věnovaných mluvené mediální komunikaci (např. *Stylistika mluvené a psané češtiny* (2016), *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* (2011), *Stylistika pro žurnalisty* (2011), *Současná stylistika* (2008), *Stylistika současné češtiny* (1997)); dále pak čerpáme

z odborně zaměřených časopiseckých článků (*Jazykovědné aktuality*, *Naše řeč*, popř. *Slovo a slovesnost*) a elektronicky dostupného *Nového encyklopedického slovníku češtiny*.

Součástí práce je Příloha, která jednak zahrnuje pojednání o pořadu *Hyde Parku Civilizace*, zmiňuje stručně jeho historii, profil, tematickou strukturu, profil moderátora, a jednak mapuje přehled jednotlivých dílů/hostů za sledované období 2012–2014 včetně těch nevyhovujících pro naši stylistickou analýzu.

1. Metodologický úvod

1.1 Metodologický rámec, cíl práce

Volbou tématu diplomové práce je mluvená mediální komunikace populárně vědeckého pořadu *Hyde Parku Civilizace* (HPC). Stěžejní část práce – **stylistická analýza jazykových prostředků a jejich hodnocení** – je cílena na základní jazykové plány: **foneticko-fonologický, morfologický, syntaktický a lexikálně-sémantický**. Na jazykové plány úzce navazuje mezioborový plán **mimojazykový**.¹

Ke zkoumanému vzorku mluveného dialogického komunikátu je podle jazykových plánů přistupováno dvojím způsobem. Pozornost v praktické části je upřena jednak na stylizaci jazykových prostředků a jednak na (ne)dodržování spisovné češtiny, a to ze strany moderátora a hostů. Mimojazykový plán pohlíží na sociální chování během komunikace.

Abychom dosáhli pokud možno objektivní shody našeho vytyčeného požadavku, strukturovali jsme utříděný materiál (audiovizuální záznam) s ohledem na koncepci a záměr práce podle námi stanovených kritérií (viz podkapitola 1.3.1 „Výběrová kritéria“).

Od analytického přístupu očekáváme, že zkoumaný vzorek ukáže: 1. nezkreslený obraz o jazykově stylistickém vyjadřování v České televizi; 2. potvrdí, bude-li tomu tak, naši domněnku, že každý spontánně mluvený komunikát obsahuje nejrůznější prvky ze spisovné i nespisovné češtiny (tzv. běžné mluvy); 3. verifikuje vybrané části z Článku 9 „Jazykový projev“ o naplňování jazykového projevu ve vysílání České televize, jenž je deklarovaný *Kodexem České televize* (viz dále podkapitola 1.3); 4. přispěje dílčí sondou k již vzniklým analýzám u vybraných pořadů České televize od pracovníků z Ústavu pro jazyk český AV ČR.²

¹ Mimojazykový plán pojmujeme v širším rozpětí než například mluvnice *Čeština – řeč a jazyk* (srov. Čechová, 2011, s. 410). V naší práci do mimojazykového plánu řadíme soubor jazykových i nejazykových aspektů doprovázejících komunikaci, např. přerážky, přeryvy v řeči, smích v řeči, kooperace komunikantů.

² Na základě prostudovaných přílůžek jsme nenašli informaci o tom, že by v minulosti byl analyzován pořad *Hyde Park Civilizace*.

Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/press/analiza-a-hodnoceni-jazykove-urovne-vybranych-poradu/> [cit. 2019-06-30].

1.2 Materiálová báze

1.2.1 iVysílání České televize

Výchozím materiálem, s nímž jsme pracovali, jsou odvysílané díly z webové databáze *iVysílání České televize*,³ kde je možno zhlédnout všechny díly pořadu *Hyde Parku Civilizace*, které měly premiéru na programu ČT24. Výhoda úložiště spočívá v databázové skladbě přehledových dílů poskládaných do příslušných kategorií (např. fyzika, matematika, chemie, biologie, lékařství, filozofie, historie, lingvistika, příběhy odvahy, společnost) podle konkrétního zaměření. V libovolném časovém úseku si uživatel může videozáznam pozastavit či znovu přehrát podle potřeby, proto se nám toto médium jeví jako velmi vhodný zdroj pro analytický výzkum.⁴

1.2.2 Transkripce audiovizuálního materiálu (zásady)

Pro přepis z audiovizuálního záznamu do písemné podoby jsme použili nejjednodušší možnou metodu, a to „piš, jak slyšíš“.⁵ Tento způsob jsme zvolili jednak za účelem co nejdůvěryhodnějšího zachování autentické mluvy komunikantů pro jazykovou analýzu na bázi vyexcerpovaných příkladů⁶ a jednak kvůli (ne)náročným požadavkům pro přepis audiovizuálního rozhovoru (srov. Kaderka – Svobodová, 2006, s. 18–51).

Přepsaný materiál byl zapsán použitím vlastních transkripčních značek v kombinaci s prostudovaným „Manuálem“ (Kaderka – Svobodová, 2006, s. 48):

- DS označení mluvčího
- (?) nesrozumitelný úsek řeči
- - krátká pauza
- [...] vynechaný úsek
- – dlouhá pauza
- (smích) poznámka
- ... nedokončená výpověď
- | frázování výpovědi
- e, ee, mm hezitační zvuk
- odsazený odstavec skok do řeči

³ Jedná se o internetové vysílání všech programů České televize: ČT1, ČT2, ČT24, ČT sport, ČT :D (= Děčko), ČT art. Databáze umožňuje divákovi výběr pořadu na základě jedné ze tří možností: A–Z, podle data či podle živého vysílání. Více informací o *iVysílání České televize* na www.ceskatelevize.cz/ivysilani/ [cit. 2018-11-03].

⁴ Pořad HPC je také možno poslouchat kdykoliv v komprimovaném formátu MP3 ve formě tzv. zvukového podcastu České televize na www.soundcloud.com/ct24/sets/hyde-park-civilizace [cit. 2018-11-03].

⁵ Uvědomujeme si, že při průběhu přepisování rozhovorů mohlo dojít k nedůslednému dodržení tohoto pravidla (fonetický vs. ortografický pravopis).

⁶ Příklady jsou odlišeny fontem Courier New nebo *kurzivou*.

1.3 Výběr hostů

1.3.1 Výběrová kritéria

Volba dílů, resp. hostů, pořadu *Hyde Parku Civilizace* s ohledem na analytický přístup (stylistická analýza a hodnocení jazykových prostředků) se odvíjela od tří základních požadavků:

- *jazykový kód, tj. český jazyk;*
- *zastoupení hostů v příslušném oboru (např. fyzika, archeologie, lékařství, filozofie, popularizace vědy);*
- *průřezové jádro odvysílaných dílů za tříleté období 2012–2014;*

Značný význam pro výběr hostů sehrály další určující faktory. Mimo již uvedeného *jazykového kódu komunikace* se jedná o zapojení následujících objektivních slohotvorných činitelů:

- *ráz komunikátu (formální situace);*
- *místo a čas komunikace (televizní studio – zpravidla neznámé prostředí pro hosta);*
- *adresáti (moderátor a host, tj. dialog tváří v tvář);*
- *míra spontánnosti a připravenosti komunikace (komunikát z části připraven);*
- *téma (předem známo).*

Pro analytický přístup jsme se tedy rozhodli zahrnout díly, které nesplňují výše vymezené požadavky (pozn. důvod uvádíme v závorce):

1. rozhovor se zahraničními hosty (komunikace neprobíhá v českém jazyce);⁷
2. účast dvou a více hostů (narušení schématu mediálního dialogu, resp. vztahu komunikantů mezi čtyřma očima);
3. charakter prostředí (jiné místo než televizní studio);⁸

Posledním zamítnutým kritériem je:

4. speciální vysílání dílu (debata udílení Nobelových cen).

⁷ K rozboru byly vybrány díly pouze s českými hosty, a to se zřetelem k vymezenému tématu práce, jímž je stylistická analýza a hodnocení jazykových prostředků mluvené komunikace ve vztahu k **českému jazyku**. Diskuze se zahraničními hosty obvykle probíhá v anglickém jazyce, což není předmětem našeho zájmu.

⁸ Například rozhovor s plastickým chirurgem Bohdanem Pomahačem byl zprostředkován přes Skype ze Spojených států amerických (datum vysílání 6. 9. 2014).
Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/dily/> [cit. 2019-03-05].

1.3.2 Vedlejší okolnosti ve výběru hostů

Do repertoáru vybraných hostů jsme zařadili takové zástupce, kteří nás zaujali svou profesí, svými jedinečnými výkony a úspěchy, přesněji řečeno tématem v pořadu *Hyde Parku Civilizace* ve sledovaném období září 2012 – prosinec 2014. Rozhodujícím měřítkem byl také zvolený strategický postup – první odvysílaný díl,⁹ gender (minimálně dvě ženy),¹⁰ nerovnost společenského postavení hosta (vědec vs. fotograf).

Jedním z inspiračních zdrojů byla rovněž předloha knižního zpracování *Hyde Parku Civilizace* (2016) od D. Stacha a G. Cihlářové, tj. od samotných tvůrců/autorů stejnojmenného pořadu. Do našeho repertoáru jsme zařadili fotografa **Jana Šibíka**.

1.3.3 Vybrání hosté pro analýzu

Za tříleté období od září 2012¹¹ do prosince 2014 bylo odvysíláno celkem 93 dílů *Hyde Parku Civilizace*.¹² Z tohoto celkového počtu jsme odečetli všechny díly, které nebyly v souladu s našimi vymezenými kritérii (viz výše). Po odečtení se tedy výsledný stav ustálil na počtu 50 dílů, z nichž jsme pro **výzkumný vzorek** (přepis rozhovorů) vybrali **9 dílů**.

Utříděný jazykový materiál jsme strukturovali jednak podle časové posloupnosti, tj. za období 2012–2014, a jednak podle zastoupení devíti hostů v jednom z několika rozmanitých oborů (fyzika, archeologie, antropologie, popularizace vědy, filozofie, civilní letectví, lékařství, lingvistika, reportážní fotografování).

2012

1. **Dana Drábová** (jaderná fyzička, předsedkyně Státního úřadu pro jadernou bezpečnost; 8. 9. 2012);¹³
2. **Miroslav Bárta** (egyptolog; 10. 11. 2012);
3. **Mnislav Zelený** (etnolog; 15. 12. 2012);

⁹ Premiéra prvního dílu HPC byla odvysílána 8. 9. 2012 na programu ČT24, jako prvním hostem byla Dana Drábová.

Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/hyde-park-civilizace/dily/starsi/> [cit. 2018-11-03].

¹⁰ Do HPC jsou muži zváni častěji než ženy (viz Příloha „Přehled jednotlivých dílů za období 2012–2014“).

¹¹ Rok 2012 dosahuje nízkého stupně odvysílaných dílů oproti ostatním rokům. Důvodem je fakt, že první díl nového pořadu HPC se na televizních obrazovkách objevil až v devátém měsíci toho roku, tj. v září 2012.

Dostupné z: [https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/dily/starsi/\[2019-02-27\]](https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/dily/starsi/[2019-02-27]).

¹² Podrobný souhrn jednotlivých dílů a hostů za období 2012–2014 je uveden v Příloze.

¹³ Na prvním místě uvádíme **jméno hosta** a v závorce jeho **profesi**, popř. i **název instituce**, a **datum odvysílaného dílu** na ČT24.

2013

4. **Rudolf Zahradník** (fyzikální chemik, bývalý předseda Akademie věd ČR; 16. 2. 2013);
5. **Jan Sokol** (filozof; 30. 3. 2013);
6. **Jan Klas** (generální ředitel Řízení letového provozu; 23. 2. 2013);

2014

7. **Vladimír Beneš** (neurochirurg, přednosta Neurochirurgické kliniky 1. lékařské fakulty UK a Ústřední vojenské nemocnice; 1. 2. 2014);
8. **Markéta Pravdová** (lingvistka, předsedkyně Rady Ústavu pro jazyk český,¹⁴ zástupkyně ředitele ÚJČ AV ČR; 11. 1. 2014);
9. **Jan Šibík** (reportážní fotograf; 29. 3. 2014).

1.4 Kodex České televize, Článek 9 „Jazykový projev“

Vzhledem k tomu, že Česká televize zaujímá status veřejnoprávního média neboli média veřejné služby České republiky (dále také Český rozhlas a Česká tisková kancelář¹⁵), musí být z právního hlediska regulován mimo jiná nařízení i mluvený jazykový projev (Reifová a kol., 2004, s. 138). Proto byl Radou České televize sestaven *Kodex České televize* s podtitulem *Zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání*, jenž prošel schvalovacím legislativním procesem v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR 2. července 2003. Dokument v Článku 9 „Jazykový projev“ odstavec 9.1 ukládá povinnost České televizi řídit se podle předepsaných stanov: „Česká televize je **zavázána dbát o kultivovanost jazykového projevu** (OB – tučně). Vyjadřování hlasatelů, moderátorů a redaktorů ve vysílání musí působit jako **vzor správného užívání jazyka** (OB – tučně) již s ohledem na skutečnost, že diváci mohou takovému vyjadřování přikládat normotvorný význam“ (*Kodex České televize*, 2003, s. 19). V témže Článku v odstavci 9.2 je uvedeno, že „hlasatelé, moderátoři a redaktoři zpravodajských a aktuálně publicistických pořadů **jsou povinni vyjadřovat se v pořadech zásadně spisovným jazykem** (OB – tučně), ledaže by citovali či interpretovali výrok či chování jiné osoby nebo by se použití nespisovného výrazujevilo

¹⁴ Lingvistka Markéta Pravdová již dnes nevykonává funkci předsedkyně Rady Ústavu pro jazyk český. Dostupné z: <http://www.ujc.cas.cz/o-ustavu/vedeni/> [2019-02-27].

¹⁵ Česká tisková kancelář (ČTK) hospodaří z vlastních příjmů, tj. z prodeje tvůrčí činnosti, kdežto Česká televize a Český rozhlas jsou financovány z koncesionářských poplatků (měsíční sazba za užívání přijímačů; Reifová a kol., 2004, s. 138).

nezastupitelným vzhledem k situaci [...]“ (tamtéž, s. 19–20); a v tomtéž Článku v odstavci 9.3 je deklarováno: „Slovní formulace ve vysílání užívané hlasateli, moderátory a redaktory by se měly vyhýbat frázím, klišé nebo jiným formám zplošťování obsahu jazyka [...]“ (tamtéž, s. 20).

Výňatky z *Kodexu České televize* zcela jasně dokládají, že Česká televize ve zpravodajských a publicistických pořadech je povinna dbát o kulturu jazykového projevu, jíž přisuzuje zvláštní význam, neboť mluvený jazyk bezesporu působí na diváky, a proto je třeba o něj pečovat.

2. Pojmosloví a jeho začlenění do souvislosti

Ústředními termíny/pojmy¹⁶ v názvu naší práce jsou *jazyk* a *styl*, proto jim je v následujících podkapitolách věnován prostor pro bližší vymezení ve vztahu k zvolenému tématu. Další pojmy *masová média (masmédia)*, *teorie verbální komunikace*, *jazyková kultura*, *jazyková správnost / spisovný jazyk*, *mluvenost/psanost* přibližujeme proto, že mají obecný charakter, tudíž jim dáváme potřebný rozměr, aby bylo zřejmé, jak s termíny operujeme, popř. jak jim rozumíme.

2.1 Jazyk

Nahlédneme-li do některých jazykovědných publikací (např. *Česká mluvnice*, *Čeština – řeč a jazyk*, *Česká stylistika*, *Jazyk a jazykověda*, *Dějiny lingvistiky*), bývá zpravidla první kapitola vyhrazena **jazyku a řeči**. *Jazyk* jakožto nástroj řeči je od velmi dávných dob spojován s člověkem a od jeho počátku stojí studium jazyka v centru pozornosti zvláště pro jazykovědu, ale i pro další příbuzné obory (filozofie, antropologie, biologie člověka, psychologie, sociologie, informatika aj.), jichž je jazyk předmětem zájmu. Studium jazyka se v různých rovinách zabývá řada jazykovědných disciplín (fonetika a fonologie, morfologie, syntax, lexikologie, sémantika, dialektologie ad.), z čehož lze usuzovat, že se jedná o složitý model uspořádaných prvků, „v užším smyslu o systém znaků a pravidel, kterým se mluvčí řídí při sdělování informací“ (Černý, 1996, s. 17). Obšírně lze jazyk definovat jako „[...] univerzální dorozumívací prostředek celospolečenské povahy, nástroj myšlení a prostředek sloužící k ukládání lidských zkušeností a k rozvíjení národních kulturních tradic. Má systémový a znakový charakter“ (tamtéž, s. 17).

Výchozí definice J. Černého z *Dějin lingvistiky* (1996) se vztahuje na široký okruh substancí, svou platností vyjadřuje základní funkci jazyka, tj. **funkce dorozumívací**, též sdělovací nebo komunikativní. Zaujímá **celospolečenské postavení**, to znamená, že jazyk je prostředkem společenství lidí a národa. Jazyk znamená **nástroj myšlení**, související s činností a koordinací mozku a smyslovým poznáním. Jazyk funguje jako způsob uchování **lidských zkušeností, hodnot a tradic** pro další generace, je nedílnou součástí každého jedince, neboť všichni lidé žijeme v jazykovém společenství (tamtéž, s. 17–18).

¹⁶ V tomto případě *pojem* a *termín* chápeme jako volné synonymní výrazy.

Podobně vystihující podstatu *jazyka* lze shledat u F. Čermáka v knize *Jazyk a jazykověda* (2001): „Jazyk je systém sloužící [...] jako základní prostředek lidské komunikace“ (Čermák, 2001, s. 13) a každému přirozenému jazyku je připisována komunikativní funkce. Rovněž je zdůrazněna role lidského mozku, který řídí činnost systému uložených jednotek, pravidel a modelových vzorců a podílí se na utváření jazykových promluv, textů, které jsou součástí komunikace (tamtéž, s. 13).

Podíváme-li se do jazykových příruček, B. Havránek – A. Jedlička v *České mluvnici* (1981), v úvodní kapitole „Obecné poučení o jazyce“, vyzdvihují zejména roli **řeči**, resp. užití jazyka v **řečové praxi**:

Lidé se mezi sebou dorozumívají zpravidla mluvením, řečí. [...] Pouze řeč je dokonalý, ale také složitý prostředek dorozumívací; je běžným nástrojem styku, dorozumívání lidí od nepaměti na celém světě. Jen řečí můžeme vyjadřovat své myšlení a psychické stavy (city a vůli) a tak jejím prostřednictvím označovat skutečnost nás obklopující i námi vytvářenou nebo myšlenou, uvažovat a soudit o ní a vyjadřovat svůj poměr, citový a volní, k ní. [...] Řeč vznikla z potřeby dorozumět se (při práci ap.); souvisí tedy s veškerou lidskou činností, protože bez vzájemného dorozumívání mezi lidmi by se nemohla lidská činnost, a tím ani lidská společnost vyvíjet. Řeč vznikla se samým počátkem lidské společnosti a vyvíjela se i vyvíjí s jejím vývojem (Havránek – Jedlička, 1981, s. 3).

Obyvatelé státního celku mluví stejnou řečí, tj. používají stejný jazykový kód,¹⁷ národní jazyk (v našem případě český jazyk), a řeč ztvárňuje podobu jazyka v praxi. Jazyk rovněž zaujímá výsadní postavení ve společenství lidí, neboť tvoří charakter každého státního útvaru a význam jazyka má intenzivní moc zvláště v historicky vypjatých nacionálních okamžicích (tamtéž, s. 3).

M. Čechová v mluvnici *Čeština – řeč a jazyk* (2011) dokládá pojem *jazyk* konkrétně na českém jazyce, jež vnímá jako „prostředek verbální komunikace (jazykového dorozumívání) příslušníků českého společenství, popř. i dalších lidí, kteří ji ovládají zvláště těch, kteří žijí na českém jazykovém území, dále pak nositelů češtiny (jako mateřského jazyka) žijících v českých enklávách v zahraničí“ (Čechová, 2011, s. 15).

¹⁷ Existují i výjimky, např. obecně je známo, že v Belgii či ve Švýcarsku se mluví více než dvěma úředními jazyky.

Závěrem můžeme konstatovat, že Čechová neomezuje působnost českého jazyka jen na teritorium České republiky, nýbrž posouvá jazykovou hranici do míst, kde buď mluvčí znají svůj národní jazyk / mateřský jazyk, nebo si jej uživatelé jiné národnosti osvojili. **Jazyk a řeč** představují jakousi symbiózu mezi abstrakcí a konkretizací, přičemž jazyk je uložen v lidském vědomí (abstraktní jednotka), zatímco řeč je realizace jazyka (konkrétní úkon); a zároveň platí, že jedno nelze oddělit od druhého (srov. Čechová, 2012, s. 9).

2.2 Styl

Pojem *styl* označuje různé druhy významů, jde například o životní styl, styl v oblasti módy, architektury (srov. Krčmová, 1997, s. 9). Obecně lze říci, že „styl vzniká jako výběr a uspořádání jednotek v jakékoli oblasti lidské činnosti [...]“ (tamtéž, s. 9). V našem případě zúžíme význam *stylu* na *jazykový styl*.

Rozhraní *jazykového stylu*¹⁸ (popř. jen *stylu*), natož nějaké ustálené stylistické pojmosloví nebylo ještě v padesátých letech 20. století užíváno. Za jakýsi obrat v české stylistice můžeme považovat rok 1954, kdy se konala konference věnovaná **stylu** a **stylistice**.¹⁹ Porada se konala za účelem vyjasnění základních otázek a pojmů jazykové stylistiky s poukázáním na další směřování vědeckého bádání, mimo to byl na konferenci vyhrazen prostor pro stylistický termín *styl*. K. Hausenblas rozpoutal diskuzi o základních pojmech jazykové stylistiky a jedním ze stěžejních pojmů v jeho příspěvku bylo vymezení *stylu*. K. Hausenblas navrhuje klasifikovat *styl* do tří skupin: 1. *styl konkrétního díla*, 2. *osobitý styl (jedince)*, 3. *objektivní styl*, jímž je rozuměn styl vyjadřování v konkrétních podmínkách (styl psaných a mluvených projevů, funkční styly). Součástí příspěvku byla i zmínka o kategorizaci stylů národního jazyka (styly spisovného jazyka, stylové vrstvy prostředků). K. Hausenblas dochází ke stanovisku, že *jazykový styl* lze chápat jako „způsob užití a užívání jazykových prostředků v jazykových projevech.“²⁰

¹⁸ M. Krčmová v *Současné stylistice* (2008) specifikuje výraz *styl* v užším významu jako „jazykový styl“. Pro pojem *styl* autorka připouští též domácí ekvivalent „sloh“ (od slovesa *složit, skládat* ve významu „složení textu, komunikátu“, Krčmová, 2008, s. 16). Zatímco v britské stylistice a sociolingvistice pro synonymum *styl* užívají autoři Halliday, Biber, Conrad pojem „registr, rejstřík“ (Mareš, 2016, s. 13).

¹⁹ Pracovní porada proběhla ve dnech 4. a 5. listopadu 1954 v Liblicích u Mělníka, již pořádal Ústav pro jazyk český ČSAV. Porady se zúčastnili nejen vědeckí pracovníci Ústavu, ale také odborná veřejnost z vysokých škol českých i slovenských.

NŘ 38, 1955 [on-line]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4400> [cit. 2019-02-05].

²⁰ Tamtéž [cit. 2019-02-05].

K tématu jazykový styl se na konferenci připojil i P. Trost, jenž podotkl, že *styl* je třeba chápat v triadickém uspořádání **jazyk – myšlení – skutečnost**, přičemž důraz by měl být kladen na tzv. stylistickou synonymitu, která vyjadřuje tutéž myšlenku několika možnými způsoby.²¹ Referent také zmínil, že styl jazykového projevu zahrnuje obecné normy, jež považuje za méně závazné na rozdíl od norem gramatických.²²

Tradiční vymezení *jazykového stylu* (dodnes ve stylistice užíváno, srov. níže) definoval už dříve B. Havránek: „[...] **styl** (BH – tučně) je způsob využití (výběr) jazykových prostředků v daných jazykových projevech jak podle jejich konkrétního cíle, formy a situace, tak podle individualizačního zaměření (např. emotivního, estetického) mluvčího, resp. pisatele“ (Havránek, 1940, s. 472). Podobně *jazykový styl* vymezují i dnešní stylistické příručky, např. *Stylistika současné češtiny* (1997): „Jazykový styl je způsob cílevědomého výběru a uspořádání (organizování) jazykových prostředků, který se uplatňuje při genezi textu; v hotovém komunikátu se pak projevuje jako princip organizace jazykových jednotek“ (Krčmová, 1997, s. 9). Na základě uvedených definic s tímž obsahem vychází vymezení *jazykového stylu* v kolektivní monografii *Stylistika mluvené a psané češtiny*:²³ „Styl pro nás tedy primárně je soubor obvyklých a příznačných způsobů uspořádání (organizace) zvolených prostředků, který se uplatňuje v určité komunikační sféře“ (Mareš, 2016, s. 14), přičemž autoři k definici ještě připojují pět doplňujících poznámek. Hlavní důraz je kladen na **tzv. komunikační sféry**, to znamená, že autoři vycházejí z různých sociálních sfér (např. rodina, věda, výchova a vzdělání, náboženství, administrativa), nikoliv podle tradičního způsobu, tj. podle jednotlivých funkčních stylů či slohových útvarů, čímž se liší od ostatních stylistik (tamtéž, s. 14).

2.3 Masová média (masmédia)

Pojmenování *masová média* (též *masmédia*, *média*) pochází z angl. *mass media* = hromadné sdělovací prostředky. Anglický termín lze opsat českými ekvivalenty *hromadné sdělovací prostředky*, *prostředky masové komunikace* či *prostředky masové informace*. Termín *masová*

²¹ J. Kraus přebírá vymezení stylu od P. Trosta: „Styl je schopnost vyjádřit totéž různými prostředky“ (Kraus, 2008, s. 84).

²² NŘ 38, 1955 [on-line]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4400> [cit. 2019-02-05].

²³ Výstavba kolektivní monografie je od počátku cílena na zachycení aktuální proměny stylu u mluvených i psaných projevů ve vybraných komunikačních sférách. Každá kapitola se věnuje dosavadním přístupům daného stylu, charakteristice komunikační sféry, charakteristice konkrétního stylu, ukázkám a vývojovým tendencím.

média nemá přesné ohraničení a užívá se pro mnohvrstevnatý okruh názvů technických prostředků, komunikačních kanálů, sociálních institucí, organizací masové komunikace, a to pro přenos sdělení veřejných informací k široké vrstvě (mase) lidí (Osvaldová – Halada a kol., 1999, s. 104).

V českém prostředí, zejména v teorii komunikace, se pojmenování vžilo pro označení tisku, rozhlasu a televize. Ve zpravodajství se termín *masová média* (popř. jen *média*) používá zpravidla v množném čísle: 1. p. média, 2. p. médií (př. *sledovat zpravodajství v médiích*), (NASCS²⁴, 2009, s. 510), stejně jako v anglofonních zemích.

2.4 Teorie verbální komunikace

Obecně komunikace má mnoho významů a podob.²⁵ Ohraničíme-li množinu komunikace na jazykovou promluvu, pak lze jednoduše komunikační model převést na schematický vzorec:

NĚKDO (mluvčí) **NĚKOMU** (adresát) **NĚCO** (informace) **SDĚLUJE** (přenos) v **PROSTŘEDÍ** (prostor) pomocí **KÓDU** (jazyk).²⁶

Existuje různé množství výkladů o tom, co je (verbální) komunikace. J. Hoffmannová charakterizuje komunikaci pomocí **komunikační události** (též *řečová událost, komunikační akt*), na jejímž principu probíhá komunikace. Na účasti se podílí řada proměnných (počet komunikantů, jejich sociální a komunikační role, vztahy mezi nimi, komunikační prostor, doba a délka trvání aj.), jež určují výslednou podobu komunikátu. Komunikace (v užším pojetí) znamená „lidské dorozumívání, procesy komunikace mezi lidmi, které jsou základem jejich společenského styku a společných činností“ (Hoffmannová, 1997, s. 40).

Obsahové jádro definice J. Hoffmannové koresponduje s názorem M. Čechové, která pojímá komunikaci jako „**proces dorozumívání** (MČ – tučně), společenský styk s cílem výměny myšlenkových obsahů mezi účastníky komunikace/komunikanty“ (Čechová, 2011, s. 378), a to za přítomnosti základních složek:

- **účastníci komunikace (komunikanti)**, mezi nimiž dochází k interakci;
- **záměr (intence)** produktora a **očekávání (expektace)** recipienta;

²⁴ NASCS = *Nový akademický slovník cizích slov*

²⁵ Například filozof V. Gvoždíak je toho názoru, že každý jedinec je komunikací obklopen od narození až do skonání, a to každý den od rána až do večera.

Dostupné z: www.youtube.com/watch?v=v3o85G-N0TE [cit. 2019-02-06].

²⁶ Tamtéž [cit. 2019-02-06].

- **způsob kontaktu (spojení komunikantů)** a vztahy mezi nimi;
 - **téma**, tj. skutečnost, o níž se komunikuje;
 - **kód**, tj. dohodnutý systém znaků (v našem případě jazyk);
 - **kanál komunikace**, tj. v přímé komunikaci prostor, kde se aktéři komunikace nacházejí;
 - **komunikát**, tj. výsledek komunikační události (psaný, tištěný nebo mluvený);
- (tamtéž, s. 378).

Stranou zájmu necháváme pojem *diskurz*, připisovaný filozofu M. Foucaultovi, jelikož podle našeho názoru vyžaduje vždy autorovo zpřesnění, jak jej rozumí a jak s ním operuje. Někteří lingvisté (Nekvapil, Hoffmannová, Hajičová;²⁷ Čechová, 2011, s. 379) se jednomyslně shodují, že *diskurz* v české lingvistice ještě není dostatečně uveden do praxe (pro svou nejednoznačnost) a že v domácím prostředí stále přetrvává coby anglicismus, jež lze jednoduše nahradit častějšími termíny *užívání jazyka*, *jazykový projev*, *promluva* nebo *text*.²⁸ I přes výše uvedená tvrzení má pojem *diskurz* místo ve vědních oborech, a to nejen v již zmíněné lingvistice, zvláště se objevuje v literární vědě, v sociálních vědách či ve filozofii.

2.5 Jazyková kultura

Koncepce jazykové kultury se v českém prostředí začala rozvíjet²⁹ na základě *Tezí Pražského lingvistického kroužku* na popud puristické kodifikace, jako samostatný obor se vyhranila až ve 20. století.³⁰ Ovšem prapůvodní kořeny lze hledat v dějinách starověkého Řecka a Říma, lépe řečeno v rétorice (řečnictví). Obecně je známo, že v antice byla rétorika považována za reprezentační um v oblasti péče o jazykový projev. Každý výborný řečník byl ve společnosti uctíván a oslavován, a tak měl zaručeně dobrý předpoklad k úspěšnému životu (Hoffmannová, 1997, s. 116). To platilo a platí povětšinou i dnes, zejména ve veřejném životě a ve vysokých společenských kruzích.

V současné době je *jazyková kultura* předmětem zájmu nejen pro rétoriku a stylistiku, přesněji řečeno funkční stylistiku, nýbrž i pro mezioborová studia jako je sociologie,

²⁷ Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DISKURZ> [cit. 2019-02-06].

²⁸ Tamtéž [cit. 2019-02-06].

²⁹ Za prvního průkopníka výrazu *kultura jazyka* bývá považován gramatik Vavřinec Benedikt z Nudožer (1603), později J. Dobrovský (1779, 1818), i když význam neodpovídal dnešnímu pojetí.

³⁰ Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C3%81%20KULTURA> [cit. 2019-02-07].

etnologie, jazykové právo či politika. Jazyková kultura je pěstována po celý život a podílí se na ni řada motivačních faktorů: kodifikace spisovného jazyka, školní i mimoškolní jazyková výchova, komunikační média, institucionální prostředí ad. Ve snaze regulovat kultivovaný jazyk se jazyková kultura nezabývá pouze **kulturou jazyka** (se zaměřením na jazykové prostředky), ale její pozornost je upřena i na **kulturu vyjadřování** (též *řečovou kulturu*). Mezi termíny však existuje nepatrný rozdíl, spočívající v tom, že *kultura jazyka* se opírá o kodifikaci, kdežto *kultura vyjadřování* vychází z odborné veřejnosti (spisovatelé, vydavatelé, překladatelé, televizní hlasatelé, učitelé, pracovníci médií aj.), která vnáší do zažitých kodifikačních pravidel a norem i vlastní **úzus**, čímž už dochází k narušení kultivovaného jazykového projevu. Na druhé straně lze rozdíl považovat za diferenčně přínosný, neboť jej můžeme pojímat za ohraničující mezník mezi *jazykovou kulturou* (řečovou kultivovaností), jíž se rozumí stylizace jazykových prostředků se zřetelem k funkci (účelu) komunikátu, a *jazykovou správností*, tj. dodržování kodifikačních pravidel.³¹ Podle E. Minářové *kultivování řeči* znamená pečování o svou kulturu řeči, na niž má vliv zejména jazyková, slohová a komunikační výchova ve škole, dále masová média, populárně odborná literatura o češtině apod. (Minářová, 2011, s. 17–18).

Shrneme-li výše uvedené poznatky, jazykové kultuře jde o regulaci jazyka se zachováním neutrálních jazykových prostředků, přičemž ne vždy se jedná o prvky zcela spisovné; rovněž se jazyková kultura podílí na jazykovém chování a tím ovlivňuje jazyk uživatelů.

2.6 Jazyková správnost / spisovný jazyk

Pojem *jazyková správnost* lze definovat jako „konsensus jazykového společenství v hodnocení jazykových prostředků z hlediska jejich přijatelnosti v situacích s vyšší komunikační funkcí.“³² Jazyková správnost v nejužším významu souvisí se spisovností, tedy s dodržováním platných kodifikačních pravidel. V obecné rovině se jazyková správnost řídí

³¹ Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C3%81%20KULTURA> [cit. 2019-02-07].

³² Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C3%81%20SPR%C3%81VNOST> [cit. 2019-02-07].

území vzdělaných lidí. Hodnotí se přijatelnost/nepřijatelnost jazykových prostředků užitých v praxi.³³

Podle I. Nebeské lze *jazykovou správnost* hodnotit u následujících jazykových jevů: „hláskové skladby slov a tvarů (*nějaký/ňáký, pokud/pokavad', okap/vokap, maličci/maličtí, spontánní/spontální*), tvoření slov (*ted'/ted'kon, obstarávka, pizzař, zneprůhlednit*), tvarosloví (*křty/křesty, zamítla/zamítnula, abych/abysem, mezi kraji / mezi krajemi, mezi pěti sty / mezi pětseti*), hláskových variant koncovek (*velkého/velkýho*), [...].“³⁴

Podle E. Minářové se *jazyková správnost* zakládá na **lexikální** a **gramatické správnosti**, s níž je v psaném textu ještě spjata **pravopisná (ortografická) zvyklost**, v případě mluveného komunikátu jde o **výslovnostní (ortoepickou) zvyklost**. Jazykově správné prostředky vycházejí z **jazykové normy**, která je poté upevněna kodifikací. Za jazykovou chybu pak označujeme odchylku od kodifikačních pravidel (Minářová, 2011, s. 18).

Domníváme se, že problém, jaké jazykové prostředky lze pokládat za „jazykově správné“, tkví v nevyváženém vztahu mezi **normou** a **kodifikací** (srov. Prošek – Smejkalová, 2014, s. 495–496; Prošek, 2014, s. 499) z pohledu mluvčího, poněvadž komunikant při komunikačním aktu si běžně není vědom svých jazykových prohřešků, neboť se primárně soustředí na obsahové jádro sdělení. Pojem *jazyková správnost* je pro nás těžko uchopitelný (např. slovo *pizzař* chápeme jako neologismus³⁵), a proto se budeme držet tradičního způsobu dělení *spisovná/nespisovná čeština*.

Spisovný jazyk³⁶ se od jazyka nespisovného liší v zásadě ve stylizaci jazykových prostředků. Jednou z vlastností spisovného jazyka je **národní charakter**, tedy že jazyk „slouží dorozumívání všech příslušníků našeho národa ve všech oblastech veřejné činnosti“ (Havránek – Jedlička, 2002, s. 5),³⁷ čímž se myslí český jazyk, jímž jednáme ústně i písemně

³³ Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/JAZYKOV%C3%81%20SPR%C3%81VNOST> [cit. 2019-02-07].

³⁴ Tamtéž [cit. 2019-02-07].

³⁵ Slovo „pizzař“ lze dohledat v *Databázi excerpčního materiálu Neomat*. Více na www.neologismy.cz [cit. 2019-02-07].

³⁶ V domácí i v zahraniční lingvistice se pro spisovnost ujal termín *standard* nebo *kulturní jazyk* (Chloupek, 1997, s. 40).

³⁷ Jsme si vědomi toho, že výchozí myšlenku čerpáme ze *Stručné mluvnice české* (2002), tj. z příručky, která je sice určena pro základní školy, ale přesto podle našeho soudu nejvýstižněji charakterizuje soubor funkcí spisovného jazyka.

ve veřejném životě, tj. veřejná správa (škola, úřad, organizace), oblast společenského života (přednáška, beseda, výstava), média (tisk = knihy, noviny, časopisy; rozhlas, televize), popř. divadlo, film atd. (tamtéž, s. 5). Důležitým rysem spisovného jazyka je závazný předpis (preskripce), jenž je uzákoněn (kodifikován) v podobě kodifikačních příruček (mluvnice, slovníky). Pro český jazyk jsou dosud jedinou preskriptivní (pozn. v pravém slova smyslu) kodifikační příručkou *Pravidla českého pravopisu* (1993) od pracovníků Ústavu pro jazyk český AV ČR se schvalovací doložkou MŠMT,³⁸ která je respektována širokou veřejností. Základem kodifikace jsou **spisovné jazykové prostředky**, které „jsou užívány na celém území našeho státu, plní funkci reprezentativní a užívají se především v psané formě v prestižních oficiálních komunikátech. Obvykle jimi ztvárňujeme komunikáty mající tzv. vyšší kulturní cíle, tj. knihy, veřejné projevy, oficiální (úřední) dokumenty apod.“ (Prošek, 2014, s. 496–497).

Podle J. Chloupka tvoří spisovný jazyk mimo jiné obrat v postoji v dané situaci (tzv. ilokuční akt), tím je myšleno jmenování, ustanovování, uvědomování, racionální objasňování apod. Spisovnému jazyku náleží oficiální a slavnostní charakter, vysoká míra prestiže. Tento předpoklad lze zaznamenat také u publicistiky, jejíž jazykové prostředky primárně vycházejí se spisovné češtiny, popř. k ní mají velmi blízko. Jazyková praxe se může zdát sice odlišná od teorie, avšak uvědomělí uživatelé spisovného jazyka se povětšinou snaží dodržovat předepsaná kodifikační pravidla, aby se vyvarovali jazykových chyb, popř. neobratností v jazyce. J. Chloupek zmiňuje fakt, že mluvený projev se v praxi obvykle řídí **normou**, nikoliv striktně kodifikací. Součástí spisovného jazyka je rovněž i vrstva **hovorové češtiny**, pro niž je charakteristické mísení spisovných prostředků s méně výraznými až pokleslými (Chloupek, 1997, s. 36–40).

2.7 Mluvenost/psanost

Stěžejní záležitost shledáváme v diferencii usouvztažněných termínů *mluvenost* a *psanost*. Problematické se nám ovšem jeví z hlediska volného přechodu komunikačních sfér, či spíše prolínání mluveného projevu do písemného a naopak. Neexistují žádné distinktivní rysy, jež by pevně ohraničovaly mez *mluvenost/psanost*, resp. nelze u všech typů komunikátů určit jazykové prostředky typické pro mluvený projev a písemný projev. I přesto je ale možno

³⁸ MŠMT = Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

postihnout významové nuance. Níže vycházíme z formulací S. Čmejrkové, vzatých z publikace *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* (2011), která rozvíjí předchozí vyslovené teorie jiných jazykovědců o mluvenosti a psanosti.

J. Vachek spatřuje rozdíl mezi mluveností/psaností v tzv. sociokulturní funkci, podle níž mluvenost umožňuje reagovat okamžitě na nějakou pobídku, zatímco psanost představuje trvalý zápis (Čmejrková, 2011, s. 32). S. Čmejrková diferencuje od sebe pojmy tím, že „řeč pro ucho nakládá s prostorem jinak než řeč pro oko,“ a mluvená řeč doléhá jinak na smyslové orgány než text (tamtéž, s. 24). Pro nepřipravený mluvený projev je příznačné odvolávání se mluvčího na momentální stav („já, teď, nyní“) prostřednictvím gest, ukazovacích zájmen (s funkcí deixe) a příslovcí (*ten, ta, to, tu, tamhle*). Charakteristickým rysem mluvené řeči je implicitnost výpovědi, projev oplývá redundantními slovy, často trpí neutříděnými až roztěkanými myšlenkami, vyskytují se odchylky od pravidelné větné stavby (anakolut, atrakce, zeugma, kontaminace), nedokončené výpovědi (apoziopeze), elipsy, vsuvky (parenteze), pauzy, objevují se mimojazykové prostředky, přeroky, odmlky za účelem rozvahy ve výpovědi, hezitační a responzní zvuky (*e, eh, ehm, hm*), vycpávková slova (*jakoby, vlastně, prostě*), dochází k osamostatňování větných členů apod. (tamtéž, s. 33–37).

Zatímco psaný komunikát se vyznačuje mírou explicitního sdělení, oplývá promyšlenou kompozicí, větnou stavbou, jazykovou obratností, složitější tematikou, racionalitou, logickým uspořádáním slov a větných celků, což vše vyplývá z dostatečného času na přípravu psaného projevu. U textu je možno se vrátit, škrtat, opravovat, zlepšovat původní myšlenky, kdežto u mluvené komunikace není dostatečný prostor pro jakoukoliv nápravu, a sice s ohledem na funkci mluveného slova, tj. okamžitá reakce na událost. S. Čmejrková a J. Hoffmannová se shodují, že obě složky *mluvenost* a *psanost* je od sebe nelehké oddělit, ba dokonce nemožné, a tedy navrhují spíše rozlišovat vlastnost komunikátu na *vnitřní* a *vnější* (tamtéž, s. 33–37).

Jak už bylo výše poznamenáno, nápadné jazykové jevy pro mluvenou češtinu nacházíme v psaných textech a naopak jazykové prostředky typické pro písemné projevy se uplatňují v mluvené komunikaci. Příčinu lze hledat zejména v rozvoji internetu, resp. v elektronické komunikaci, která je v současné době vehementním zdrojem pro šíření psané veřejné komunikace (srov. Mareš, 2016, s. 21).

3. Mluvená čeština na pozadí mediální komunikace

3.1 Vymezení žánru

V popředí našeho zájmu stojí interaktivní populárně vědecký pořad *Hyde Park Civilizace* (dále jen HPC). Česká televize řadí HPC do žánru **magazín**,³⁹ ostatně k této skupině jsou přidruženy všechny **vysílané pořady s pravidelným vysílacím časem**, např. *Události, komentáře; Interview ČT24, Horizont ČT24, Fokus Václava Moravce, Objektiv*.⁴⁰ Máme-li přesně určit, k jakému druhu žánru přiřadit HPC, jeví se nám za nejvíce vystihující vymezení podle P. Kaderky, tj. **publicistický rozhovor**, jenž je charakterizován jako dialog moderátora a jednoho hosta.⁴¹ Pozornost moderátora se upíná na hostovy názory, celkově lze dialog označit za dynamický. Moderátor řídí, usměrňuje, kooperuje diskuzi, popř. zasahuje do výpovědi hosta, odchyluje-li se od tématu (Kaderka, 2016, s. 316). V druhém případě by mohlo jít o **diskuzní pořad**, složený z více odborníků (např. pořad *Historie.cs*), který se však už vymyká publicistickému rozhovoru (srov. diskuze se účastní více než dva hosté, klesá řízenost diskuze ze strany moderátora, pořad nenesé interaktivní rysy apod.).

3.1 Mluvená mediální komunikace (publicistický rozhovor)

3.1.1 Funkce

Charakteristickým rysem mluvené⁴² mediální komunikace je ve zpravodajském a v publicistickém (též analytickém) podstylu funkce **referenční** a **konativní**, přičemž v publicistice nepatrně převládá konativní. Další vystupující funkcí je **emotivní**. Moderátoři ji v určité míře uplatňují ve svých názorech, přesvědčeních, dojmech, což se projeví na modulaci hlasu, mimice, gestikulaci a rovněž i na volbě jazykových prostředků. V zásadě média neprodukují emoce, ty jsou ale zastoupeny skrz emotivní funkci (např. číslo transparentního účtu při záběru na opuštěné děti). Veřejnoprávní média povětšinou emotivní sdělení umírňují neutrálními výrazy a obecně staví zprávu na neexpresivním zaujetí.

³⁹ Podle našeho názoru HPC není magazínem v pravém slova smyslu, srovnáme-li definici slova *magazín*: „V televizním vysílání druh pořadu, který se skládá z většího počtu kratších příspěvků často spojených průvodním slovem moderátora“ (Osvaldová – Halada a kol., 1999, s. 102).

⁴⁰ Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/tema/magaziny/> [cit. 2019-02-11].

⁴¹ V HPC obvykle probíhá diskuze mezi moderátorem a jedním hostem.

⁴² Shodujeme se s názorem F. Daneše, že mluvené projevy je výstižně dělit na *formální* a *neformální* ve vztahu k situačním okolnostem. NŘ 52, 1969 [on-line]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5437> [cit. 2019-02-11].

Opačnou tendenci lze zachytit v soukromých a bulvárních médiích. U méně závažných zpráv může moderátor ozvláštnit svůj jazykový projev básnickým výrazivem, pak jde o funkci **poetickou**. Pro vzdělávací a popularizační pořady (platí pro HPC) je typická funkce **metajazyková**, která se uplatňuje v situaci, je-li třeba vysvětlit termín neodborníkům, laické veřejnosti, jakož i divákům (Kaderka, 2016, s. 316).

3.1.2 Dialogická mediální síť

Mluvená mediální komunikace se často uskutečňuje tzv. **intertextovostí**. To znamená, že moderátor odkazuje na předchozí mediální příspěvek, na autorovo sdělení, v němž host dříve pronesl nějakou myšlenku, která je v průběhu rozhovoru připomenuta, a host na ni po čase reaguje. J. Homoláč takovou situaci označuje za *rekontextualizaci*, jejíž účelem je rozšířit, popř. upřesnit význam obsahového jádra tehdejšího sdělení.⁴³ Intertextovost se může objevit v podobě citace nebo parafráze.

3.1.3 Mediální dialog

Mediálním dialogem (seriózního charakteru) rozumíme živý rozhovor mezi moderátorem a hostem, vyznačující se absencí kontroverze, možností ověřit si vzájemné porozumění a přizpůsobit znalost tématu (Müllerová, 2011, s. 74). Pojem *mediální dialog* má pro nás tentýž význam jako lingvistický termín *dialog*: „Forma jazykového projevu, při němž se každá výpověď adresuje přímo účastníku komunikace a je omezována tématem rozhovoru“ (NASCS, 2009, s. 171).

Neztotožňujeme se s názorem J. V. Bečky, který striktně vymezuje *dialog* primárně pro písemný projev a *rozhovor / dialogickou řeč* pro mluvenou komunikaci (srov. Bečka, 1992, s. 24 a 269), poněvadž *dialog* má podle nás své kořeny nejen v literatuře (i podle J. V. Bečky), ale i v lingvistice. V současné stylistice se běžně užívají pojmy *rozhovor/dialog* jako synonymní výrazy (srov. Minářová, 2011, s. 178).

3.1.4 Vztah komunikantů

Moderátor obvykle bývá už dopředu obeznámen se základní faktografií hosta včetně jeho profesních zájmů a mimočasových aktivit, může tak hosta kdykoliv doplnit a předpovídat

⁴³ <https://www.czechency.org/slovník/DIALOGICKÁ%20MEDIÁLNÍ%20SÍŤ> [cit. 2019-02-11].

jeho myšlenkové pochody. Situační model komunikace probíhá v rovině *moderátor* → *host*, *host* → *moderátor*. Moderátor je jednak v pozici řídicího (tazatele) a vede dialog s hostem, který zodpovídá položené otázky coby odborník; a jednak se moderátor ocitá v roli partnera rozhovoru. S názory hosta vesměs sympatizuje a nikterak s nimi výrazně nerozporuje. Moderátor dbá o klidnou atmosféru při komunikaci a rovněž jeho úkolem je dodržet časový harmonogram a obsahový plán. Od moderátora se očekává empatie a schopnost odvést pozornost, resp. nezavádět téma komunikace do krajních míst, což by nemuselo být pro hosta nijak příjemné. Divák by měl cítit radost z plynoucího toku řeči a tentýž pocit uspokojení by měl vycházet z nitra obou diskutujících (Müllerová, 2011, s. 74). Úlohou hosta je na jedné straně adekvátně odpovědět na dotazy, na druhé straně se od něho žádá vysvětlit problém, příčinu, následek jevů apod.

3.1.5 Interakce

Interakce je ukázkovým prototypem stírání hranic mezi mluveností a psaností a nabourávání dosavadních hranic ve zpravodajských a publicistických přístupech. V publicistickém rozhovoru je kromě tradiční rozpravy věnován prostor také pro divácké dotazy přes sociální sítě (např. chat, Facebook, Twitter). Moderátor prostřednictvím dotykové obrazovky buď doslovně cituje položené otázky na hosta, nebo jejich obsah parafrázuje (viz 3.1.2 „Dialogická mediální síť“), a host odpovídá na dotaz. Zpravidla v dalším sledu se ujme slova opět moderátor, čímž zamezí interakci mezi diváky a hostem (Kaderka, 2016, s. 317–318).

Můžeme říci, že moderátor zastupuje navenek zájmy diváků, kterým skýtá radost, že se zapojili do vysílání. S nárůstem technologických vymožeností mají totiž diváci pocit, že alespoň částečně žijí v tzv. **mediálním světě**. Za poslední roky se ukazuje, že mezi diváky tendence spolupodílet se na přímém přenosu je stále více oblíbená a že je neustále na vzestupu.

4. Vybrané funkční styly z hlediska publicistického rozhovoru

4.1 Funkční rozpětí publicistického rozhovoru

Máme-li pořad *Hyde Park Civilizace* zařadit k jednomu funkčnímu stylu, nesporně náleží do **publicistického stylu**, zejména do **mluvené publicistiky**, i když se přikláníme k strukturovanému pojetí do tří funkčních stylů. V širokém měřítku stojí **publicistický rozhovor** na rozhraní **publicistického, odborného a rétorického stylu**. Úžeji specifikováno primárně má místo v mluvené publicistice, sekundárně v populárně naučném či prakticky odborném podstylu (mluvený komunikát) a terciárně proniká do řečnictví (srov. jednotlivé funkční styly, *Současná stylistika*, 2008, s. 208–294). Proto se v dílčích podkapitolách zaměříme na **publicistický, odborný a rétorický (řečnický) styl** a charakterizujeme je s ohledem na mluvený komunikát.

4.2 Charakteristika publicistického funkčního stylu

Obecně **publicistický styl** je nadřazený funkční styl pro **1. zpravodajský, 2. publicistický** v užším smyslu (též **analytický**) a **3. publicistický styl beletristický**. Publicistický styl zahrnuje mnohovrstevnatost žánrů (např. politická, sportovní publicistika) a jejich různé třídění (např. styl periodického tisku, mluvená publicistika). *Publicistický rozhovor* jakožto druh žánru řadíme do **mluvené publicistiky**, jež zahrnuje publicistické pořady přenášené televizí nebo rozhlasem. K publicistickým pořadům lze přiřadit agitace, propagandy a z části i reklamy (Minářová, 2008, s. 244–246).

Společnou vlastností všech druhů komunikátů mluvených a psaných je vystupující funkce **informativní** (sdělná) a **persvazivní**.⁴⁴ Publicistický styl je zaostřen na rychlost, výstižnost, účinnost, aby vehementně informoval každého adresáta o aktuálních zprávách z domova a ze světa. Ve stylistickém ztvárnění má styčné body s odborným a rétorickým stylem, popř. ještě s prostěsdělovacím stylem (běžné výrazové prvky při komunikaci). Zatímco odborný styl se vyznačuje nadčasovostí (nepodléhá časovým

⁴⁴ Persvazivní funkce, široce pojata, podle A. Jaklové zahrnuje těžko oddělitelné funkce: přesvědčovací, získávací, ovlivňovací, vybízecí, hodnotící a uvědomovací. NŘ 85, 2002 [on-line]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7689> [cit. 2019-02-14].

změnám), publicistický styl nadto výrazně vyniká svou **dynamikou, aktualizací jazykových prostředků** (tamtéž, s. 244–268).

4.2.1 Mluvená publicistika

Mluvenou publicistiku tvoří početná množina žánrů – **rozhlasové a televizní zpravodajství, komentáře, moderátorské diskurzy, besedy, diskuzní pořady, dialogické pořady, publicistické rozhovory** ad. Dílčí styl mluvené publicistiky zasahuje tu a tam do prostěsdělovacího a rétorického stylu, jindy tyto funkční styly téměř převyšují samotný publicistický styl. Mluvená publicistika totiž oplývá pestrou škálou jazykových výrazů z různých stylových sfér a společenských vrstev. Nepochybně jazykový projev lze v tomto ohledu označit v širokém stupni za formální, neformální až mírně pokleslý. Do jazykové roviny kromě ryze spisovné češtiny proniká zejména hovorová čeština a nespisovné tvarosloví, dále se tu prosazují obecně české prvky, strohé věty, „šroubované fráze“, hyperkorektnost atd. Přesto jazykový projev obvykle nese rysy kultivovaného vyjádření, což se projevuje kupříkladu kontaktoými prostředky (oslovení, řečnické otázky; Minářová, 2008, s. 272–275).

Co se týká jazykové stránky, mluvená publicistika oplývá velice bohatým výrazivem (automatizace a aktualizace jazykových prostředků, stereotypní formulace, obrazné prostředky, ustálené obraty, termíny, klišé, vycpávková slova, nefunkční slova, přeroknutí, korekce slov, opakování výrazů, rychlé tempo řeči⁴⁵). Základními předpoklady mluvené publicistiky jsou bezprostřednost, přirozenost, nestrojenost, dále je zapotřebí působit na diváky/posluchače přesvědčivě, sebevědomě a hodnověrně (tamtéž, s. 272–275).

4.3 Charakteristika odborného funkčního stylu

Odborný styl se vyznačuje přesnou formulací, terminologickou propracovaností a rámcovou uspořádaností. Má místo ve veřejné jazykové komunikaci, jejímž cílem je přinést získané poznatky širokému okruhu zájemců. Hlavní funkce spočívá v **odborněsdělném vysvětlení** s konkrétním cílem, a sice s ohledem na srozumitelnost, věcnost a soustavnost. Emocionální, persvazivní a estetická složka se vylučuje. Pro stylizaci odborného textu je častým motivem

⁴⁵ Příliš rychle nasazené tempo řeči ztrácí svůj význam (připomíná „plynoucí tok“), což se v důsledku projeví na straně příjemce (host, divák/posluchač), který nemusí komplexně porozumět sdělení.

intertextovost, to znamená, že autor přejímá původní teorii, kterou dále modeluje a hledá hlubší souvislosti; dále se uplatňuje logická argumentace (Krčmová, 2008, s. 208–224).

Dochází k volnému přechodu mezi psaným a mluveným projevem, resp. mezi mluvenými žánry (přednáška, referát, koreferát), jež jsou v určité fázi připravené – v bodech, nebo zcela v písemné podobě –, a mluvčí je pak předčitá. Přípravná fáze se liší po stránce kompoziční. Jiná výstavba komunikátu platí pro analýzu problémů, jiná naopak pro syntézu poznatků. Obecně se mluvený i písemný komunikát člení na úvod (vstupní údaje, přiblížení tématu), vlastní stať (zaobírání problematikou tématu) a závěr (shrnutí výsledků). Převažuje monologická forma projevu, dialog jen výjimečně (např. při panelové diskuzi; tamtéž, s. 208–224).

Komunikáty populárně naučného stylu se podřizují průměrnému zájemci o daný obor. Způsob kompozičního uspořádání se přibližuje stylu publicistickému, analytickému a uměleckým textům. Patrné je to v jazykové rovině – terminologické výrazy ustupují na minimum, do popředí vstupuje slohový postup vyprávěcí, převládají kratší a nerozvětvená souvětí, vyskytují se hovorové jazykové prostředky (tamtéž, s. 208–224).

4.4 Charakteristika rétorického (řečnického) funkčního stylu

Rétorický styl⁴⁶ se odráží v mluvených projevech i v psaných textech, často dochází k jejich směšování, což se děje například u předčítání (srov. kázání, smuteční řeč). Způsob předčítání proniká do 1. **odborného funkčního stylu** (odborné sdělení), 2. **publicistického funkčního stylu** (mluvená publicistika), 3. **stylu uměleckých textů**. Výraznou funkcí rétorického stylu je **persvazivní**, popř. emotivní, zatímco funkce sdělná ustupuje spíše do pozadí. Rétorický styl má velmi blízko k mluvené publicistice, neboť jejich společným jmenovatelem je zmiňovaná persvaze a početné obecnstvo (adresáti). Odlišnost spočívá v tom, že v rétorice řečník promlouvá k pasivnímu publiku, zatímco v publicistice se druhá strana aktivně zapojuje do komunikace (Krčmová, 2008, s. 284–287). V rétorickém stylu se „umění přesvědčit“ uplatňuje o něco více než v publicistickém stylu, výrazněji se podílejí

⁴⁶ Rétorický funkční styl vydělujeme jako samostatný styl podle *Současné stylistiky* (2008). Přesto někteří lingvisté (B. Havránek, K. Hausenblas, J. Kraus) jej hodnotí za styl marginální, jiní jej přidružují k publicistickému stylu (A. Jedlička, J. Hubáček, M. Jelínek). SaS 53, 1992 [on-line]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3442> [cit. 2019-02-14].

i subjektivní slohotvorní činitelé, např. momentální psychické a fyzické rozpoložení mluvčího (tamtéž, s. 284–285).

Už od antiky neslo řečnictví vysoké nároky na rétora, a to nejen v oblasti jazykové, nýbrž i v okruhu filozofickém, kulturním, společenském, politickém atd. Výborný řečník by měl splňovat kulturu jazykového projevu, ovládat jazykový systém, volit přiměřené výrazové prostředky ve vztahu k situaci a dbát na celkovou kultivovanost projevu, a to za účelem zasažení emocí adresáta.⁴⁷ Řečník konstruuje jazykový projev takticky, zpravidla má koncept už předem promyšlený (často pomáhá psaná předloha), aby vzbudil zájem, jelikož se jedná o veřejnou promluvu obsahově i společensky významnou a k tomu i uzpůsobenou. Snahou mluvčího je přinejmenším odstranit komunikační bariéru mezi ním a adresáty (Krčmová, 2008, s. 289).

Z jazykové roviny převládá spisovná čeština, včetně hovorové vrstvy, nad obecnou češtinou, vyskytují se knižní slova, intertextovost (ve formě citací, parafrází, aluzí), uváženě jsou užita obrazná pojmenování a cizí slova. Dále jsou vhodně voleny básnické prostředky, výčty příkladů, řečnické otázky, často se používá tzv. inkluzivní plurál (*Podívejme se společně...*), důraz je kladen na výrazové zjednodušení a také na techniku hlasu (tempo, modulace, artikulace, frázování). Cílem jazykových prostředků je jednak ozvláštnit promluvou linii a jednak zapůsobit na city posluchačů. Z pohledu stylistiky se jedná o **komplexní komunikát**, jenž klade nároky jazykové, mimojazykové (kulturní, společenské, filozofické), individuální, estetické (celkový vzhled řečníka) a v němž se hojně uplatňují stylové faktory (tamtéž, s. 290–291).

⁴⁷ NŘ 59, 1976 [on-line]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5940> [cit. 2019-02-14].

5. Slohotvorní (stylotvorní, slohovi) činitelé

Slohotvorné činitele⁴⁸ jsme zařadili do práce proto, že se podílejí na utváření stylu mluvčího, a tudíž mají velký podíl na výsledné podobě každého komunikátu, tedy i na komunikantech (srov. výše) v *Hyde Parku Civilizace*. Jejich zastoupení ovlivňuje mluvený projev (i písmený), ať už primárně po stránce jazykové či sekundárně psychologicko-lingvistické. V této kapitole vycházíme z pojetí *Současné stylistiky* (Minářová, 2008, s. 75–91).

5.1 Objektívni slohotvorní činitelé

Za objektivní slohotvorné činitele označujeme okolnosti mající vliv na autorův komunikát; jinými slovy, co předurčuje, ovládá, provází výslednou podobu projevu. Jedná se o spletitý komplex všech možných vztahů přicházejících zvnějšku. Mezi objektivní slohotvorné činitele řadíme: 1. *základní funkci komunikátu*, 2. *užitou formu komunikátu – mluvenost a psanost*, 3. *kód jazykové komunikace*, 4. *ráz komunikátu*, 5. *místo a čas komunikace*, 6. *adresáty*, 7. *míru spontánnosti a připravenosti komunikace*, 8. *téma a jeho uchopení*⁴⁹ (s. 78). V následujících odstavcích věnujeme pozornost jen některým z nich.

1. Místo a čas komunikace

Určení místa a času podmiňuje podobu komunikátu, zvláště mluveného, ať už se jedná o **veřejnou** či **soukromou zónu** (s tím souvisí *ráz komunikátu*), prostředí známé a neznámé, sociální, s nímž je spojen určitý počet adresátů. Volně k tomuto aspektu lze přidružit fyzikální charakter prostředí (teplo/chlad, ticho/hluk, světlo/temno), popř. dosahovou vzdálenost (proxemiku) mezi mluvčím a adresátem. Čas ovlivňuje především tempo mluveného projevu, a to někdy na úkor srozumitelnosti, kultivované řeči, spisovného jazyka atd. (s. 84).

2. Adresáti

Komunikát může být adresován jednomu člověku i vícero lidem (kolektivu), roli hraje totiž počet komunikantů, přičemž nemusí jít pokaždé o důvěrně známý vztah mluvčího k adresátovi, ale může se jednat třeba o cizí posluchače. V obou případech půjde o stylově

⁴⁸ E. Minářová *slohotvorné činitele* označuje též za „stylotvorné faktory“ (srov. Minářová, 2008, s. 76). V naší práci používáme oba termíny jako rovnocenné ekvivalenty.

⁴⁹ Mezi lingvisty však dochází k dvojímu úhlu pohledu na věc, a sice, netýkají-li se někteří objektivní činitelé (např. *kód komunikace*, *téma*) už subjektivních činitelů a naopak (tamtéž, s. 78).

jiný výběr jazykových prostředků a odlišný průběh vyjadřování (s. 84–85). Na jazykový projev působí i řada psychologických podnětů (míra nervozity, popř. stres, fobie), které mohou zapříčinit poruchy v řeči (kocktavost, huhňavost, opakování výpovědi), což mj. krajně souvisí se subjektivními faktory.

3. Míra spontánnosti a připravenosti komunikace

Připravenost mluvených komunikátů je možná jen do určité míry, mluvené jazykové projevy ve veřejné sféře jsou obvykle připravené, popř. jen z části připravené (v bodech), a tím mohou po stránce obsahové, korektní a jazykové docílit perfektnosti. Psané komunikáty tedy slouží druhotně k mluvenému slovu. Obecně ústní projevy se však vyznačují spontánností a nemožností dostatečné přípravy, což se ve výpovědi projeví zvláště na nepropracované větné stavbě a koneckonců dochází i k jazykovým chybám a omylům (s. 85–86).

4. Téma a jeho uchopení

Téma tvoří jakýsi středobod, od něhož se odvíjí celá komunikace a který určuje její směr; jinými slovy jde o základní myšlenku, jež je předmětem diskuze. Ne vždy musí být téma uvedeno, mnohdy vyplyne přímo ze samotného dialogu. Každé téma je spojeno s oborem lidské činnosti, který implikuje ztvárnění komunikátu. Má podmiňující vliv na výběr jazykových prostředků a na vlastní stylizaci autora (s. 86).

5.2 Subjektivní slohotvorní činitelé

Již z názvu je patrné, že půjde o stylotvorné faktory vycházející ze subjektu, na jejichž roveň stavíme pojem *autorský styl* též *individuální styl*. Subjektivní slohotvorní činitelé bývají nazýváni také jako *individuální faktory* (s. 87). Zahrnují širokou škálu vlastností spojených s autorem, které vycházejí z predispozice k jednání. Stěží je lze ovlivnit, neboť nám jsou vrozené, a tedy jsou jedinečné. Leccos vypovídají o charakteru člověka, o jeho lidském konání, logickém uvažování, kritickém myšlení apod. Složka subjektivních činitelů tvoří provázaný komplex všech charakterových vlastností a není možno určit jejich dominantnost a submisivnost. Stejně jako objektivní činitelé se subjektivní faktory výrazným způsobem podílejí na utváření komunikátu. Mezi subjektivní slohotvorné činitele patří:

1. intelektuální a rozumová vyspělost autora, logické myšlení;
2. ovládání kódu komunikace;

3. životní zkušenosti (zkušenostní komplex);
4. celkový kulturní rozhled;
5. znalost tématu a obsahu;
6. emocionální založení;
7. biologické faktory – věk, pohlaví;
8. povahové, mentální vlastnosti člověka;
9. momentální psychický a fyzický stav (zdraví, vyčerpání, únava, stres z přemíry práce);
10. stupeň připravenosti ke komunikaci a schopnost se vyjadřovat;
11. postoj k adresátovi;
12. schopnost metajazykového myšlení (s. 87–88).

Slohotvorní činitele jsou přítomni jak v mluveném, tak v písemném komunikátu, jejich absenci lze pozorovat snad jen v administrativním funkčním stylu a částečně u odborného stylu (s. 90).

6. Stylistická analýza a hodnocení jazykových prostředků

6.1 Rok 2012

6.1.1 Dana Drábová

NÁZEV POŘADU: Hyde Park Civilizace⁵⁰

DATUM VYSÍLÁNÍ: 8. 9. 2012

KANÁL: ČT24

STOPÁŽ: 57 minut

ÚČASTNÍCI:

DS = Daniel Stach, moderátor

DD = Dana Drábová, jaderná fyzička a předsedkyně Státního úřadu pro jadernou bezpečnost

TÉMA: jaderná energie

ZDROJ: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/> [cit. 2019-03-07]

a) foneticko-fonologická rovina

Specifickým rysem D. Drábové je nezaměnitelná barva hlasu neboli tónbr, který se u ní vyznačuje silnou intenzitou zvuku a který na posluchače působí přesvědčivým a nepřeslechnutelným dojmem (tzv. *emfáze*). Artikulaci jednotlivých slov lze označit za velice pečlivou a zřetelnou. D. Drábová umí velice dobře pracovat s klesavou a stoupavou intonací, frázování řeči odpovídá mluvnímu tempu s ohledem na srozumitelnost. Při formování myšlenek se D. Drábová ale poměrně často dopouštěla prodlužování samohlásek, koncových slabik a předložek, na něž kladla příliš silný důraz (patrně z důvodu rozvahy nad strukturou výpovědi).

Stylizace myšlenek se utváří vlivem okamžitého hledání správného slova, což se v mluvené komunikaci projevuje neutříděnými jazykovými prostředky, opakováním týchž segmentů slov a ponejvíc **hezitací**. Tento proces utváření promluvy spatřujeme výrazněji u hosta než u moderátora.

DD: **ee mm jeden z takových jedno z takových** možných vodítek bylo.

DD: bezdrátové nabíječky, které využívají teda **elektromagnetické elektromagnetické** pole, ale **v z-zatím** v podstatě no já bych řekla jako hračky.

⁵⁰ Hlavičku základních informací jsme v šesté kapitole strukturovali podle vzoru z *Korpusu DIALOG* (viz záložka Nahrávky a přepisy), kterou jsme ještě doplnili o téma a zdroj. Dostupné z: <http://ujc.dialogy.cz/?q=cs/node/37> [cit. 2019-03-21].

DD: **jak sem si četla** její vlastní **deníky**, **jak sem si četla** mm řekněme ee záznamy nebo **deníky** jejích spolupracovníků.

DD: Tak **ee** ta motivace, já už sem o tom párkrát mluvila **emm je byla** docela jednoduchá.

Co se týká spisovné výslovnosti (ortoepie), lze konstatovat, že moderátor i host se povětšinou drželi ortoepických zásad. Při rozhovoru jsme nezaznamenali typické hláskoslovné odchylky jako vkládání nepatřičných hlásek do slov (*zdřejmě*), diftongizaci (*dobrej*), úženi (*mlíko*), protetické v- (*vokno*). Naopak v menší míře našemu uchu neušly následující odchylky:

– **nedbalá výslovnost, zjednodušená výslovnost, stahování hlásek**

DD: *přidou, přide, ňáké, ňáké-ho, ňákým;*

DS: *ňákou;*

– **odsouvání hlásek na začátku slov**

DD: *sou;*

DS: *sou, ste;*

– **krácení samohlásek**

DD: *řikám, nemaji, prosim, patřim, patřičnym, myslim, nim, tekutym, vydržim, musim;*

DS: *japonskym, narážim.*

b) morfologická rovina

Nejčastějším tvaroslovným prostředkem byla přemíra ukazovacích zájmen a příslovčí s funkcí deixe (např. *ten, tenhleten, tohle, tohleto; tady, tu, tam*). Dalším vystupujícím prostředkem byl inkuzivní plurál. Ostatní nepravidelné tvary se projevíly v nepatrném počtu.

– **inkuzivní plurál**

DD: *uvědomme si jednu věc, vděčíme fosilním palivům; náhodou nevíme, čím je nahradíme; jistě víme, dneska používáme;*

DS: *máme radši vsadit na jádro, pojdme se na ni podívat, pojdme do pražského tokamaku, do pražského tokamaku vás také hned vezmeme;*

– **instrumentál plurálu zakončený na -ma**

DD: *s náma;*

– **zanedbání neživotného rodu**

DD: *fosilní paliva přestanou mít význam, oni se nikdy eh úplně nevyčerpají;*

DS: *můžou za to právě oni (větrníky);*

– **redundance osobních zájmen**

DD: *on, ona, ono*;

– **přemíra ukazovacích zájmen a příslovčí**

DD: *v téhle té kultuře, v tom státě, z těch doporučení, v tomhle tom případě, tyhle ty, tohle to, to, tenhle ten*;

DS: *ten, to, tam*;

– **expanzivní předložka na**

DD: *na dukovanech, v provozu na dukovanech*;

– **částice, popř. přítakací částice**

DD: *bohužel, bohudík, no*;

DS: *ostatně*;

– **cítoslovce**

DD: *pardon* (po odkašlání);

DS: *pardon* (při vstupu do řeči).

c) syntaktická rovina

V syntaktické rovině jsme registrovali více příznakových rysů u hosta nežli u moderátora. D. Drábová povětšinou v rozpravě užila parentezi a postponovaný přívlastek jakožto mluvenostní prostředek, neboť zřejmě chtěla přiřadit momentální myšlenku k promluvové linii. Moderátor obvykle konstruoval výpověď pomocí přístavku.

– **postponovaný přívlastek (mluvenostní prostředek, nikoliv termín)**

DD: *světové spotřeby elektřiny roční; technologií geniální; je technologií nadějnou, je technologií zvládnutou; k té energii jaderné; vláda tehdejší*;

– **konkretizující přístavek**

DS: *radomír pánek, vedoucí oddělení tokamaku, ústav fyziky plazmatu akademie věd české republiky*;

– **vysvětlující přístavek**

DS: *na německo, našeho západního sou-sousedu*;

DS: *nejvíc vsází na tokamak, zařízení, které má v sobě plazma o teplotě padesát miliónů stupňů*;

– **řečnická otázka**

DD: *takže co se na té elektrárně stalo?, můžeme to vůbec někdy zvládnout, jak se sluší a patří?*;

– **parenteze**

DD: *a které, jak říkám, se naplnily; naší povinností je chránit veřejný zájem, ted' to bude znít trochu vznešeně, já se omlouvám, ee který spočívá v tom, že dohlédneme na všechny jaderné technologie; na to, abyste chladil přes parogenerátor, já se ted' omlouvám za technické podrobnosti, tak u každého z toho parogenerátoru [...]; to je jedna z věcí, která, e ještě bych se vrátila k té předchozí otázce, hodně ovlivňuje pohled na jadernou energetiku a vztah k jaderné energetice; a až na ha-havárii ve frímaajlendu, která mimochodem, možná, že se k ní ještě dostaneme, je z jistého pohledu referenční havárijí; na druhou stranu ti lidé nedostávali, to pane redaktore nepamatujete, já bohužel jo, ee ta doba [...];*

– **elipsa**

DD: *které sou v provozu, sou ty tlakovodní (ELIPSA reaktory); které jdou do těch civilních (ELIPSA technologií);*

– **dodatečně připojený člen**

DD: *zhruba z těch pěti procent, doposud; má v provozu úplně nejvíc jaderných reaktorů, sto čtyři; od konce šedesátých let, mimochodem; jestli lidé byli ochotni něco financovat, kdykoliv.*

K větné skladbě jsme přidružili pásmo výpovědí, v nichž D. Drábová hodnotila určitý postoj k jaderné energii. Z následujícího výňatku je patrné, že situace odpovídá modalitě evaluativní, a to oběma jejím dílčím typům – etickým i emocionálním hodnotícím postojům.

DD: *německo se hodně snaží a hodně jim to nejde.*

DD: *na druhou stranu je třeba tohleto rozhodnutí opravdu ee pochválit.*

DD: *je to jedna z těch perspektivních cest, kterým bychom se měli věnovat mm druhá věc, které bychom se měli věnovat a svět se jí věnuje, musím říci, i když zase ten pokrok není zdaleka tak rychlý, jak by bylo záhodno, a to je skladování elektrické energie.*

d) lexikálně-sémantická rovina

Nejbohatší vrstvu z lexikálně-sémantické roviny tvoří termíny, zvláště technické názvy z oboru jaderného inženýrství, popř. z jiných druhů odvětví. D. Drábová se pokaždé snažila těžko uchopitelné odborné názvy vysvětlit co nejjednodušším způsobem.

DD: *jestliže máme do budoucna udržet jadernou energii ve svém energetickém mixu, to znamená mezi těmi zdroji, kterými si budeme zabezpečovat alespoň část těch stále rostoucích energetických potřeb.*

DD: *pořád ještě má možnosti přejít sama (jaderná elektrárna) do režimu vlastní spotřeby nebo do ostrovního provozu, to znamená, nějakou dobu umí se zásobovat pro to, co nejnnutněji potřebuje.*

– termíny

DD: *energetickém mixu, fosilním palivům, jaderná energie se transformuje, kritérium en minus jedna, hypokratovu přísahu, akumulovat (elektřinu), rengen, rengenový snímek, pro radioterapii, v průmyslové radiografii, dvacet miliontin sívertu (sievert = jednotka dávky ionizujícího záření), ozáříte (orgán), jaderný reaktor, zbytkové teplo, štěpnou řetězovou reakci, radioaktivní, geotermální energie, jadernou reakci, elektroenergetická soustava, z rozpadu radionuklidů, radiové toriové řady, v štěpném reaktoru, aktivní zóna, do režimu vlastní spotřeby, ostrovního provozu, odstaven reaktor, dízl generátory, blok, stejnosměrný proud, přenosové distribuční soustavy, parogenerátor, v kontingenčních plánech, chlazení reaktorů, superkoncentrovaná energie, radioaktivní zóny, pro atomovou energii, reaktory čtvrté generace, fúzní elektrárně, konstanta, jaderné flotily, bizmutem, olovem, kladné externality, ve vojenském sektoru, elektromagnetické pole, skladování elektrické energie, energetické spotřeby, přenosovou síť, jaderného zářiče, z jaderného paliva, havarijní plány, pro jadernou ponorku;*

DS: *tokamak, jaderné štěpení, jaderné fúze, blekout (angl. blackout = výpadek elektřiny), gama nůž, slučování atomových jader.*

Ne vždy byl terminus technicus natolik průkazný, abychom jej přesně kategorizovali do vymezené skupiny – **termíny**, a proto jsme některá pojmenování zařadili spíše mezi sousloví.

– sousloví

DD: *transatlantická civilizace, obnovitelné zdroje, v liberalizovaném trhu, párové orgány, onkologickému onemocnění, z vojenské pomoci, zemské kůře, vodní elektrárna, požární cisterna, přílivové vlny, mořskou vodou, obrané mechanismy, živočišný druh, k benzínové pumpě, do vojenských technologií, jaderné výbušniny, bezdrátové nabíječky, jaderné komunitě, výběrové řízení;*

DS: *jadernou energii, v jaderných ponorkách.*

Početnou skupinu slovní zásoby zastupují různá přenesená pojmenování, nejčastěji se jedná o metafory, metonymie, frazémy a jiná ustálená spojení.

– metafory (personifikace jako druh metafory)

DD: *obor lidského konání k sobě přitahuje, silných i slabých stránek, německo přiznává, doručíte poměrně vysokou dávku, do ostrovního provozu, fukušimský projekt nezohlednil, kořenových chyb, mají ruce na té superkoncentrované energii, japonsko nedokázalo skousnout, ponořit do té historie, člověka od technologie nikdy neodpářete, to ještě u nás zdaleka byl*

odvar, reaktor se bránil, reaktor zapojil, fosilní paliva opustí, menším předkem (jaderná ponorka); reaktory, které sou jenom menšími bratříčky; přátelštější k životnímu prostředí (technologie); jak sem se dostala na židli (= na pracovní pozici), život si pohrává;

DS: *místo rozbití (atomů), vydat se cestou jaderné fúze, slepá ulička, vsadit na jádro, na fejbuku nám vyskakuje dotaz, peníze do toho tečou, jméno je to každopádně velké;*

– **metonymie**

DD: *hypokratovu přísahu, rengen, sívrtu (sievert = jednotka dávky ionizujícího záření, pojmenování podle fyzika R. Sieverta),⁵¹ džekyl a hajd tu jadernou energii bude vždycky doprovázet (pojmenování podle novely Podivný případ Dr. Jekylla a pana Hyda), syndrom čarodějova učně;*

– **frazémy**

DD: *nikdy né na mém dvorku = nevr in maj bekjad (angl. backyard = dvorek), noční měra; technologie, která ee je v plenkách;*

DS: *když nám tak trochu teče do bot, noční měrou;*

– **ustálené obraty**

DD: *krok po kroku, tak jak se sluší a patří, chraň pán bůh;*

– **stupňování významu (gradace)**

DD: *a nemusí být a častokrát nebývá a častokrát to není tak úplně špatně a rozhodující; to je mnoho mnohořádově nižší dávka; ee tyhle případy jsou skutečně velmi velmi řídké i ve světě; více bloků bylo skutečně významně zasaženo extrémní přírodní událostí; což je věc, která mě skutečně nikdy nešla, dramaticky nešla;*

DS: *tohle přece odporuje tomu, že jdou podle manuálu, tohle odporuje tomu, že to jde podle nějakého řádu; jak je možné, že tam nebyly ty informace, jak je možné, že lidé to nevěděli.*

Do lexikální soustavy jsme volně přiřadili:

– **archaismy**

DD: *nepamatuji se, bylo možno;*

– **knižní slova**

DD: *transformuje, um, akumulovat, v aplikacích, priorita, inovativní, potenciál, za úsvitu druhé světové války, jak by bylo záhodno;*

DS: *jedni opěvují, jiní zatracují; takřkajíc;*

– **cizí slova**

DD: *technokraticky, kodex, nevr in maj bekjad (angl. backyard = dvorek), analogii, komplex, komerční;*

⁵¹ Dostupné z: <http://www.converter.cz/fyzici/sievert.htm> [cit. 2019-06-06].

DS: *blekaut*;

– **deminutiva**

DD: *malý krůček, menšími bratříčky, trošku*;

DS: *slepá ulička*;

– **zkratková slova**

DD: *z čepsu* (ČEPS = Česká elektroenergetická přenosová soustava);

– **vycpávková slova**

DD: *prostě, vlastně*.

Poslední skupinu slovní zásoby zahrnují pojmenování, která stojí za hranicí spisovného jazyka českého kromě kolokvialismů.

– **hovorové výrazy (kolokvialismy)**

DD: *jedou v podstatě na dobré slovo, vyprávět dlouhé story, klidně i ten rengen, průšvih; aby se jim při tom nic moc nestalo, to není nic moc, vynikající post, lidi, jo, taky*;

DS: *pokud jde klasicky na rengen, zůstalo to tedy jen na papíře, obsadit post, zrovna ten blesk je věc*;

– **publicismy**

DD: *brilantní mozky*;

– **expresivní výrazy**

DD: *v tu ránu ee musí mít řadu dalších systémů, dostala tu elektrárnu do kolen, znamenalo jejich odepsání (reaktorů), průšvih, doporučení byla odkývána, japonsko prostě nedokázalo ve své ee kultuře skousnout to; to žádná velká sláva není, bližního co nejúčinněji praštili po hlavě; jak sem se dostala na židli (= na pracovní pozici), nahecovali*;

DS: *pěkně dlouhá, slepá ulička*;

– **slang**

DD: *přenosovku*;

– **hyperkorektnost**

DD: *když to selže, tak se zase **dostopujete** k tomu, že na tom člověk e svůj podíl má*.

e) mimojazyková rovina

Při uspořádání myšlenek se komunikanti dopustili nejrůznějších přeřeků, které jsme rozdělili na **uvědomělé** a **neuvědomělé** podle toho, zda si dotyčný komunikant uvědomil/neuvědomil vyslovený přeřek a zda se případně dokázal sám opravit, či nikoliv. Takový způsob opravy nazýváme jako tzv. autokorekci.

přeřeky uvědomělé

DD: pořád ještě když **přijdeme nebo přijedeme** k benzínové pumpě.

DD: můžeme mluvit o možná sto možná stopadesáti možná **dvěmas dvoustech** letech.

DD: na to aby ty reaktory **vydl-ržely** dlouho.

DS: **č-samozřejmě**.

DS: za jak dlouho k němu **dojedeme** a jak by to **pardon dojdeme** a jak by to prakticky mohlo fungovat.

přeřeky neuvědomělé

DD: blekaut vzniká nebo ten **potenciár** pro blekaut vzniká.

DD: takovéto mise chodí jak na elektrárny, to častěji, tak na ty státní dozory velmi pravidelně a **po-považuje** se to za dobrou praxi nechat **spro-stě** (prostě) prohlédnout své postupy.

DS: je - opravdu hodně špatnou zprávou, že teď dochází, jak píše tomáš **krejčík** (divák se jmenuje Tomáš **Krejčí**).

DS: Pojdme **si** podívat.

6.1.2 Dílčí shrnutí

Diskuze zanechala v nás velmi dobrý dojem. Komunikanti si neskákali vzájemně do řeči, rozprávěli vkusně, uměřeně a tomu odpovídal i repertoár jazykových prostředků. Až na několik výjimek se oba komunikanti po celou dobu rozhovoru drželi mezní hodnoty spisovného jazyka, avšak o naprosto spisovnou češtinu nešlo.

Z našeho pohledu soudíme, že moderátor byl do značné míry umírněný, v řeči nechával D. Drábové příliš volné pole působnosti, což se mimo jiné graficky projevilo na přepisu rozhovoru a následně i na rozboru jazykových prostředků. Moderátor působil při kladení otázek trochu nejistě, např. *V jakém pořadí? Co půjde, jak to půjde po sobě, když vypadne proud, co se bude dít? Co naskočí jako první, jako druhé, jako třetí?* Z příkladu lze soudit, že moderátor vtěsnil jednu myšlenku do vícero nadbytečných vět.

V určité chvíli nám přišlo, že D. Drábová jako by zapomněla, že rozprava je primárně určena televizním divákům, neboť se obvykle s vysvětlením problematiky obracela spíše na moderátora než na diváky. Na druhou stranu rozumíme tomuto postoji, protože host odpovídá přímo na otázku tazateli, jímž je moderátor.

DD: ono to není tak problematické, protože na to, **abyste chladil** přes parogenerátor [...];

DD: že **nejste ochoten** a **nejste vychováván** k tomu, **abyste** v danou chvíli **improvizoval, vzal** na sebe tu odpovědnost.

DD: no ee tady je to ještě o něco složitější, **víte**, zase když se podíváme [...].

Pět nejfrekventovanějších slov, které ve vysílání D. Drábová vyslovila: 1. *to znamená*, 2. *velmi*, 3. *hodně*, 4. *bohužel*, 5. *patriční/patričně*.

6.1.3 Miroslav Bárta

NÁZEV POŘADU: Hyde Park Civilizace

DATUM VYSÍLÁNÍ: 10. 11. 2012

KANÁL: ČT24

STOPÁŽ: 56 minut

ÚČASTNÍCI:

DS = Daniel Stach, moderátor

MB = Miroslav Bárta, egyptolog

TÉMA: egyptologie, archeologie

ZDROJ: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/> [cit. 2019-03-16]

a) foneticko-fonologická rovina

Nejpronikavějším hlákoslovným rysem byla u M. Bárty nezřetelná výslovnost **přední alveodentály r**, která se projevovala jen u některých slovních tvarů.

– rotacismus alveodentály r

MB: *lekonstlukce* (rekonstrukce), *zlekonstluovali* (zrekonstruovali), *šestnáct metlů* (metrů), *na ktelou* (na kterou), *plotože* (protože), *po centimetlu* (centimetru), *pomělně* (poměrně), *olientaci* (orientaci), *stluktula* (struktura), *centlální* (centrální), *stlácel* (ztrácel), *palametly* (parametry), *tlochu* (trochu), *dluhu* (druhu), *placovali* (pracovali), *vybílání* (vybírání), *astlonomie* (astronomie), *astlonomové* (astronomové), *ktelé* (které), *stláví* (stráví), *lozluštit* (rozluštit), *kleopatly* (Kleopatry).

Svérázným prostředkem M. Bárty při porušování plynulé řeči, přesněji řečeno v navazování řeči, býval dosti uplatňován hezitační zvuk, jež hodnotíme v mnohých případech jako **zvuk váhací** (spojený s rozvahou) spíše nežli zvuk parazitní či signál tak zvaného pokašlávání v řeči.⁵² Za „svérázný“ prostředek jej označujeme proto, že intenzita

⁵² Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/HEZITA%C4%8CN%C3%8D%20ZVUK> [cit. 2019-04-05].

zvuku byla poměrně dlouhá [aaa/ááá] a hezitace se tedy přibližovala samohlásce *a*, čímž se výrazně odlišovala od nejčastější podoby [e, ee].

DS: poslední část otázky od františka. jak jsou čeští egyptologové vnímáni v egyptě?

MB: **aaa** to je otázka, na kterou by asi měl odpovídat někdo jiný.

DS: poslední objev. proč byl tak dlouho badatelům skryt?

MB: **aaa** nebyl skryt **aa** ta zpráva, která vyšla minulý týden [...].

Hláskoslovné odchylky – nedbalá výslovnost jednotlivých hlásek, odsouvání hlásek na začátku slov, protetické *v-*, krácení samohlásek – byly realizovány zřídka.

– **nedbalá výslovnost, zjednodušená výslovnost, stahování slabik**

MB: *svěčí, věčina, pokud', ňáký;*

DS: *přídete, pučím, ňáký, abušíru* (správně [abusíru]), *ňákých, jedným;*

– **odsouvání hlásek na začátku slov**

MB: *ména, eště, ste;*

DS: *ste;*

– **protetické *v-***

MB: *voněčem, vodjíždíme, vo, von;*

– **krácení samohlásek**

MB: *umim, vyjádřím, myslím si, nevím, věřím.*

b) morfologická rovina

Ze strany hosta jsme zaznamenali nejvyšší nárůst základních a řadových číslovek, poněvadž se jednalo o vymezení historického období (o dataci) nebo o délku míry (př. *na délku asi šestnáct metrů*), a to ve spojitosti s vědeckým bádáním – egyptologie a archeologie. Tvary číslovek byly utvořeny vesměs správně, jedinou odchylku spatřujeme ve skloňování **čtyřiadavacátýho, *pěťadvacátýho*.

– **číslovky**

MB: *dvacátého pátého století před kristem, na délku asi šestnáct metrů, v roce devadesát jedna, z prvního tisíciletí před kristem, z třetího tisíciletí před kristem, dvacáté šesté století před kristem, do sedmého století před kristem, z osmdesátých let minulého století, v sedmadvacátém století před kristem, deset tisíc let, devadesát devět celých devět procent, padesátkrát větší, v třiadvacátém století, na konci třiadvacátého století, za poslední desetiletí, před čtyřiceti tisíci lety, tři pět procent, deset tisíc mužů, dvacet tisíc dospělých mužů, milion obyvatel, pětina populace, v prvním tisíciletí před kristem, ve třetím tisíciletí, od třetího*

tisíciletí před Kristem, dvaadvacáté století před Kristem, dvacet třicet let, v jednadvacátém století, staré několik tisíc let, na začátku devatenáctého století, několika tisíci let, do čtvrté dynastie, od osmdesátých let minulého století, v sedmém století, v padesátých letech minulého století, jednadvacátého prosince dva tisíce dvanáct, dvacet let, třetím tisíciletím;

chybné skloňování číslovek: MB: *čtyřidavacátýho, pětadvacátýho;*

DS: *sedmdesát šest procent.*

U M. Bárty dominovala redundance osobních zájmen (*já, my*), jakožto obvyklý mluvenostní navazovací prostředek v běžné komunikaci.

MB: tak **já** doufám, že to bude ještě mnoho e tisíc let.

MB: **já** myslím, že se nám ve srovnání s nimi nevede špatně.

MB: **my** jim dodáváme podklady, protože oni jsou našimi bezprostředními e partnery v egyptě.

MB: **my** sme před dvěma lety začali projekt rekonstrukce fyzické podoby těchto lidí.

U obou komunikantů převládal inkluzivní plurál a nadbytek ukazovacích zájmen a příslovcí s deiktickou funkcí, přičemž M. Bárta občas ponechal u inkluzivního plurálu hovorovou formu bez koncového -e (př. *můžem*).

– inkluzivní plurál

MB: *pracujeme, domníváme, máme, víme, dodáváme, našli sme, pohybujeme se, potkáváme, nejsme schopni dokázat, rekonstruovali sme, spolupracujeme, využíváme;*

DS: *můžeme vrátit, můžeme dozvědět, dokážeme, pojďme, zůstaňme, čekáme;*

– 1. os. pl. prez. bez zakončení na -e

MB: *můžem, pracujem, nevstupujem, postupujem, potřebujem, najdem;*

– přemíra ukazovacích zájmen a příslovcí

MB: *to, ty, ti, ta, tyto, tuto, těch, na tohle, tímle, toule, tenhle, v tom, tuhle; tady, tam;*

DS: *to, ten, tu, toto, tyhle, těmhle, u těchle, těchletěch, touhletou, v tomhletom, téhle; tam.*

Ostatní tvaroslovné odchylky zaznamenáváme sporadicky a chápeme je jako neuvědomělé nedostatky ve spontánní mluvené komunikaci nežli neznalost jazykových pravidel.

– zanedbání životného rodu mužského

MB: *minimálně tři tyto lidé; což byl jeden z těch lidí, který jsou pohřbeni; ty jsou bezvadní (lidé);*

– zanedbání rodu ženského

MB: *ty pravidla gramatiky;*

– **obecně český tvar slovesa „být“**

MB: *bysme*;

– **3. os. pl. prez. bez zakončení na -í**

MB: *začínaj*;

– **1. a 3. os. sg. přét. – ztráta hlásky -l**

MB: *řek, nemoh*;

– **3. os. sg. přét. podle slovesného vzoru *minout**

MB: *vzniknul, spadnul*;

– **expanzivní předložka na**

MB: *na lokalitě*;

– **částice, popř. přitakací částice**

MB: *jo, no, bohužel, naštěstí, naštěstí ne, že jo*;

DS: *no*.

c) syntaktická rovina

Pro mluvenou komunikaci je příznačným rysem reagovat na položený dotaz ihned po jeho zaznění. Skladba věty proto bývá strukturována úsporně ve prospěch snazšího porozumění. Jedním z úsporných řešení je elipsa čili vypuštění části slova, které je známo z kontextu.

Tentýž princip tvoření elipsy do značné míry uplatňovali oba komunikanti, avšak pro moderátora je takovýto způsob vytváření eliptických vět nadmíru produktivní, zvláště při čtení diváckých dotazů. Moderátor obvykle v první části své výpovědi eliminoval určitý slovesný tvar (*verbum finitum*).

MB: na délku (ELIPSA má/měří) asi šestnáct metrů.

MB: když jí srovnáme třeba s mezopotámskou (ELIPSA civilizací).

DS: neferova hrobka. co v ní (ELIPSA bylo)?

DS: na webu (ELIPSA je) pro vás připravená otázka od františka kolbaby.

DS: na fejbuku (ELIPSA je) pro vás připravena otázka od jiřího zavorala.

DS: na webu (ELIPSA ÚPLNÁ).⁵³ pokud vstupujete do nově objeveného prostoru [...];

DS: jana kroupová (ELIPSA ptá se) – když najdete nějaký artefakt [...];

DS: to jsou tedy zahraniční (ELIPSA studenti), abychom to vysvětlili.

⁵³ Termín *elipsa úplná* jsme zavedli pro označení této výchozí situace v platnosti *deixis*. Taktéž nezavrhujeme možnost, že by se eventuálně nemohlo jednat o nedokončenou výpověď (*apoziopezi*).

M. Bárta pro doplnění informace, resp. pro upřesnění významu, užil přístavku, konkrétně šlo o přístavek ztotožnění, přístavek konkretizující a vysvětlující.

– **přístavek ztotožnění**

MB: *první chodí [...] fotograf, dokumentátor; byla rozhorlena, pobouřená; autarktnost, ta určitá samostatnost; rachef nebo chefrén, sta-stavitel druhé pyramidy v gíze;*

– **konkretizující přístavek**

MB: *jeden z nich, konkrétně neferínpu; pokračuje na zpracování, restaurování těch památek; do doby staré říše, do čtvrté dynastie, což je dvacáté šesté století před Kristem; pyramidy sloužily jako zdroj energie, jako baterie založená na různé vodivosti minerálů na povrchu;*

– **vysvětlující přístavek**

MB: *většina té populace byla zemědělská, to znamená tři sta šedesát pět dní v roce od nevidim do nevidim vlastně pracovali na polích; mají ve svém jmé-jméně část nefer, což znamená krásný; anupis, což byl strážce pohřebiště; egyptští inspektoři, což sou naši kolegové; imhotepa, což je bájný mudrc, polobůh, autor konceptu stupňovité pyramidy panovníka džosera.*

Při rozhovoru došlo také na hodnotící postoje, komunikanti zaujímali citový vztah, prožitek, v souvislosti s momentálním psychickým zaujetím nad daným tématem.

MB: to je **nádherný artefakt;**

MB: mika valtari psal z finska ten svůj **úžasný román;**

MB: kniha je na svou dobu i dnes **obdivuhodná, prostě fantastická kniha;**

DS: další otázka na fejbuku od insajdra, **tak ten jde ještě dál** (reakce na divácký dotaz).

Každý mluvčí při delší komunikaci hledá správné slovo, které by co nejlépe vystihlo jeho myšlenku, popř. přemýšlí nad uspořádáním svých myšlenek, větných struktur, aby se příliš neopakovaly. Obvykle dlouhá rozvaha ale vede spíše k opačné tendenci, a sice k reprodukování frází (často dochází k nedořečeným slovům), které už jednou či víckrát zazněly, a tím dochází k narušení větné skladby.

MB: **poblíž a kolem nebo opodál** se nacházejí další skalní hrobky.

MB: a co je **nezajímavější nebo velmi zajímavé** je i to že ho máme doloženého.

MB: z toho už i vyplývá, **jakým způsobem jakým způsobem se vlastně si počínáme.**

MB: **když jsou když jsou mm** citlivé struktury.

MB: **máme máme** samozřejmě **mnohem mnohem** lepší technickou základnu.

DS: **je třeba** ze strany egyptologů zájem **najít něco, najít někoho, je tam třeba** potom snaha, že si vybírají ty oblasti, pokud mohou, **samozřejmě**, protože přece jenom je to hodně rozparcelované, aby našli tu konkrétní osobnost dějin.

V jiném případě je nejjednodušší způsob navázat na repliku zopakováním předchozích slov, nemůže-li se mluvčí ihned chopit slova.

DS: tenhle klan měl **ve starém egyptě** jako třeba rodina kenedijů?

MB: **ve starém egyptě** to bylo velmi podobně jako třeba v současné době.

DS: **takhle se chytají češi** ve světě?

MB: **takhle se chytají** naši naši absolventi ve světě.

Dále uvádíme výčet registrovaných syntaktických jevů bez bližší specifikace.

– **postponovaný přívlástek (mluvenostní prostředek, nikoliv termín)**

MB: *reliéfy krásné;*

– **řečnická otázka**

MB: *co bych chtěl vlastnit?*

– **apoziopeze**

MB: *v jejich myslích takže tolik asi..., ředitelem egyptského muzea takže mmm..., je to dlouhodobý proces a..., co ta hrobka byla objevena takže..., jeden z mýtů velmi hezkých ale...;*

– **redundance slov**

DS: *otázka, která pro vás je **tady ted'** připravena od jirky hrušky;*

– **parenteze**

MB: *je tam stéla neférová, **kteřá byla i na fotografii před chvílkou**, která nese nejen jeho jméno; my sme tam přiletěli prvního března, **já si to pamatuju poměrně přesně**, a zdokumentovali sme [...]; přišla ta vnější krize eště a ta ho, **jak se říká v uvozovkách**, dorazila jenom;*

– **dodatečně připojený člen**

MB: *ta o tom zrovna nesvědčí, **teda**; byla i na fotografii, **před chvílkou**; do jisté míry se dá ještě vidět v gíze, **dneska**; vidět na vlastní oči, **tehdy**; menší soška bronzová, **tuším**; ty věci tam přežily, **dobře**; v egyptě běží, **desetiletí**; hrobka kleopatry aa **sedmé**;*

DS: *achnaton tak to je jedna krev, **vlastně**; **sedmdesát šest procent, konkrétně**.*

Za skladební nedostatek považujeme neobratné formulace. V důsledku nich se komunikanti dopouštěli nepochopitelných větných celků a jejich řeč pozbyla de facto platnosti sdělné (informativní) funkce.

MB: (?) to díky tomu díky této vlastně díky tomuto pramenu.

DS: pro hlasování v dnešní otázce. ta zní, dokáže se současná společnost poučit z chyb egyptanů? pokud si myslíte, že ano, je tady pro vás připraveno tlačítko, pokud nikoli **samozřejmě taktéž**.

d) lexikálně-sémantická rovina

Nejširší okruh slovní zásoby tvořily **termíny a ustálená spojení (sousloví)** z oborů egyptologie a archeologie, popř. z dalších příbuzných věd historických. Odborné názvy ponejvíc používal M. Bárta jakožto specialista na egyptologii, moderátor začlenil termín do diskuze jen ojediněle.

– termíny

MB: *nedestruktivním metodám, geofyzikální prospekce, satelitní snímkování, z piliřového dvora, kultu, skalní hrobky, přídomkem, tři dé technologií, rekonstrukce fyzické podoby, stéla neférová, břečťanová liga, egyptologie, artefakt, sondy, citlivé struktury cihlové, pyramidové pole, pyramidové komplexy tak zvaných slunečních králů, šachtové hroby, nekropole úředníků, královské sochy panovníka raneferefa, hrobový komplex princezny šeretnepty (princezna Šeretnebtej), s teorií ramp, periodický cyklus, metody historické a přírodovědné, drobnosti skarabové, menší soška bronzová, nepravé dveře, zazděné sochy, profil stratigrafie, mumie, centrifugální efekt, mandatorní výdaje, transformovaly v něco jiného (planety), teorie mankura osna, parametry, reliéf, osově civilizace, trajektorii sestupného vývoje, rosetská deska, datujeme sfingu, nefrefova komplexu, geofyzikálního průzkumu, technologie mincovnictví, ve staré říši, synchronizace historické, měřičský bod, džípiéskou (GPS), vojenské pásmo, plastiku božské krávy;*

DS: *klan, dálkově ovládaná zařízení, arabského jara, počítačová tomografie, euroatlantické společnosti (termín Jaroslava Pleskota), mandatorní náklady, metodu tak zvaného mokrého písku;*

– sousloví (ustálená spojení)

MB: *zahraniční expedice, komplex několika hrobek, vysoké funkce ve státní administrativě, kultovní místa, egyptologické elity, nevylouppenou pohřební komoru, archeologických památek, nadměrné vlhkosti, přírodní cykly, přírodovědného bádání, staroegyptské dědictví, v revolučních dnech, historické dědictví, historická paměť, ilegálních výkopů, egyptští inspektoři, nekvalifikovaní dělníci, k lokální ekonomice, archeologická práce, z bojového vozu, infekční onemocnění, centrální administrativa, světových dějin, klimatická změna, v humanitních vědách, v humanitních oborech, amatérské názory, placení v naturáliích, obecné koncepce, první mluvnice staroegyptštiny, ochránkyně pohřebiště, egyptologická věda, královských mumií, nad nilským údolím, pivních džbánů;*

DS: *klíčovou památku, k zániku starověkých civilizací, euroatlantická civilizace, ekonomické a hospodářské krize, vykrádání předmětů z vykopávek.*

V souvislosti s termíny tvořila **vlastní jména (propria)** druhou nepočtenější skupinu lexika. Propria v následujícím výčtu označují povětšinou jména vládců ve starém Egyptě, tzv. **antroponyma**.

– **propria**

MB: *princezny šeretnepty (princezna Šeretnebtelj), nefervesera, neferinpua, nefera, neferínpu, anupis, neferova hrobka, hátotnofreb, první džoserůf komplex, sety první, ramzes třetí, haremhep, achnaton, rodina kenedijů, v menfidě, vo chufeově pyramidě, profesora verneru, mika valtari (spisovatel), v dachšuru, imhotepa;*

DS: *cheopsovy pyramidy, abu síru, rodina kenedijů, ve starém egyptě, neferova hrobka, káperova mastaba, ramzes druhý, sákary, tutanchamonovy hrobky, babylonie, asýrie, indie, čína, žán fransoá šampolión, u šampolióna, rachef, chefrén, kleopatry, profesor osmunt bobearači, egyptanu sinuhetovi (název historického románu).*

Třetí vrstevnatou skupinu zahrnují nejruznější obrazné prostředky, které jsou vlastní stylu uměleckých textů.

– **metafora (personifikace jako druh metafory)**

MB: *jak říká i časopis; lidé, kteří znovu ožili; mozaika se velmi pěkně skládá (doklad na základě historických pramenů), bezbřehé nadšení, berličkou si člověk pomáhá, pohyb centimetr po centimetru, cestovat časem, začal ochabovat (Egypt), na udržování této přebujelé vrstvy úředníků, posledním hřebíčkem do rakve, přivede na vrchol, přivedou na výsluní, čína byla vždycky na výsluní, zrnko optimismu, amatérské názory vydávat za nějaké recepty, tvrdá doba, vědomosti sahají, dochází ke kolapsu civilizací, z těch jednotlivých střípků poznání, skládat to poznání, minulost oslovuje lidi, překročení prahu;*

DS: *otevřelo se nám nové okno, kterým se můžeme vrátit do minulosti; nový začátek, kdy se vypne gúgl a lidé půjdou orat s koňmi; otázky budou přicházet, člověk si rovná myšlenky a vztahy, duše se prohánějí, klíčová informace, klíčovou památku, během arabského jara, lidé vytvořili ochranný řetěz kolem egyptského muzea, achnaton tak to je jedna krev, v moři chaosu, egypt prožil tři nebo čtyři kolapsy, kolapsy prožila i čína, na světovém vědeckém poli, metodu tak zvaného mokrého písku;*

– **metonymie**

MB: *donkichotský boj; já nejsem brouk pytlík, abych se vyjadřoval ke všemu; teorii mankura osna, ve slonovinových věžích;*

– **frazém**

MB: *tahali za nitky, honí hlavou, měli to z první ruky;*

– **ustálené obraty**

MB: *od nevidim do nevidim, perpetuum mobile;*

DS: *zlaté trio;*

– **přirovnání**

MB: *na délku asi šestnáct metrů, takové malé metro* (skalní hrobka);

– **pleonasmus**

MB: *vidět na vlastní oči* (stavbu pyramid);

– **opsaný výraz (perifráze)**

MB: *tu tu tu metodu jsme nevyvinuli my, ale stvořitel vlastně našeho světa* (= Bůh);

– **paronomázie**

DS: *svými znalostmi, vědomostmi, schopnostmi a dovednostmi; stalo se někdy někomu z českých egyptologů něco v egyptě?;*

– **inverze**

MB: *zkusit svoje štěstí ale našťestí našťestí nikdo z nich nebyl egyptolog;*

– **eufemismus**

MB: *posledním hřebíčkem do rakve;*

– **dysfemismus**

MB: *většina byla naprosto hluchých; jeden z mýtů, velmi hezkých, ale...* (většina lidí zemřela);

– **stupňování významu (gradace)**

MB: *je to věc finančně velmi velmi náročná; jako určitou část jejich kultury, jako živou součást jejich kultury; je to jejich historické dědictví, je to jejich historická paměť?; královské hrobky byly padesátkrát větší, padesátkrát krásněji zdobené, vybavené; která sestávala stále víc a víc neproduktivními.*

Čtvrtá skupina představuje typickou slovní zásobu běžné mluvy, a to od knižní podoby spisovného jazyka až po expresivní výrazy.

– **knižní slova**

MB: *uzurpovali, sestává z piliřového dvora, fascinace, artefakt, eufórie, nelibě, fixování, byla rozhorlena, indície, chiméra;*

DS: *v české koncesi, neidentifikoval, artefakt;*

– **cizí slova**

MB: *reliéf, expedice, externistů, garantem, střední perspektiva, specializují, ilegálních, interpretovat, negativní, nestabilní, stabilizovat, hierarchizovaná, preferenci pro singls, komplexní, izolovaných nálezech;*

DS: *alternativu, operativně;*

– **deminutivum**

MB: *menší soška, malinkou;*

DS: *na chvíličku, egyptskou sošku, malinká;*

– **expresivní výrazy**

MB: *neplatí příšerné pojistné;*

DS: *takhle se chytají češi ve světě?* (= český doktorand se stal ředitelem Egyptského muzea);

– **hanlivá slova**

DS: *klan;*

– **vycpávková slova**

MB: *vlastně, prostě, samozřejmě;*

DS: *vlastně;*

– **hyperkorektnost**

MB: *vycházení a zapadání slunce, text byl vyveden ve dvou jazycích;*

DS: *rozstrukturizovali;*

– **hovorové výrazy (kolokvialismy)**

MB: *renomé, lidi, my máme x [iks] dokladů, teda;*

DS: *renomé, vytrénovaný tým* (= tvořen archeology a nekvalifikovanými dělníky), *dostane se ta společnost na hranu, egyptani, dalece, podle vás trefil, netrefil, lidi, snad to klapne;*

– **obecně české výrazy**

DS: *je na ně spolech?;*

– **expresivní výrazy**

MB: *fantastický tým lidí, hrozně rádi třeba viděli.*

Pátá skupina sestává z metajazykových výrazů, pomocí nichž mluvčí hodnotí přístup k jazyku. Častost výskytu pozorujeme u moderátora, jehož ustáleným zněním bylo „v uvozovkách“. Onen výraz obvykle předchází lexému, jež nebude úplně spisovný ani neutrální, ale stojící za hranicí spisovnosti. Na základě výňatku (třetí replika) lze konstatovat, že tímž výrazem lze předznamenat také ironii.

MB: jak se říká **v uvozovkách**, dorazila jenom.

DS: no hezkých **v uvozovkách**, ale jaksi (smích).

DS: **v uvozovkách**, co je momentálně z pohledu jednotlivce nejlepší **v uvozovkách** investice pro život v budoucnosti.

DS: v těch letech nepokojích v těch letech, **můžu říct**, zlodějnách;

DS: to znamená, čekáme na ten vnější faktor, který **v uvozovkách** dorazí tu společnost.

e) mimojazyková rovina

Během takřka hodinové diskuze doprovázely komunikanty nenadálé okolnosti, s nimiž se museli vyrovnat každý po svém.

– při úvaze na kladené otázky došlo k jedné zapomnění

MB: a ta další otázka byla.

– kooperace mezi komunikanty

MB: znázorňovaly vznikání a zanikání života v jejich myslích takže tolik asi...

DS: **poslední část té otázky. jak je vyměřovali.**

MB: **vyměřovali je** poměrně jednoduchými jednoduchým metodami. dneska se předpokládá, že používali zejména orientaci podle hvězd.

– sociální chování

DS: stalo se někdy někomu z českých egyptologů něco v egyptě?

MB: naštěstí ne.

DS: **zaklepeme pro jistotu.**

– smyšlená jména diváků

DS: na fejbuku otázka od **holyvuda**.

DS: další otázka na fejbuku od **insajdra**.

DS: ptá se profesor **myšpulín**.

DS: na webu pro vás otázka od **dží**.

– odlehčení tématu, prostor k pousmání

DS: na webu pro vás otázka od dží. co se stane jednadvacátého prosince dva tisíce dvanáct.⁵⁴

MB: aaa nic, protože jednak čtyřiadavacátýho máme všichni dostat dárky a pětadvacátýho já mám narozeniny a chci je oslavit, takže...

DS: už máte nakoupené dárky na vánoce? nebo to necháte na poslední chvíli (smích).

MB: k tomu sem se ještě nedostal teda.

⁵⁴ Podle mayského kalendáře měl konec světa nastat k 21. prosinci 2012.

Dostupné z: https://www.lidovky.cz/svet/mayska-apokalypsa-na-konec-sveta-cekaji-v-chramu-ze-star-wars.A121220_110559_In_zahranici_mtr [cit. 2019-05-14].

M. Bárta reagoval v některých situacích nepřístupně, rezervovaně, místy až podrážděně, když byl dotazován na něco, na co neznal přesvědčivou odpověď či zkrátka nevěděl stoprocentní pravdu.

MB: já nejsem brouk pytlík, abych se vyjadřoval ke všemu.

MB: mm já nejsem politik, politolog ani sociolog, takže já bych nechtěl svoje amatérské názory vlastně vydávat za nějaké recepty a necítím se, prostě necítím se autorizován takhle na veřejnosti mluvit o svých názorech.

MB: tak zase já chci zdůraznit, že nejsem prostě na tohle téma toto téma příliš velký specialista.

MB: ale nejsem sinolog, takže zase nechci prostě tady tvrdit, že do detailem znám tuhle civilizaci.

MB: ale já bych nechtěl v tuhle chvíli nějakým způsobem, ať už pozitivně nebo negativně kritizovat své kolegy, to je jejich věc. já zodpovídám za náš projekt.

Příčinou častých přereků a následných oprav obou komunikantů byla pravděpodobně nerozváženost nad formulací myšlenky s cílem reagovat na dotaz co nejrychleji.

– přeroky

MB: ale dneska ty filolo ti lidé, kteří se specializují na filologii.

MB: musím říct naštěstí těmi historickými metody metodami.

MB: zlomil si, zlomil si nohu, měl pochroumané, měl pochroumanou hrud.

DS: jedním z těch problému je, byla, byly obrovské mandatorní náklady.

DS: duše kolem nás se kolem nás prohánějí.

DS: jak transponovali jak transportovali, promiňte, materiál.

Moderátor se dále dopustil přereků, a to zvláště při čtení diváckých dotazů, v nichž se vyskytují obsahové i formální nedostatky buď od samotných autorů, nebo se zmýlil moderátor. Jazykové omyly se týkají fonetické a morfologické roviny.

– přeroky v diváckých dotazech

DS: **pojďme na veb od jirka rybáka**, otázka, kterého by zajímalo.

DS: pojďme na fejbuk pro další otázku od **jaroskava pleskota**.

DS: na fejbuku se vás ptá vladimír **o-ondrejka**.

DS: **a jak je možné a je možné**, že jsou pyramidy o tisíce let starší?

DS: jana kroupová - když najdete nějaký artefakt, **odevzdává odevzdáváte** jej hned egyptským úřadům?

DS: dobrý večer, **slyš slyšel** jsem, že badatelé, kteří vnikli do tutanchamonovy hrobky [...].

6.1.4 Dílčí shrnutí

Rozprava probíhala klidně a uvolněně, u komunikantů docházelo jen k drobným jazykovým neobratnostem či k běžným řečovým zlovykům. Kladně hodnotíme vzájemnou interakci v řeči, v níž jen minimálně docházelo k přeryvům. Několik výhrad máme však k hostu M. Bártovi, jehož výslovnost byla ledabylá. Z hlediska ortofonie se M. Bárta výrazně odlišoval v artikulaci přední alveodentály r od běžné výslovnostní normy u skupiny slov obsahujících hlásku r. O to méně shledáváme rozpor v hezitaci, kterou chápeme spíše jako zvuk váhací, lépe řečeno zdrženlivý prostředek pro odpověď než parazitní prostředek. Moderátor se vyjadřoval vkusně a výslovnostně správně.

Co se týká tvarosloví, oba komunikanti enormně používali nadbytek ukazovacích zájmen a příslovcí a také inkluzivní plurál. U M. Bárty jsme dále zaznamenali vysoký podíl základních a řadových číslovek v souvislosti s datací starého Egypta.

Ze syntaxe lze uvést, že moderátor při kladení diváckých dotazů na hosta, resp. při jejich reprodukci, poměrně často elidoval část slova, povětšinou šlo o elipsu predikátu. M. Bárta se obvykle dopouštěl opakování týchž slov, což vedlo k narušení větné skladby a k znemožnění plynulosti řeči.

V lexikálně-sémantické rovině jsme zaznamenali nečekaný nárůst proprií, přesněji řečeno antroponym vládců starého Egypta, jež tvoří determinační vztah se substantivy. Mnohovrstevnatou skupinu zastupovaly také básnické figury, obzvláště metafory včetně personifikace.

Pozoruhodným okamžikem byly mimojazykové situace, při nichž docházelo k náhlým pronikavým změnám v chování účastníků komunikace. Častým jevem, který lze označit za nešvar v řeči, byly nejrůznější přefeky v hláskosloví a v tvarosloví, jichž se moderátor dopouštěl, když reprodukoval diváckou otázku určenou pro hosta. Na druhé straně host místy odpovídal svérázně až nuceně, byl-li vyzván k odpovědi mimo svou badatelskou činnost. Někdy odpověděl pouze úsečně bez bližšího vyjádření. M. Bárta v rozhovoru totiž několikrát zdůraznil, že se „necítí být autorizován na veřejnosti mluvit o svých názorech,“⁵⁵ čímž dal dostatečně najevo, že se zkrátka nerad vyjadřuje k tomu, na co nezná uspokojivou odpověď.

⁵⁵ Vycházíme z přepisu rozhovoru (*Hyde Park Civilizace*, Miroslav Bárta, 10. 11. 2012).

Jakousi zajímavostí byla smyšlená jména diváků, či spíše přezdívky/nicky (např. *holyvud*, *insajdr*, *profesor myšpulín*, *dží*),⁵⁶ pod nimiž diváci psali dotaz na hosta. Pisatelé, kteří se vydávali za anonymní tazatele, se vyjadřovali neočekávaně slušně. Některé přezdívky četl moderátor poněkud s údivem.

I přes výše uvedené argumenty proběhl rozhovor v souladu s nároky na seriózní diskuzi. Za idiolekt M. Bárty považujeme následujících pět slov: 1. *vlastně*, 2. *my*, 3. *prostě*, 4. *samozřejmě*, 5. *věc* (v různých pádech).

6.1.5 Mnislav Zelený

NÁZEV POŘADU: Hyde Park Civilizace

DATUM VYSÍLÁNÍ: 15. 12. 2012

KANÁL: ČT24

STOPÁŽ: 56 minut

ÚČASTNÍCI:

DS = Daniel Stach, moderátor

MZ = Mnislav zelený, etnolog

TÉMA: indiánský kmen Jawalapiti

ZDROJ: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/> [cit. 2019-03-28]

a) foneticko-fonologická rovina

M. Zelený proměnlivě střídal tempo řeči a frázování v souvislosti s tím, jaká myšlenka mu v danou chvíli vytanula na mysl. Momentální stav vědomí byl nejzřetelnější u členění výpovědi na větné úseky (tzv. kóla), někdy M. Zelený segmentoval aktuální výpověď zcela bez problému, jindy s obtížemi, což se projevilo zadržáváním hlasu. Chtěl-li host zdůraznit část slova ve větě, kladl důraz na významový celek a tomu přizpůsobil i stupeň rychlosti řeči (př. *Protože on se má věnovat svému kmeni.*).

Hláskosloví M. Zeleného jednoznačně tíhlo k běžné mluvě spíše než k očekávané vyjadřování odborného stylu. V rozhovoru tedy zazněly typické prostředky příslušící prostěsdělovacímu stylu. Povětšinou šlo o zanedbání kvantity (krácení samohlásek – *řikal*)

⁵⁶ Přezdívky ponecháváme ve fonetické transkripci.

a kvality (otevřená výslovnost – *specielně*), o zjednodušenou výslovnost (*pod'*), diftongizaci (*malej*), úženi (*převlíkne*) apod. Další výslovnostní odchylky od spisovné podoby ilustruje následující souhrn.

– **nedbalá výslovnost, zjednodušená výslovnost, stahování slabik**

MZ: *specielně, takle, ňáký, tepra, zodpovidnost, začeli, votamtať, divaokého prasete, termonologie, pod', materielna (materiálna), materielní (materiální), ptže (protože), kerej, vlasně, s něma, příde, nezaplevluje (nezaplevuje), nemoch, votamtať;*

DS: *ňáké, příde;*

– **vkládání hlásek**

MZ: *kočkopesi, rozevíjet (rozvíjet);*

– **odsouvání hlásek na začátku slov**

MZ: *sem, sou, menujete, eště, dycky, o co de, dyž;*

DS: *ste;*

– **diftongizace í/ý > ej (včetně 3. os. sg. a pl. přez. u sloves)**

MZ: *vzteklej, bavěj, vo ženskejch, prouděj, obrovskej, kanadskej, tvrdej, topornej, bílej, jakej, krásnej, pripravenej, tejden, nahatej, línej, šťastnej, malej, ve svejch, určitej, choděj, celej černej, přátelskej, takovejch, chlupatejch, posvátnej, vodtejká, viděj, postřílej, hejbe;*

– **úženi**

MZ: *převlíkne, slíkli mě;*

– **protetické v-**

MZ: *vodchází, vodpočinuli, vodběhne, vo čem, vod rána, vo ženskejch, votamtať, von, voni, vopravdu, vobludy, vodtejká, voči, vošklívá;*

– **krácení samohlásek**

MZ: *odjíždím, říkáte, říkal, jinym, udajně, maji, neni, zatim, předakumulačnim, s kym, ke stromum, timhletim, aa tím padem, v mrtvym, podivej se, uplně, každym, tabákovym, nějakym, zustat, jezdím, vracím, tím, s našim, koupím, se kterym, kráčím, vim, krmím, léčím, lidi, přejiždí, čim, cítím, přichází.*

Zvuková stránka u moderátora splňovala ortoepickou normu až na drobné odchylky, např. nadužívaná výslovnost *ňáké*.

b) morfologická rovina

Z morfologických jevů vystupovaly do popředí zvláště obecně české tvary, které produkoval M. Zelený. Ten dával přednost zejména neutrálním koncovkám v 1. os. sg. -u (*pamatuju*)

a 3. os. pl. (*smějou*) než koncovkám knižním -i (*pamatuji*) a -í (*smějí*). Když M. Zelený pojednával leckdy o něčem absurdním, používal přitakávací výraz *že jo*, jímž se údajně snažil podněcovat své přesvědčení a zároveň vzbudit zájem druhé strany (př. *Když se mu něco stane, já ho léčím pochopitelně že jo*).

Pro oba komunikanty bylo společné nadužívání ukazovacích zájmen a příslovcí místa. Moderátor se v zásadě držel spisovného tvarosloví.

– **inkluzivní plurál**

MZ: *vyrábíme, nedovedeme, sklídíme, dostaneme, žijeme, ničíme, voláme, nejsme schopný;*

DS: *budeme mluvit, řekněme, sme líný;*

– **instrumentál plurálu zakončený na -ma**

MZ: *s nima, s něma, vztahama, nákejma barvama, umělejma hmotama;*

– **adjektivní tvar inklinující k maskulinnímu tvaru substantiva**

MZ: *když ste takhle špinavý (ženy), nějaký stavění, do půl pasu nahatý (dívky), jednorázový plenky, do tý řeky; věci, který; k tý smrti, stejný práva;*

– **přemíra ukazovacích zájmen a příslovcí**

MZ: *to, ta, ty, té, v tom, v těch, todleto, tydlety; tady, takhle, tam;*

DS: *to, ta, tu, toto, tohle, z tohoto, v těch, o tom; tam, tady;*

– **zanedbání rodu**

MZ: *oni se zachechtaly (ženy), oni ťapkají (ženy), šamani sou z toho celý divoký, to sou ty nejmocnější, ty lékaři, sme vyřízený, nejsme schopný, sme líný, oni jsou přesvědčeny;*

– **redundance osobních zájmen**

MZ: *on, ona, oni;*

DS: *my;*

– **obecně české tvary slovesa „být“**

MZ: *ty seš, abysme;*

– **3. os. pl. prez. bez zakončení na -í**

MZ: *dávaj, rozeznávaj, chechtaj, přecupitaj, počítaj, nepočítaj, chtěj, neuměj, dělaj, neříkaj, neznaj, vznikaj, stávaj;*

– **3. os. sg. pret. ztráta hlásky -l**

MZ: *řek, tek;*

– **3. os. sg. pret. podle slovesného vzoru *minout**

DS: *nabídnul;*

– **hromadění slov se zápořem**

MZ: *nikdo nikam nespěchá; nikdo nic nedělá; ne, indiáni nikomu nic neřikají; nikdo nikomu tam nic nepřikazuje ani neradí, ani náčelník;*

– **částice, popř. přitakací částice**

MZ: *že jo, no, bohužel;*

– **citoslovce**

MZ: *heleďte, hujááá huja huja huuújjááá hujá, pane bože.*

c) syntaktická rovina

Pokud chtěli komunikanti rozvést předchozí informaci, užili k tomu přístavkové konstrukce, které vydělujeme podle funkce ve větě do tří typů: přístavek ztotožnění, konkretizující a vysvětlující. Zvláště pomocí vysvětlujícího přístavku M. Zelený objasňoval pojmy z indiánské mytologie (viz níže).

– **přístavek ztotožnění**

MZ: *tam byla taková kebráda čili taková eee prohlubeň; zásvětím, tim světem těch mrtvých; já sem čech, já sem vlastenec; vznikaj nové a nové vynálezy, inovace; prožili čtyři slunce, čtyři věky; stávají se opravdu kriminálníci, lumpové;*

DS: *mnislav zelený neboli atapana (= indiánské jméno), binějama z kmene eseche, syn velkého šamana johahe; vaši přátelé, indiáni;*

– **konkretizující přístavek**

MZ: *ten věk by měl být podle nich, podle májů a podle indiánů; jeho primo, jeho bratranec; otvor, jakýsi virtuální otvor;*

DS: *s docentkou markétou křížovou, to je odbornice na májskou a také ee májskou kulturu a také kulturu inků; v tom novém věku, v tom novém cyklu; česká kotlina, česká krajina;*

– **vysvětlující přístavek**

MZ: *on za ní rodí, to je tak zvané kuváde; to se týká hlavně těch vyšších civilizací, to znamená speciálně těch májů; škrabaly a drtily juku hořkou, tedy juku, to znamená, že tam z toho vytéká kyanovodíková šťáva prudce jedovatá; jméno atapana, což je prý udajně velice krásné jméno a znamená to list určité palmy; a protože sme byli v kakuri, to je veliká vesnice; on je teda v období předakumulačním, to znamená, že většinou ho vidíte, jak se houpe v hamace; ten šaman, to je vlastně takový duchovní otec komunity; mezi dvěma palmami pifájo, to sou palmy, které mají takové ostny, které sou taky příčně pruhované jako ty chlupy toho divokého*

prasete; bokoko, to je velký mravenec; čajooši, bílá opice; uprostřed té obrovské maloky, toho společného domu; kuarup, což je pohřební rituál; štěstí, to je ten život, to je ten průběh.

Obvykle M. Zelený připojil k informačnímu sdělení také vsunutou informaci, tzv. parentezi, jež byla častým zdrojem vzpomínek (př. *Moje babička říkala, když sem byl malej, já sem tomu nerozuměl, říkala [...]*). Host se neblaze dopouštěl i anakolutu, nejběžnější odchylky od větné stavby.

– **parenteze**

MZ: já bych si taky, to bylo v roce sedmdesát dva, já bych si to taky zkusil; to sem říkal, pane bože, tady v džungli; moje babička říkala, když sem byl malej, já sem tomu nerozuměl, říkala; a ten mi vyprávěl, že mm, to bylo ve venezuele, že asi v pěti letech musel opustit kmen; ten seržant, najednou slyším nákej křik, zachránil tam dítě;

– **anakolut**

MZ: on opravdu žena si vodběhne někam rodit že jo; ten šaman vlastně eeee předává během řeckněme od těch pěti do těch deseti let nebo patnácti let, kdy začne iniciace tak on vlastně ty děti vychovává; to byl vlastně můj první pobyt, budu tak sem tam vůbec nic a k večeru ee; já třeba mě velice irituje, když třeba; říkam moje babička třeba taky máme pavouky; tam o těch koncích samozřejmě, tam mají, oni přece prožili čtyři slunce.

Ostatní zaznamenané syntaktické jevy a prohrěšky dokládá následující výčet.

– **postponovaný přívlastek (mluvenostní prostředek, nikoliv termín)**

MZ: běloch topornej, mravence velkého, po těle nahém;

– **apoziopeze**

MZ: zodpovědnost je výchovná a postarat se o ně i ekonomicky to znamená..., nebyl v žádné škole u nějakého..., jednorázové plenky když tam v životě mohli chodit..., a první chtěl samozřejmě do džungle to je pro ně ee...;

– **elipsa**

DS: zase (ELIPSA odjízďte) zpátky do amazonie?, zdali budou vůbec náké (ELIPSA změny);

– **dodatečně připojený člen**

MZ: juku, hořkou; tak tam ee ve venezuele; dodržuje i šestinedělí, všechno; prohlubeň aeee přes; muž zaspal, línej že jo; ze slovakofarmy hlahovec, tehdejší době;

DS: žádnou změnu, ted'kon.

Charakteristickým motivem u M. Zeleného bylo hromadění výčtů v podobě několikanásobných větných členů a také hromadění vedlejších vět s touž uvozovací spojkou.

– **hromadění výčtů, hromadění vedlejších vět**

MZ: tvoje myšlenky, duchovno, vztahy, kontakty, plány, projekty, cíle, budoucnost.

MZ: za vyšší há dé pé, vyšší mzdy, vyšší zisky.

MZ: **jak** se houpe v hamace, **jak** se baví, **jak** se směje, **jak** se chechtá.

MZ: protože bylo to ee dokázání toho, **že** sem se choval jako indián, **že** sem žil jako indián, **že** sem je nerušil, **že** sem nerušil jejich kruhy.

M. Zelený ke své výpovědi zaujímal citový vztah, který se projevoval v rovině modality evaluativní, konkrétně šlo o emocionální hodnotící postoj.

– **hodnocení, emocionální zaujetí**

MZ: tam ten čas se nepočítá, **to je ta nádhera!**

MZ: to sem říkal, **pane bože**, tady v džungli jednorázové pleny!

MZ: při narození se myslí na smrt, **no to je fantastický!**

MZ: já se **obávám**, že ta naše civilizace [...].

Mezi další syntaktické prostředky zařazujeme situační navázání na repliku zopakováním slov předchozího mluvčího (tzv. kooperace), což je nejsnadnější způsob, jak začít stavět novou výpověď. Výchozí situace nastaly při odpovědi v reakci na položenou otázku.

DS: **zase zpátky do amazonie?**

MZ: **zase zpátky do amazonie** jistě.

DS: **tlustého indiána nenajdeme?**

MZ: **tlustého indiána nenajdeme**, totiž indián je totiž neustále hladový.

DS: vy **byste tam musel zůstat?**

MZ: to **bych tam musel zůstat**.

M. Zelený také častokrát započal odpověď navazovacím spojením *no tak*.

DS: povídejte, jak to funguje na příkladu právě indiánů v amazonii.

MZ: **no tak** tam je zodpovídnost k těm dětem pochopitelně.

DS: a kdo to určil, kdo bude mít jakou práci?

MZ: **no tak** to najdeme v mytologii.

Další možností v navázání na repliku, resp. jak pozdržet odpověď, se nabízí zopakovat tentýž výraz dvakrát v témže pásmu řeči.

MZ: **já sem se s nima mluvil portugalsky** samozřejmě **ja sem s nima mluvil portugalsky**.

MZ: tlustého indiána nenajdeme **totiž**, indián je **totiž** neustále hladový, **tak je to totiž** správné, a **tak to totiž** má správně fungovat.

MZ: no tak **to najdeme v mytologii**. to **najdeme v mytologii**, kde taky **najdeme**, co žena **má na starosti**, co má muž **na starosti**.

MZ: **je to je to** těžké.

DS: a tu **mi zodpovězte, zodpovězte mi** ji na vašem příkladu.

Skladební uspořádání pravidelně narušují přeroky, které ovšem mají v mluvené komunikaci své opodstatnění. Někdy si je mluvčí svých přereků jistý a dokáže se opravit, jindy je zkrátka dalším mluvením zakryje. Přeroky jsme zaznamenali u obou účastníků komunikace.

MZ: **ta** je cyklický způsob myšlení, prohlásila mě **mým eee svým** synem.

MZ: vy nemáte **žádné závazky žádné závazky**.

MZ: vztahama **mezi lidí mezi lidmi** žejo.

MZ: **já nemám, jaké mám** právo, abych toho sklípka zašlápnul.

MZ: mají obrovský **zámě zájem**.

DS: odbornice **na májskou a také ee májskou kulturu** a také kulturu inků.

DS: co si **na na teď** vybavíte z toho vyprávění, třeba jeden bod.

DS: jinými slovy, **byl byste chtěl byste**, aby větší **rh roli** hrál přirozený výběr.

DS: co **česká česká** kotlina

DS: datum není **zdaleko zdaleka** první.

d) lexikálně-sémantická rovina

Od odborné diskuze jsme očekávali mnohem více terminologie z oblasti indiánské kultury, avšak tento výchozí názor zůstal nenaplněn. Byť M. Zelený začlenil do své rozpravy několik termínů, povětšinou nešlo o názvy z indiánské kultury, ale spíše o příbuzné pojmy pro filozofii, náboženství, mytologii aj., nebo se jednalo o odborné názvy z jiných oborů.

– termíny

MZ: *juka, houpe se v hamace* (visuté lože), *mikrokosmu, orální, purifikace* (očištění), *purifikovat, potaš třeba z vodních rostlin* (draselná sůl k výrobě mýdla), *pták hoko, tetracyklín, genofond, mravence vintykvatro, stádo pekarijů* (druh kance);

DS: *psychoaktivní látku, euroatlantické společenství, existenciální otázky*;

– pojmenování z indiánské kultury a jiných duchovních věd

MZ: *čas se pohybuje v cyklech, cyklické chápání času, cyklický způsob myšlení, lineární chápání času, cykly jsou rozděleny podle astronomických jevů, podle indiánů konec a začátek jedno jest, ten život ta smrt to jedno jest, absolutní svoboda jednotlivce, indiánské komunity, sexuální dělba práce, loveckosběračský kmen, duchovní otec komunity, dochází ke kvalitativní změně toho člověka, celodenní obřad, dostaneme se do nového věku, odpověď na tu třetí základní filozofickou otázku, uprostřed maloky* (společný dům), *kuarup* (pohřební rituál), *duální pohřeb, posvátné stromy mavů, májská nebo močická mytologie*;

DS: *adoptivním členem indiánského kmene, huka huka (zápas);*

– **sousloví (ustálená spojení)**

MZ: *kyanovodíková štáva, kanadskej žertík, severoameričtí indiáni, z rodného kraje;*

DS: *k duchovním naukám, vebové rozhraní, historickou paměť, indiánských rituálů, moderní technologie.*

Z pojmenování pro indiánskou komunitu uvádíme v souhrnu jedinečná antroponyma a v menší míře i toponyma/geonyma, která jsou pro běžnou civilizaci neznámá, řekněme velkým tajemstvím; dále pak přidružíme názvy indiánských kmenů a jejich dosaženou hodnost.

– **propria**

MZ: *arjika, šamanem gunicem, náčelník aritana, mašakuri, vesnice kamajura, šajtu, vesnice mokadenyčare, na soutoku kaury a nyčare, náčelník denis, vilmer, ksiju (potomek mayského kmenu), pačakamak, primo, slovakofarmy hlahovec, náčelník ramajo, agnátim, kanajmě (název místa);*

DS: *atapana,⁵⁷ binějama, johahe, k šamanovi takumovi;*

– **názvy etnik a indiánských kmenů**

MZ: *májů (Mayové), javalapitijů, běloši, jekoanů, esechů, u kofánů, kamajura, z kmene pemon, eséchů, šinguánských indiánů;*

DS: *indiáni, esече, ke kofánům;*

– **hodnost**

MZ: *šaman, náčelník.*

Vrstva nespisovné češtiny v projevu M. Zeleného vstupovala kromě hláskoslovné roviny také do roviny lexika, kde se projevila o něco znatelněji. Host se ponejvíc vyjadřoval expresivními výrazy, méně však plně spisovnou češtinou. Ta naopak přetrvávala na straně moderátora, i když se od ní v několika málo případech odklonil. Hojné množství příznakových slov z vrstvy nespisovné češtiny (výjimku tvoří kolokvialismy) shrnuje následující výčet.

⁵⁷ Atapana je indiánské jméno, které dostal Mnislav Zelený adopcí od kmene Jawalapiti a které vystihuje jeho příjmení. Sám v diskuzi odtajnil skrytý význam jména Atapana (pozn. výpověď je ponechána v transkripci): „Moje méno to zelený je vlastně znamení, protože pro ně ta barva je obrovsky pozitivní. To je ta nejkrásnější barva, protože žijou v té zeleni. To je barva života a v tu ránu, jak se dozvěděli, že jsem zelený, tak mi dali jméno atapana, což je prý udajně velice krásné jméno a znamená to list určité palmy“ (*Hyde Park Civilizace*, Mnislav Zelený, 15. 12. 2012).

– **hovorové výrazy (kolokvialismy)**

MZ: *taky, teda, koukám, lidi;*

DS: *popasovat s otázkami;*

– **obecně české výrazy**

MZ: *ted'ko, ted'kon, teprva, vošklivá, kort;*

DS: *ted'kon;*

– **expresivní výrazy**

MZ: *že si nelíznete a nezemřete, lízni si taky, musel sem si líznout, tak sem si líznul, oni ťapkají (ženy), řve bolestí, šamani sou z toho celý divoký, humor mají tvrdej, to je ještě větší psina, bílej chlap (= běloch), nahatej, kšeftu; každý rok jak to upadá, jak de do kytek; do půl pasu nahatý, to jako nemá logiku, jaguár nesežral; takovejch deset patnáct chlupatejch tarantulí, sklípkanů takový ty vobludy; ráno dycky něký popadali (sklípkaní); tam to kouše a píchá, to je šílená bolest; naši myslivci co viděj, tak postrílej včetně někýho myslivce; mají taky svoje chyby, najednou sou ve vzduchu (indiáni);*

– **klišé**

MZ: *uznává jedna plus jedna, sexuální dělba práce, on totiž neakumuluje, on je teda v období předakumulačním, do polohy kšeftu, ohniště žhnulo, pustý teoretik, bělošská otázka, máme zduchovnit, čudlíková civilizace;*

DS: *otázky budou proudit; adresa, na kterou můžete vyrazit (= odkaz na web);*

– **hyperkorektnost**

MZ: *přecupitalo, šamanit, přeci, zduchovnění, máme se zduchovnit.*

Za idiolekt M. Zeleného lze považovat nespočet vycpávkových slov, tak zvanou slovní vatu, kterou jsme zachytili téměř v každé delší výpovědi, a to i v těsné blízkosti. Nejčastějším vycpávkovým slovem bylo příslovce *samozřejmě*, které v podtextu pro příjemce znamenalo spíše „samozřejmost samo o sobě nesamozřejmou“.

MZ: *tak předpověď konce světa, to je velice vágní záležitost, jako samozřejmě se to týká hlavně těch vyšších civilizací. To znamená speciálně těch májů a ti samozřejmě se tomu věnovali [...].*

– **vycpávková slova**

MZ: *jako, jakoby, vlastně, samozřejmě.*

V diskuzi také zazněla slova citově zbarvená, synonymická, knižní, zastaralá a přejatá z cizího prostředí.

– **deminutivum**

MZ: *žertík, dívenky, trošičku, trošku, sekyrku;*

– **synonymum**

MZ: *sme líný, zlenivělí, zpohodlnělí;*

– **knižní slova**

MZ: *vágní, plejády, akumulovat, prizma, zásvěti, do lůna přírody, kráčí, iritovat;*

– **archaismus**

MZ: *pozval mne do učení;*

– **cizí slova**

MZ: *iniciace, transformuju, purifikace (očistění), purifikovat, verkšopech (workshop), k feminizaci, humánější, při iniciaci;*

DS: *esemesku, mobily.*

Poněkud nižší počet evidujeme u ustálených obrazných pojmenování.

– **metafora (personifikace jako druh metafor)**

MZ: *sme zbourali (manželský pár), řehole, zapleveluje umělejma hmotama, zapleveluje těmi všemi hrůzami, nikdy to štěstí nechytíme, příroda nám říká, osada vůči mě je chladná, může ta duše odejít, přežily (děti) na ten další běh, všichni sme tady bratři, čudliková civilizace, vidim moc v růžových barvách;*

DS: *otázky budou proudit, přinese datum, druhá strana mince, konkrétní recept na změnu, můžete samozřejmě cestovat příští týden s námi tady v hajdparku civilizace;*

– **opsaný výraz (perifráze)**

MZ: *ucítil sem tedy hořkost mandlí (= kyanovodík), bílej chlap (= běloch), tvůj zrak byl zničen (= nevidět pravdu);*

– **frazém**

MZ: *každý rok jak to upadá, jak de do kytěk; neláme to tak zvaně přes koleno;*

DS: *abyste prolomili ledy; sklídíme si, co sme si zaseli;*

– **ustálená obraty**

MZ: *to, co se sluší a patří; nic víc nic míň; něco za něco;*

– **přirovnání**

MZ: *tam to bylo jak v sauně; chlupatejch tarantulí, sklípkanů takový ty vobludy;*

– **úslolí**

MZ: *blaze tomu, kdo nic nemá;*

– **stupňování významu (gradace)**

MZ: *vopravdu **velice mocný mocný rod**; jak si ho koupim tak už chci **větší auto**, pak chci **ještě větší**; a tak to de **každý den**, tak to de **roky, staletí a tisíciletí**.*

K lexiku připojujeme také vyjádření pomocí samotného jazyka (metajazyka). Tento způsob jsme zaznamenali u obou komunikantů.

– **metajazykové vyjádření**

MZ: a aby nebyli rušeni a ten klid, **eště bych zdůraznil**, že ten klid [...].

MZ: **slovo harmónie to je vlastně nejvyšší hodnota**, kterou oni si oceňují.

MZ: tam byla taková **pahreba slovensky pahreba ohniště**.

DS: na webu otázka od vladimíra – dokážete vůbec na **v uvozovkách** stylu života indiánské civilizaci najít nějaké chyby?

DS: lidé **v uvozovkách** západním světě.

e) mimojazyková rovina

Během diskuze se odehrálo několik psychosociálních situací, které mají související vazbu s myšlením, konáním, chováním a existencí každého člověka, přičemž úlohu jazyka, resp. jazykovou realizaci, nelze odejmout. Jednou z těchto forem psychosociálních aspektů jsou kontaktní prostředky.

V rozhovoru jsme zachytili moment, kdy host M. Zelený rozprávěl s moderátorem jako s regulérním kolegou, jeho blízkým spolupracovníkem. Oslovení podle aktuální role, tj. *pane moderátore / pane redaktore*, nenastalo.

MZ: to sou funkce zcela obecné všude u nás i tam. to sou čtyři, určitě je znáte, **pane kolego**.

MZ: ne ne (smích), **pane kolego**, je nutný se vrátit do lůna přírody.

Téma indiánské kultury přineslo divákům různá moudrá ponaučení a životní pravdy.

MZ: když něco chceš udělat, tak to udělej, je to tvoje rozhodnutí. chceš zachránit život, zachraň, ale neočekávej za to něco.

MZ: všechno špatné se rychle naučí.

MZ: blaze tomu kdo nic nemá. já sem to nechápal, ale tím, jak člověk toho má spoustu, tak vlastně ho to ničí.

9.1.6 Dílčí shrnutí

Rozmluva komunikantů probíhala uvolněně, a to bez zbytečných přerывů v řeči. Předmětem diskuze bylo téma z oboru etnologie, konkrétně šlo o postoj Čecha k indiánské kultuře. Přesto z formálního hlediska nelze rozhovor považovat za odborně zaměřený.

Řeč M. Zeleného bychom označili za primitivní či nízký styl vyjadřování vzhledem ke kladeným nárokům na odborný styl. Forma mluvené komunikace a užitých jazykových prostředků (diftongizace, úžení, krácení samohlásek; instrumentál plurálu zakončený na -ma, 3. os. pl. prez. bez zakončení na -í, inklinace adjektivního tvaru k maskulinálnímu tvaru substantiva; anakolut atd.) včetně pokleslé a svérázné slovní zásoby nabývala charakteru běžné mluvy. Prvky specifické pro odborný styl spatřujeme jen velmi zřídka. Dialog vedený M. Zeleným působil jako prosté sdělování v neformálním prostředí. Zvláště bychom poukázali na těžkopádnou formulaci myšlenek.

MZ: myslí, že něco uvidí, nic neuvidí a v noci kort neuvidí, protože neumí vidět zase.

MZ: no jako jako je to jako takovej kočkopes je to jako trošku kočkopes.

MZ: tak ééé to bylo když sem - e se - to bylo u těch eséchů tam - sem zachránili toho šajtu.

MZ: to je přesně ono, protože pro nás, co mravenec zašlápnu, to se nic nestane.

V jiném případě nám přišlo, jako by M. Zelený ztratil kontrolu nad svou výpovědí (odbočení od tématu). Nekontrolovatelnost se projevila v odchýlení od započatého tématu a vedla k rozpoutání nové myšlenky na úkor srozumitelnosti.

MZ: tak k tomu já sem velice velice důsledný a tu důslednost mám právě od těch indiánů, když sem byl u esechů a začali tam pít ajoasko a začali zpívat hujááá huja huja húúújájááá hujá tam se říkal ty bokoko, to je velký mravenec ty bokoko, já bych si taky, to bylo v roce sedmdesát dva, já bych si to taky zkusil on říkal ne ne ne ne kdepak kdepak tam mi říkali i čajooši - bílá opice.

Výhradu máme i ohledně objasnění cizích pojmů, u nichž bychom žádali odbornější vysvětlení (a), v jiném případě opomenul M. Zelený pojem vysvětlit (b, c).

a) MZ: mezi dvěma palmami pifájo, to sou palmy, které mají takové ostny, které sou taky příčné pruhované jako ty chlupy toho divokého prasete.

b) MZ: když sem byl u kofánů, tak tam byli zase **mašakuri** a říkám ty **mašakuri**, já bych si zkusil tu vaši **jaché**. a von říkal nééé.

c) MZ: když některá duše se vzpouzí, tak on se mění v **psychopompa**. vezme je jakoby za ruku a on je doprovází přímo do zászvěti.

Na straně moderátora jsme zaznamenali méně jazykových prostředků, poněvadž dával více prostor hostovi, který vyplnil ohraničený čas pro diskuzi. I tak lze konstatovat, že moderátor se vyjadřoval povětšinou kultivovaným jazykem s nepatrnými odchylkami od požadavků na normu spisovného jazyka.

Mezi pět nejfrekventovanějších slov M. Zeleného patří: 1. *to je / to sou*, 2. *samozřejmě*, 3. *tak*, 4. *věc/věci*, 5. *vlastně*.

7.2 Rok 2013

7.2.1 Rudolf Zahradník

NÁZEV POŘADU: Hyde Park Civilizace

DATUM VYSÍLÁNÍ: 16. 2. 2013

KANÁL: ČT24

STOPÁŽ: 55 minut

ÚČASTNÍCI:

DS = Daniel Stach, moderátor

RZ = Rudolf Zahradník, fyzikální chemik a bývalý předseda Akademie věd ČR

TÉMA: financování české vědy, postavení českých vědců ve světě

ZDROJ: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/> [cit. 2019-04-08]

a) foneticko-fonologická rovina

Dikci R. Zahradníka lze přirovnat k osobité výslovnosti Pavla Rychetského, předsedy Ústavního soudu, zvláště jeho témbra a nedbalá výslovnost přední alveodentály ř se mu značně podobala. Artikulace R. Zahradníka byla místy nezřetelná vlivem tzv. polykání slabik. Poměrně častým nešvarem bylo také zadržávání hlasu, což vedlo k těžkopádným skladebním konstrukcím, a nenadálé vstoupení do řeči svému partnerovi.

– zadržávání v řeči

RZ: přednášel mezi oo - mezi ústím, opavou, plzní velikou horlivostí.

RZ: vojáci budou někde v džungli, budu z ňákých přidaj a bude to dobrý.

RZ: ano no ee víte, já kdysi když sem já sem dycky směl třeba tři roky přednášet.

RZ: no víte já, my s moji spolužáci a já sme měli ohromné štěstí.

RZ: to je to nejlepší co ve švýcaři, v curichu skutečný partner.

– **přeryv**

DS: obecně za aplikovaný výzkum mělo by se tam spíš

RZ: ale jo když je to něco brilantního oslnivýho samozřejmě ale...

V hláskoslovné rovině se R. Zahradník přibližoval běžné mluvě odpovídající prostěsdělovacímu stylu. Frekventovanými jevy byly diftongizace *í/ý > ej* a krácení samohlásek.

– **nedbalá výslovnost, zjednodušená výslovnost, stahování slabik**

RZ: *do dneška, náké, odsud, dokud, pokud, přide, nemoch, homor (humor), se studenty (se studenty), nič (nic);*

DS: *ňáký;*

– **vkládání hlásek**

RZ: *spontálně;*

DS: *spontální;*

– **odsouvání hlásek na začátku slov**

RZ: *eště, dyž, dycky, sem, ste, menoval, estli;*

DS: *deme;*

– **diftongizace *í/ý > ej* (včetně 3. os. sg. a pl. prez. u sloves)**

RZ: *hroznej, hrůznej, jedinej, jinej, vejš, ňákej, nějakejch, ktorej, spokojenej, izraelskej, báječnej, výbornejch, zasloužilejch, ve spojenejch státech, oslnivej, nepřekonatelnej, osobitej, spravedlivej, slušnej, roztomilej, každěj, houževnatej, do svejch, skautskej, nějakej kádrovej, druhej, žádnej, strašnej, vděčnej, smutnej, ohromnej; mizej, bejt, umejt;*

– **úžení**

RZ: *dobrýho, pátýho, veselýho, oslnivýho, báječnýho, prolízá;*

– **protetické v-**

RZ: *vo, vod, voni, vopravdu, vopravdovi;*

– **krácení samohlásek**

RZ: *na choulostivym křesle, říká, říkal, říkejte, říkat, zastupkyně, prozatimní, s tim, timhle, timhletim, badatelskym, nevím, v letě, devadesátem, vyložim, božskym, nerozumim, s ohromnym nasazenim, myslim, koupim, podivej se, skočim, v pařížskym, poletim, s různym;*

– **protahování samohlásek**

RZ: *klíma, můůůůže;*

DS: *plnící pero.*

b) morfoloická rovina

Prizpůsobení adjektivního tvaru k maskulinnímu tvaru substantiva, redundance ukazovacích zájmen a příslovcí a inkluzivní plurál byly nejzřetelnějšími morfoloickými jevy ve výpovědích R. Zahradníka. Poslední dvě jmenované kategorie se týkají i moderátora.

– adjektivní tvar inklinující k maskulinnímu tvaru substantiva

RZ: *žádný nevyšly (články), cený kritiky, na choulostivým křesle, je to těžký, astronomický částky, je to neuvěřitelný, to je jediný, není to dobrý, různý instituce, to je stejný, nový zařízení, smutný téma, mladý bytosti, takový bídy, nádherný věci, to je ohromný, takový umění, je to důvěrný, na začátku každý přednášky; narazí na práce, který sou; velkolepý vzpomínky, v báječný knižce; což bylo docela dobrý, libovolný číslo;*

– přemíra ukazovacích zájmen a příslovcí

RZ: *to, ta, ty, ten, v té, této, k těm, tuto, tydle, takovédle, timhle, u takovýhle, timhletim, to nebo ono; tam, takhle, tady;*

DS: *tu, ty, tyhle, toto, tohle, v tom, o těch, těm; tady, ted', tam;*

– inkluzivní plurál (včetně 1. os. pl. imperativu)

RZ: *pojďme, přejme, bud'me, dbejme; víme, máme, nemusíme, nesmíme, můžeme, uděláme, začínáme, sme usilovali, sme slyšeli, sme nebrali, doháněli sme, sme vstávali, tleskali sme, poslouchali sme;*

DS: *pojďme, řekněme; jdeme, podíváme, začneme, necháme, umíme, počítáme, děkujeme, se zaměříme.*

Co do kvantity tvaroslovných odchylek dokládá následující souhrn.

– instrumentál plurálu zakončený na -ma

RZ: *za jeho znalostma, přišel s nůžkama;*

DS: *před volbama;*

– zanedbání příslušného pádu

RZ: *mezi jihozápadními čechy, dvakrát do měsíc;*

– zanedbání životného rodu mužského

RZ: *ty nikdy nic nepro nepřehlasují (učenci), tydle lidi;*

DS: *ty se mohou ptát (diváci);*

– obecně české tvary slovesa „být“

RZ: *bejt, bysme;*

– 3. os. pl. prez. bez zakončení na -í

RZ: *dělaj, konaj, maj, udělaj, přidaj, dbaj, žádaj, nesměj;*

– **1. a 3. os. sg. prít. ztráta hlásky -l**

RZ: *řek, neřek, dotáh, rozhod, nevyběh, nemoh, kdybych moch;*

– **3. os. sg. prít. podle slovesného vzoru *minout**

RZ: *sednul;*

DS: *navrhnul, troufnul;*

– **hromadění slov se zápořem**

RZ: *nikdy nic nepro nepřehlasují;*

– **částice, popř. přitakací částice**

RZ: *no, věru;*

– **citoslovce**

RZ: *neudělal ani ty ty ty, safra, proboha, ježiš, ťuk ťuk ťuk, pardon, jée jéžiš marja.*

c) syntaktická rovina

Harmonickou skladbu výpovědi narušovaly konstrukční větné zvláštnosti, zejména parenteze a anakolut. Důvodem odchylek je nepromyšlená stavba sdělení s okamžitým cílem reagovat na předchozí repliku.

– **parenteze**

RZ: *já sem, **věřte mě nebo ne**, viděl desítky vynikajících článků; můj první host v roce devadesátém třetím, **když sem se stal předsedou akademie věd**, ee byl jošua jortner; ono je to trochu složitější, **můžeme pak jít na deci ryzlinku a já vám to vyložim**, je tady řada výbornejch věcí; kdyby po něm nezbyl silon a kontaktní čočky, **a já mám radost, že to zbylo**, tak jeho velikosti chemickou by to nijak nepoškodilo; a já speciálně ve výuce vždycky, **já už ted' neučim studenty, ty mladičké**, já vždycky dbám na to [...]; vyšel ten foglarův kalendář správný kluk, **nebo tak něco**, a tam byly ty neviditelné inkousty; viděl v bývalém mléčném kiosku, **za války nebylo mléko**, takže si tam udělal jaroslav foglar se svými hochy klubovnu; a ona říkala, **ale já ted' hned poletim a modli se za mě**, né to není třeba, já sem koupila pár kartáčků do zásoby; jo jée jéžiš marja, **poslyšte tady si připadám jako u kádřového výsledku**, vy ste museli týdny studovat moje sebrané spisy, ano to byla krásná věc;*

– **anakolut**

RZ: *zmíněný jošua jortner v izraeli, který v tom směru něco dělám (smích), **ale ono chce tu diskřetnost**; on byl ee muj nebo ee náš v ročníku začali sme studovat v těžké době v roce čtyřicátém osmém naprosto oslnivej a nepřekonatelnej učitel; tuto disciplínu dělal bud' samotný fyzik a ten nedostatek chemie tim to bylo poznamenáno; kdyby ten chlapik nevyběh, tak tohle sou takový historky k vínu i k pivu;*

DS: *jestli by to bylo třeba předpokládám, protože s diváky sme o tom diskutovali už dřív; za kterého byste diskrétně neptám se vás teď na konkrétní jméno, jestli někdo takový je.*

V dialogu oba mluvčí vypustili informaci známou z kontextu (elipsa), v jiném případě z různých podnětů ani sdělení nedokončili (apoziopeze).

– **elipsa**

RZ: *ne nešpičatí (ELIPSA uši) ani trochu; ke konci (ELIPSA 19. století) začínali fyzikální pohledy; když se stala (ELIPSA Angela Merkelová) ministryní pro ženské záležitosti a mladou generaci; skočím pro (ELIPSA zubní) kartáček;*

DS: *myslíte, že teď nešpičatí (ELIPSA uši) a nechtějí se dozvědět; na vebu (ELIPSA je) otázka; dejte mi pět českých (ELIPSA jmen), kteří by měli na to dostat nobelovu cenu; deme si na veb (ELIPSA pro) otázku od gréty;*

– **apoziopeze**

RZ: *to je izraelskej přístup, u nás je toleto..., a jistá pravidla naznačovaly..., víte ccc co je konkrétně..., v tisícovkách firem ne ne to je..., ale jo když je to něco brilantního, oslnivýho samozřejmě, ale..., no tak jde u těch mladších jo, ale já..., to byla přísná škola ve vodičkově ulici, takže...;*

DS: *a celý čech je ňáký, za kterého byste diskrétně..., jestli někdo takový je, za koho byste...*

Host ve své výpovědi neskrýval emocionální nadšení, které se projevovalo kladnými hodnotícími výroky. Převážně se jednalo o emocionální hodnotící postoj.

– **emocionálně hodnotící postoj**

RZ: *tam dbaj **úžasně** na růst mladý bytosti; ocenil **úžasnou** roli československa; ti dva kolegové udělali **báječnej** kus práce; je tady řada **výbornejch** věcí, **je trapné** pořad opakovat dvě jména; **naprosto oslnivej** a **nepřekonatelnej** učitel; ano ee tak ten začátek **je roztomilej**; mělo to **pěkně vykrytalizovat**; to je přece **roztomilý**; v **báječný** knížce o filozofii od profesora peregrina;*

– **eticky hodnotící postoj**

RZ: *začali sme studovat v **těžké době**, v **roce čtyřicátém osmém**; teďka se hodně jí v posluchárnách a pije kofola.*

R. Zahradník opakovaně zahajoval repliku přitakacím spojením *no jo*.

RZ: **no jo**.

RZ: **no jo**, to sem vlastně já řek.

RZ: **no jo**, to to by plynulo z výroků rektora univerzity karlovy.

U moderátora jsme zachytili segmentaci výpovědi do několika krátkých úseků. Pomocí parcelace získal moderátor náskok několika málo milisekund pro pokračování ve své výpovědi bez zbytečné hezitace.

– **parcelace**

DS: *chybí to dnes vědcům | takovýto přístup | to vzít | já sem něco vybádal | já sem na něco přišel | a teď to pojd'me využít; pod fyzikální chemií | je to tedy fyzika | nebo chemie | co ten obor zkoumá.*

Ostatní zaznamenané skladební nedostatky přibližuje následující výčet.

– **postponovaný přívlastek (mluvenostní prostředek, nikoliv termín)**

RZ: *křesel vládních, rada příští, způsobem noblesním, kolegové izraelsí, léčiva vážná, metodami fyzikálními, kolegové němečtí, spektroskopik americký;*

– **konkretizující přístavek**

RZ: *do čech, do české republiky;*

DS: *a v té naší realitě, v té české;*

– **vysvětlující přístavek**

RZ: *jde o nová léčiva vážná, nová léčiva, né banální;*

– **atrakce**

RZ: *jeho velikosti chemickou;*

– **dodatečně připojený člen**

RZ: *hrůznej případ, jedinej; druhaj je snad v německu, momentálně; pracovali s ohromným nasazením, s ohromným.*

d) lexikálně-sémantická rovina

Vzhledem k tomu, že téma diskuze bylo převážně zaměřeno na financování české vědy a postavení českých vědců ve světě, zaznamenali jsme menší počet termínů z přírodních věd. Charakter obecných názvů, nikoliv odborně zaměřených, nesou ustálená spojení.

– **termíny**

RZ: *klasickou mechaniku, antivirálním lékům, dezodorant, teoretický fyzik, biodisciplíny, v teorii chemické vazby, metoda molekulových orbitalů, optický kabel, datový kabel; reálný socialismus, v kategorii kmetského věku;*

DS: *kvantové chemie, neviditelné inkousty; smysl bytí;*

– **sousloví (ustálená spojení)**

RZ: *diplomovou práci, státní maturita, komise královské společnosti, prozatimní vláda, ve vysokoškolské výuce, desinfekční prostředek, politické sfěře, nobelův výbor, koncerty komorní hudby, u kádrového výslechu, ústavním šéfem, závodní stráž v sedmém pražském odíle skautském;*

DS: *třaskavé kuličky, financování české vědy, v systému rozdělování peněz, teoretickou disciplínou, zubní kartáček.*

R. Zahradník hojně pracoval s básnickými prostředky (obrazná pojmenování, figury), v různých situacích se vyjadřoval velmi vznešeným jazykem, leckdy až poetickým. Jeho básnické obraty v sekundární rovině dosahovaly mimo jiné i různých zjemněných narážek (např. *vášnivě se zastávat vlády a svým bližním říkat neblázněte*). Host do své promluvy zasadil také ozvláštňující metaforická pojmenování, poutavý okamžik zdůraznil gradačním růstem významu či pomocí hyperboly. V porovnání s hostem včlenil moderátor básnické prostředky poskrovnu.

– **metafora (personifikace jako druh metafor)**

RZ: *astronomický částky, klíčových bytostí, vod plzně po opavu (= zastoupeny úplně všechny obory), pěkné klima (= pracovní prostředí pro práci), byla vrchnost (= ČSAV), člověk se stává rozladěnou bytostí, háček je v tom, my byli zrujnovaní, ve světě těch kroků, obrovské fronty těch návrhů, je teď napůl tady a napůl ve spojených státech, nemají k těm lékům moc velkou sympatii, svatá pravda, byli všechny všechna esa, vichtrle odcházel v čele, sestava prorazila do světa, chemie byla ve velice živém stavu, pak přijdou počítače, sluneční zář, kádrověj škrálop, ty sem vůbec neverboval (studenty), přísná škola, neupláchlo hezké představení;*

DS: *velké osobnosti, pohromadě všechny cesty, vědecké práce udělají jen teplé místečko, nepromítlo (rozpočet), nakloněnou tvář (k novým technologiím);*

– **metonymie**

RZ: *nositelé nobelovy ceny;*

DS: *nobelovu cenu;*

– **synekdocha**

RZ: *kus nedorozumění;*

– **obrazná vyjádření**

RZ: *začínáme být bez dechu; chemik, který nechce být jaksi potažen pavučinami;*

DS: *nechal víc volnou ruku, zaplat' pán bůh;*

– **frazém**

RZ: *špičatil uši, chodit s nataženou rukou, tahali rozumy;*

– **přírovnání**

RZ: *tábor, kterej byl jako všechna díla foglarova; foglar to byl vichtrle skautingu;*

DS: *manipulátoři, které lze trefně označit jako aparátčičky vědy;*

– **stupňování významu (gradace)**

RZ: *jeden z nejfenomenálnějších chemiků, nesmírně houževnatý organický chemik; každopádně oni to chtěli, oni naléhali a oni nám financovali, co sme potřebovali; v tomto směru byl ten vichtrle nepřekonatelněj, nepřekonatelněj; vichtrle skautingu, naprostý originál, fenomenální člověk, báječnejš skautskej vůdce; dupot tak nápadný rychle se přibližující;*

– **hyperbola (nadsázka)**

RZ: *podporu ze strany vrchnosti, poslouchali s nábožnou úctou, strhující učitel a fenomenální vědec, to byla úžasná škola, to byl skutečný partner, ovlivnili ji božským způsobem, velkolepý vzpomínky, extrémně velice chytrá, abych vášnivěji chodil na koncerty komorní hudby, nesmírně důležité metody;*

DS: *naši nobelovskou vědeckou naději, brilantní a oslnivá jména nám tady ted' září na obrazovce, v pětasedmdesáti letech je u muže chlapectví a u ženy dívčí věk (výrok R. Zahradníka), přeji dalších pětasedmdesát let úspěšného vědeckého bádání;*

– **ironie**

RZ: *líbezná bytost; a ted' můžu být zastřelen před budovou televize, ale umíral bych rád v tom případě; bylo třeba udělat trochu jiné klíma;*

– **básnické vyjádření (poetismy)**

RZ: *vášnivě se zastávat vlády a svým bližním říkat neblázněte, sou hodni toho označení, má horlivě studovat fyziku, já sem i nadále chemik snad s planoucím srdcem; půjdu se do administrativy udat, aby mi to předeepsali k náhradě; činnost umdlela, při toulkách letenskými sady, aby se choval ke svým bližním, vyučovat matematice, neupláchlo hezké představení;*

DS: *jsou toho hodni;*

Do rozhovoru se kromě vyššího stylu vyjadřování vloudily nespisovné výrazy a prázdné obraty, které mluvčím v danou chvíli vytanuly na mysl.

– **expresivní zdvořiliny**

RZ: *ten má vědět o evičce, karlovi, pepičce a janovi (= kolegově) vše potřebné, mladičké (studenty), chlapík;*

– **expresivní výrazy**

RZ: *to je málo platný, neblázněte, je to pro kočku, starodůchodní povaleč, udělali báječněj kus práce, ze šedesáti myslitelných bytostí; byli všechny všechna esa, vichtrle odcházel v čele; uchechtaný typ, já sem byl jakoby špatná rasa, dva mladí džentlmeni (= studenti), zbavoval ubohých vlastností, já teď hned poletím (= rychle poběžím), o svoje děti se starají extrémně, extrémně zaměstnaná bytost, ohromnej nápad, dávat hroznej pozor, strašnej malér;*

DS: *dorazil do hajd parku civilizace;*

– **klišé**

RZ: *tragický rozměr, nulový zájem, klíčových bytostí, samoplodícím mechanismem, komickou věc, se švédskou zdvořilostí, ve slušných časopisech, matematická stránka bývala udýchaná, jediná šťastná cesta, přísná škola, únosná politická lež;*

DS: *a celý čech je ňáký, konkrétní aplikovaný dopad, ryzího mužství;*

– **vycpávková slova**

RZ: *prostě, vlastně, jako.*

Diskutující se mnohdy opírali o ztvárnění své výpovědi pomocí samotného jazyka. U moderátora jsme si povšimli zejména výrazových spojení *v uvozovkách, řekněme*. Z kontextu je zřejmé, že oba výrazy moderátor používá v případě, chce-li zjednodušit podstatu výpovědi.

– **metajazyk**

RZ: *poslední bod, to je jediný, co odpovím; mě připadá i to slovo inovace v zemi našeho typu, v tom názvu, té rady pro výzkum, vývoj a inovace poněkud absurdní; to říkám opravdu v žertu, protože spíš takovýdle rozverný věci mohou diváky upoutat;*

DS: *teď hovořím čistě o akademii věd; ke které v uvozovkách stačí tužka a papír; kolegyně natáhne v uvozovkách optický kabel; řekněme nakloněnou tvář; když to řeknu takto možná trochu poeticky; řekněme do období ryze ryzího mužství;*

V následujícím souhrnu jsou volně seskupeny další zachycené prostředky z lexikální vrstvy.

– **hovorové výrazy (kolokvialismy)**

RZ: *safra, dotáh až k těm antivirálním lékům, lidi, erár, neocitly v base, my byli zrujnovaní, u něj bylo všechno originál, prolízá, z kumbálu, no dramatisovalo se to, pár kartáčků do zásoby, pardon, teďka, taky;*

DS: *zrovna;*

– **knižní slova**

RZ: věru, reliktvů, posléze, s entuziasmem, priority, fenomén, strhující učitel, tovary, vytesaných mnoho emblémů;

DS: priority, s velikány;

– **cizí slova**

RZ: experimentátoři, preferováno, premiér, extrémně, dirigoval, biodisciplíny, iluzorní, inovace, improvizovat, nepoužívejte všech možných hajtek (hi-tech technologie);

DS: hajtek technologii;

– **deminutivum**

RZ: růženko, o evičce, pepičce,⁵⁸ trošinku, malinká zemička, mladičké, autáček;

DS: místečko;

– **propria**

RZ: vysoká škola chemicko technologická, v ústavu pracovního lékařství, správný kluk (název pro Foglarův kalendář), ministerstvo obchodu;

– **iniciálová zkratka**

RZ: em ó (MO = molekulový orbital);

– **moto**

RZ: pomocí praxe u pana zahradníka v praze k velké kariéře politické v bonu.

e) mimojazyková rovina

V jistých okamžicích se host bránil odpovědi, a to v zájmu zachování plné anonymity (kvůli tzv. třetí straně), šlo-li o důvěrné informace týkající se užšího kolegia Akademie věd ČR. Přesto R. Zahradník na dotaz odpověděl alespoň neutrálně, popř. velmi rezervovaně.

RZ: no já **z důvodu společenských** nebudu mluvit o radě pro výzkum, vývoj a inovace, protože by to nebylo společensky únosné.

RZ: a já to **zase zcenzuruju**, abych se **příliš nedotknul úředních míst**, která by mohla snížit rozpočet akademie.

DS: koho ste navrhнул?

RZ: **no to můžu vlastně říct** ee rolda hofmana ze spojených států a keniči fukujeho z japonska.

⁵⁸ Jedná se o tak zvané *hypokoristikon* čili o citově zbarvenou obměnu rodného jména (NASCS, 2009, s. 323).

Celá záležitost neprozradit víc než host uzná za přiměřené, se rapidně vystupňovala opačným směrem (hněv, výhrůžka), když moderátor už podruhé odtajnil konkrétní jméno či citovaný výrok, který R. Zahradník dříve poskytl médiím.

RZ: no vy ste to na mě prozradil!

RZ: já sem neřek první, já sem řek prostě za zastupkyně, no a líbezná bytost, ale o vědě neví nic. tečka. a teď můžu být zastřelen před budovou televize, ale umíral bych rád v tom případě.

RZ: eee prosím, jestli budete jmenovat, tak já odsud odejdu!

Na druhou stranu o některých záležitostech by byl R. Zahradník schopen hovořit bez větších obav, ovšem mimo vysílací studio (např. v restauraci). I když jeho tvrzení lze chápat jen jako prostou nadsázku.

RZ: no víte, já sem chtěl, aby to prošlo a ta americko japonská spolupráce, ti dva kolegové udělali báječněj kus práce, víte eeeh ono je to trochu složitější, můžeme pak jít na **deci ryzlinku** a já vám to vyložim.

DS: a celý čech je ňáký, za kterého byste diskrétně, neptám se vás teď na konkrétní jméno, jestli někdo takový je, za koho byste...

RZ: až **při sklence vína**.

Následující úryvek je dokladem zlomového okamžiku, kdy se moderátor nechal unést obsahovým sdělením a zapomněl usměrnit hosta v jeho odpovědi. Host totiž neodpověděl na položený dotaz.

DS: na koho rád vzpomínáte kromě těchto dvou osobností? (O. Wichterle a J. Heyrovský)

RZ: no víte já, my s moji spolužáci a já sme měli ohromné štěstí, v roce čtyřicátém osmém vysoká škola chemicko technologická - byla úžasná škola. to byl skutečný partner é té há, to je to nejlepší, co ve švýcaři v curichu skutečný partner von potom v osmdesátym ne padesátá léta šedesátá léta padesátá, koncem padesátých let se dělaly velké čistky na vysokých školách z té vé še chá té odešlo tenkrát asi sedumdesát lidí a mezi nimi byli všechny všechna esa, vichtrle odcházal v čele.

Nakonec odpověď na moderátorovu otázku přišla o několik minut později.

RZ: [...] **josef michl** zmíněný a u **jaroslava kouteckého** **jiří cížek** a **josef paldus**, to by byli kandidáti na nobelovu cenu.

DS: a máme tady ta konkrétní jména!

V dalším případě už chybu moderátor neudělal a odpověď hosta zvládl ohlídat.

DS: **jaká byla angela merklová osobně**, když ste jí učil a bral jí domu na večeři, mimochodem jak ste bral svoje studenty.

RZ: no jo, to bylo, myslim to nejlepší, co sme měli, moje žena vášnivě ráda vaří a všichni studenti chodili k nám poměrně pravidelně a někdy i větší skupina pohromadě.

DS: a jaká byla angela merklová, byla pracovitá?

RZ: extrémně velice chytrá.⁵⁹

7.2.2 Dílčí shrnutí

Diskuze účastníků komunikace byla spíše liknavá (zejména z pozice hosta) a odpovídala běžným požadavkům pro debatu. V jednu chvíli se blížila prudké výměně názorů (polemice) v souvislosti s prozračením nežádoucích informací, o kterých si host nepřál mluvit. Nespisovná čeština byla vyvažována protipólem spisovné češtiny, ba dokonce hostův dialog se místy přibližoval básnickému jazyku. Terminologická pojmenování byla na ústupu vzhledem k vymezenému tématu pro diskuzi – financování české vědy a postavení českých vědců ve světě.

Promluвовá linie hosta byla po celou dobu dialogu markantně narušována nesouvislými a neobratnými větnými konstrukcemi, stylizačními nedostatky a košatými formulacemi, které v určitých úsecích bránily porozumět sdělení. Občasné nepochopení bylo znemožněno také zadržáváním v řeči a nerozvážeností při stylizaci v počátcích a v průběhu výpovědi. Někdy by si konkrétnější vysvětlení vyžadovaly i formulace moderátora, neboť u nich z významotvorného hlediska schází pevná struktura.

RZ: ano no ee víte, já kdysi když sem já sem dycky směl třeba tři roky přednášet.

DS: a u koho by si měl být ten nejvyšší, u koho by se měl být za finance, kdo by měl rozhodovat o tom, co bude stát financovat.

Do diskuze vstupovaly také mnohé přeřeky a ojedinělé přeryvy.

RZ: von nejdřív jako všichni **izreelity izraelité** ocenil.

RZ: zkoumána **metody metodami** fyzikálními.

DS: a kdo vám byl nesympatičtější z těch osobností, **které po ste** se kterými ste se setkal.

DS: vy ste ve své knížce píšete.

Do repertoáru pěti nejčastějších slov, které R. Zahradník v průběhu diskuze užil, řadíme: 1. *no*, 2. *víte*, 3. *jo*, 4. *bytost*, 5. *úžasný*.

⁵⁹ Reflektujeme síť myšlenkových vztahů, že lidé v komunikaci mnohdy odpovídají na něco, co není předmětem položené otázky a tu zpravidla zapomenou zodpovědět.

7.2.3 Jan Sokol

NÁZEV POŘADU: Hyde Park Civilizace

DATUM VYSÍLÁNÍ: 30. 3. 2013

KANÁL: ČT24

STOPÁŽ: 56 minut

ÚČASTNÍCI:

DS = Daniel Stach, moderátor

JS = Jan Sokol, filozof

TÉMA: filozofie, vztah filozofie a náboženství

ZDROJ: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/> [cit. 2019-04-30]

a) foneticko-fonologická rovina

V první půli vysílání jsme u J. Sokola registrovali časté pokašlávání/odkašlávání v toku řeči, které hodnotíme jako nelibý zvukový prostředek narušující promluvovou linii. Pokašlávání bylo téměř vždy spojeno s rozvahou nad utvářením myšlenky s toutéž negativní parazitickou funkcí projevující se u hezitačních zvuků.

JS: ano, to je, to je filozofická otázka (odkašlání) sou moderní doba je spíš přesvědčena o tom, že tu odvalu máme mít v sobě. to je nýče (Nietzsche) třeba (odkašlání) jako člověk musí mít takovou vůli pevnou a ssilnou představu o sobě, že si vystačí sám.

Co se týká samotné hezitace, host se jí dopouštěl v malém množství. Z dalších nešvarů docházelo k náhlým přeryvům v řeči, a to ve chvíli, kdy si mluvčí nebyl signálně jistý, v jakém časovém bodě může začít hovořit.

Výslovnost skupin hlásek J. Sokola splňovala nároky na běžnou mluvu, která u hosta převažovala. Na ortoepické zásady nebral nijak zvlášť zřetel. Naopak moderátor prokázal po celou dobu dialogu pečlivou výslovnost. V následujícím souhrnu zaznamenáváme obvyklé výslovnostní odchylky.

– nedbalá výslovnost, zjednodušená výslovnost, stahování slabik

JS: *ňákých, zamouřit voči nad ledačím, kery;*

DS: *ňákou, pučím;*

– vkládání hlásek

JS: *nejni;*

– **odsouvání hlásek na začátku slov**

JS: *dycky, ste, dyž, sou, dyby*;

DS: *ste, eště*;

– **diftongizace í/ý > ej**

JS: *jakej, bejt, etickej, takovej, ňákej, naprostej, zběhlej, novinovej článek*;

– **úžení**

JS: *podle mýho, takovýho, každému*;

– **protetické v-**

JS: *vono, voči, vo to, vod šéfa, vodkud, vodněkud', vopravdu, nevopraví, vobejít, vod té doby, vomlátí vo hlavu, nic vo tom nevěděli, vod sebe nedá vodělit*;

– **protahování samohlásek**

JS: *příjde, příjdou*;

– **krácení samohlásek**

JS: *myslim, neni, nevidim, nerozumim, snažim, nevěřim, říkal, pani, vim, nevim, kazim, učim, ztrací, něčim, říkají, čim, vidim, vrátim, těšim se*.

b) morfoložická rovina

Komunikanti dost často v dialogu užili inkluzivní plurál, který moderátor zvláště používá ve specifické formě v 1. os. pl. imperativu (př. *pojďme, začněme*). Dalším nadužívaným prostředkem byla opakující se ukazovací zájmena a příslovce a postavení adjektivního tvaru podle generujícího zakončení maskulinního tvaru substantiva.

– **inkluzivní plurál (včetně 1. os. pl. imperativu)**

JS: *rozumíme, žijeme, mluvíme a myslíme, můžeme vědět, dokážeme, uděláme, vnímáme, víme, my máme, spěcháme, sme zbourali, nenajdeme, řekněme, hodnotíme, musíme, neumíme, zneužíváme, zvrátíme, šli sme, sme došli, sme stavěli, sme postavili, dostáváme, vyrábíme, sklídíme, nedovedeme, žijeme, půjdeme, přicházíme, kráčíme, ničíme, používáme, plýtváme, voláme, chceme*;

DS: *pojďme do minulosti, pojďme se podívat, deme, vezměme, nesmíme se ptát a zpochybňovat, jsme ztratili, můžeme, začněme*;

– **přemíra ukazovacích zájmen a příslovcí**

JS: *to, ta, ty, té, tohle, tomu, těch, takovýhle, tohodle, touhle, tenhle; tuhle, tady, tam*;

DS: *to, tohle, v té, tato, tyto, takováhle; tady, tam*;

– **adjektivní tvar inklinující k maskulinnímu tvaru substantiva**

JS: *to sou pojmy, který; to není jasný; dobrodružství života, který; naváže spousta věcí, který;*
v zoologický zahradě, do botanický zahrady, malý dítě, filozofický díla, ty mamince, to je
jednoduchý, není možný; pro ty své partnery, který takový prostředky nemaj.

Další skupinu morfologických jevů tvoří převážně zásoba z vrstvy obecné češtiny. Mluvíci se tvoření špatných tvarů dopustili v malé míře.

– **instrumentál plurálu zakončený na -ma**

JS: *zabýval se počítačema;*

– **zanedbání životného rodu mužského**

JS: *německý vojáci, ty přistěhovalci;*

DS: *přežívali jen ty silnější;*

– **obecně české tvary slovesa „být“**

JS: *bejt;*

– **3. os. pl. prez. bez zakončení na -í**

JS: *lítaj, maj, nemaj, vydělaj, říkaj, dělaj, neudělaj;*

– **1. a 3. os. sg. přét. ztráta hlásky -l**

JS: *spad, moh, nemoh;*

– **číslovky**

JS: *až do devadesátýho roku;*

– **předložka *díky v negativních výpovědích**

JS: *díky tomu ta společnost, to prostředí, ve kterém žijeme, je čím dál tím šerednější;*

– **částice, popř. přitakací částice**

JS: *no, jo, že jo, bohužel;*

DS: *bohužel, jo.*

c) syntaktická rovina

Skladba vět byla u obou komunikantů mnohokrát stylizována nevhodnou stavbou slovosledu, a to vlivem překotného sdělení (JS) nebo pokusu se co nejlépe vyjádřit (DS), což však v konečném důsledku narušilo významotvornou funkci sdělení.

JS: *matematika je hrozně a eště víc já sem takový polomatematik.*

JS: *ale já sem, rozhodně sem, nemyslím si, že kdyby se podařilo.*

JS: *kdyby jako se místo dálnice, dyby se z té dálnice udělala závodní dráha.*

DS: pojďme do minulosti, vy ste **ji**⁶⁰ totiž trochu zmínil mimo jiné platonem, pojďme se podívat na tálese z miléty.

DS: dejme tomu člověk bojuje na internetu díky tomu, že je anonymní, relativně i úspěšně proti totalitnímu režimu.

Ledabylé utváření struktury věty bylo také zapříčiněno anakoluty a dodatečně vsunutými informacemi v podobě parenteze.

– **anakolut**

JS: *člověk většinou to není tak, že by filozof seděl u stolu; já si nevěřím na to, že by z filozofie jako tak jistě sou lidé; a ten ten rád vemte si to na silnici, když kdyby si řidič řekl; voni sou trošku literárně nebo filmový, takže já a samozřejmě na univerzitě na ve filozofii; vlastně jako si trošku ide zajímavé je že se to většinou děje v druhé generaci; lidé si jí přinášejí z nějakých spíš z minulosti než budoucnosti; dycky už mnohokrát už sem četl; jedna věc, která se třeba žejo tak když se podíváte na nobelovy ceny za ekonomii; ta ekonomie musí být, ta vychází, předpokládá, že tahle důvěra v té společnosti bude;*

– **parenteze**

JS: *a tady je myslim si docela užitečné, **já hodně jezdím po zemi a přednáším ve školách a tak, právě třeba to pojetí svobody; no to je tak že že víte ee, ted' abych nebyl, abych se nikoho nedotknul, ale vo tálétovy z miléty pořád pořád mluvíme; a ted' nemyslím jenom, at' se na mě nikdo nezlobí, a nemyslím jenom takový ten vědecký provoz; víte, to je trošku jako, zase se vrátím k automobilismu;***

DS: *tady říkáme takováhle je situace, **bohužel to tady nepůjde,***⁶¹ *jaká je rada pro optimismus.*

Host se několikrát domáhal jistého ubezpečení ze své strany, když neustále přitakával v půli a na konci výpovědi výrazem *že jo* (ve významu „No, nemám pravdu?“).

JS: ee já prostě **že jo**, mám poměrně pestrou životní zkušenost.

JS: ano to je právě tak **že jo**, věci normálně běží v jakýchsi kolejkách.

JS: to je prostě náhoda **že jo**.

J. Sokol místy vnášel do své promluvy několikanásobné hromadění slovních pozic, především se jednalo o synonymní vyjádření nebo o výčet ze stejné skupiny slov.

JS: život dycky musel být nějak odvážný, dycky je riskantní, dycky je ohrožený.

JS: četl a studoval a překládal a tak dále.

JS: určitá organizace těch atomů, částic, molekul, buněk a tak dál.

⁶⁰ Z ucelené výpovědi nebylo možno jednoznačně určit, jakou větněčlenskou platnost přisuzuje osobní zájmeno *ji*.

⁶¹ Moderátor se dopustil vsunutí části v momentu, kdy nastal problém s dotykovou obrazovkou a divácký dotaz se nezobrazil.

Zdrojem emocí byly u J. Sokola hodnotící postoje spojené s významnou osobností.

JS: **hegl** říká moc hezky [...].

JS: jak to říká moc hezky, **hégl**.

JS: to, co zatím udělal (papež František), se mi velmi líbilo.

Ostatní zaznamenané syntaktické odchylky shrnuje následující výčet.

– **postponovaný přívlastek (mluvenostní prostředek, nikoliv termín)**

JS: *myšlenky filozofické, vůli pevnou, fajdros platónův, suma tomášova, nikomakova etika aristotelova* (Etika Nikomachova, autor Aristotelés), *anonymitu internetovou*;

– **přístavek ztotožnění**

JS: *ve víře, v náboženství; hledat nějaké meze, nějaké hranice; ta společnost, to prostředí; to by možná uměl uměl farář, kněz;*

DS: *o naší morálce, o naší etice; pouze víra, náboženství;*

– **konkretizující přístavek**

JS: *závisí trošku taky na nás, na evropanech; týká se toho pohledu na životní prostředí, na svět, na přírodu, na zvířata a na celý ten život⁶²;*

DS: *bernard vilijems, filozof, jeden z autorů právě této myšlenky;*

– **apoziopeze**

JS: *zrušili klece, jo, že jako..., jo no tak já ten film bohužel neznám, takže to je..., příliš upnutý na to, aby něco..., matematika jako věda je nepochybně lidský výmysl, ale...;*

DS: *na druhou stranu v té době...;*

– **elipsa**

JS: *pak má buď štěstí, nebo* (ELIPSA štěstí) *nemá;*

DS: *jedna* (ELIPSA otázka) *se nám teď úplně schovala; co čekáte od* (ELIPSA papeže) *františka;*

– **řečnická otázka**

JS: *no to je těžká otázka;*

– **dodatečně připojený člen**

JS: *nijak nemůže tu volbu, přijmout; považovali za filozofy, skoro všichni;*

DS: *myslím ta katolická, čistě.*

⁶² Rovněž může jít o výčtový přístavek.

d) lexikálně-sémantická rovina

Nejvyšší nárůst slovní zásoby tvoří kategorie – **filozofické obraty**, jež dominují nad terminologickými názvy. Těch registrujeme pomálu, a to zejména termínů z filozofie (př. *co je krásno, gengsterskýho liberalizmu, gengsterští liberálové*). Ostatní odborné názvy jsou vypůjčeny z jiných vědních oborů. Totéž se týká ustálených spojení, která nejsou jednostranně profilována (srov. níže).

Na filozofické obraty lze také nahlížet jako na soubor myšlenek o životě a o světě z pohledu filozofa J. Sokola.

– filozofické obraty

JS: *odvahu máme mít v sobě; člověk musí mít takovou vůli pevnou a silnou představu o sobě, že si vystačí sám; svět a člověk je v božích rukou; rozumět tomu co je, špatně rozumíme, co to je svoboda; myšlenka, která na které stojí celá věda; svět je boží dílo; stvoření v šesti dnech; smrt není konec všeho; on sám je součástí toho všeho (člověk); by se svět dal pokrýt jednou teorií beze zbytku; peníze sou jakýsi nezpochybnitelný fakt, peníze sou zhmotněná důvěra; fungování samotné peněžní ekonomie; velká filozofická otázka; čistá filozofie; svobodný svět; systematickém myšlení; božího slova; filozofické zkoumání; s katolickou církví; křesťanské církve; lidský výmysl;*

DS: *význam filozofie v dnešním světě, svobody jednotlivců nejsou odděleny (výrok pronesl J. Sokol), pozdější vývoj filozofického myšlení, bez filozofie by nebylo vědy, úkolem filozofa je také pokládat ty otázky a najít tu správnou otázku;*

– termíny

JS: *co je krásno, gengsterskýho liberalizmu (gangsterský liberalismus), gengsterští liberálové, klovací řád, zákon zubu a tesáku, egocentrické, suocentrické, radikalismus, extrapolovat, elementárních částic; atomy a částice, molekul, buněk; bity v počítači, důkaz (v matematice);*

DS: *teorie vesmíru, o celostní medicíně;*

– sousloví (ustálená spojení)

JS: *závodní dráha, vědecký provoz, technických řešení, evropská společnost, silniční provoz, pro tajnou policii, volné soutěže;*

DS: *bílá sobota, logické myšlení, vzájemná důvěra, filozofické spisy, bílá sobota, křesťanské svátky, lidská civilizace, proti totalitnímu režimu.*

V souvislosti s tématem filozofie a náboženství byly zmíněni autoři a názvy filozofických spisů, popř. další významní myslitelé.

– **propria**

JS: *hegl, nýče, kolega kohák, čerčil, fajdros platónův, nikomakova etika aristotelova* (Etika Nikomachova, autor Aristotelés), *suma tomášova* (Teologická suma, autor Tomáš Akvinský), *dekartovy meditace, kantova metafyzika mravů, hajdegra sajn und zajt* (Sein und Zeit = Bytí a čas), *levinase, ian buruma vražda v amsterodamu, erazim;*

DS: *platonem, tálese z milétu, do malé filozofie člověka* (název díla), *bilá sobota, velikonoce;*

Druhá početná skupina sestávala z básnických pojmenování. Dialog byl prostoupen četnými metaforami, přirovnáními a jinými figurami.

– **metafora (personifikace jako druh metafory)**

JS: *medicína umí udržet člověka, věci normálně běží v jakýchsi kolejích, svobodný svět má své světla a stíny, zákon zubu a tesáku, čerčil sliboval krev a slzy, vám kazim hru* (= narušovat právní předpisy České televize), *ostatní sou na tom taky bledě, velcí vědci, hubí lidi i společnosti hubí* (soutěživost); *referovat, podávat především to, co lidi táhne; chceme vidět tu krev, jo, to svinstvo; velká škola určité disciplíny myšlení, se chtěli začít živit počítačem, my to v hlavě určitě máme, mistra světa ve formuli jedna vás z vás neudělaj;*

DS: *mohou jít myšlenky církvi dohromady s myšlenkami filozofie, pojďme do světa; metlami moderního lidstva sou strach, nuda a lenost* (citován výrok J. Sokola); *slíbí pot, krev a slzy* (divácký dotaz), *jaký by měl být ten řetěz* (cyklus), *pojďme přidat ještě jeden v uvozovkách pilíř, vyrostl z bible, ztrácí církev dech, když vezmeme druhou stranu mince, klíčovou otázku, budeme držet palce;*

– **metonymie**

JS: *máme revolvery a kalašnikovy, staří vědci eště do kanta se všichni považovali za filozofy, nobelovy ceny za ekonomii;*

DS: *to je sofijina volba, být v jeho kůži;*

– **přirovnání**

JS: *myšlenky filozofické lítaj jako sovy za soumraku, luštění křížovek jo neni to jenom louskání voříšků; jako kdybychom byli v zoologický zahradě, kde zrušili klece; my nejsme jako diváci v chuchli na závodech, my sme jako veslaři v lodičce; chápe se jako stádo, jako skupina lidí; skupina nějaká množina lidí* (katolická církev); *bankovka je kus papíru, kerej nemá žádnou cenu;*

– **frazém**

JS: *zamouřit voči, s tím si lidi trochu moc lámou hlavu;*

– **opsaný výraz (perifráze)**

JS: *někdo má miliardy a hm a nestydí se za to, že je vlastně získal velmi podezřelým způsobem*
(= osoba, která zpronevěřila peníze);

– **eufemismus**

JS: *vzít si život* (= spáchat sebevraždu);

– **hyperbola (nadsázka)**

JS: *čerčil sliboval krev a slzy, malé dítě je zázrak nad zázraky.*

Slovní zásoba je protikladně vyvažována vrstvou prázdných obrátů (vycpávková slova, klišé, floskule), jimiž komunikanti vyplnili mezeru při rozmýšlení nad výpovědí. Otřelý výraz použili diskutující i v situaci, kdy vlivem rychlé souvislé řeči nestihli ztvárnit lepší jazykový prostředek. Totéž opodstatnění je možno vztáhnout na celou vrstvu pokleslých prostředků v češtině (publicismy, expresivní výrazy, hanlivá slova, obecně české výrazy).

– **klišé**

JS: *akademická představa, polomatematik, průvodce duší;*

DS: *ztrácí církev dech;*

– **vycpávková slova**

JS: *strašně, vlastně, jako, prostě;*

DS: *právě (ptá se bernard vilijems, filozof, jeden z autorů právě této myšlenky, kdy právě o naší morálce, o naší etice rozhoduje právě to štěstí, kde sme a za jakých okolností);*

– **prázdný obrat (floskule)**

JS: *to já asi na sebe tak nevidím do sebe; no to je prostě že jo takovádle věc;*

DS: *pro spolek jako takový;*

– **publicismus**

DS: *nastolil tato témata, nastohuje témata;*

– **expresivní výrazy**

JS: *já bych byl hrozně rád, strašně moc, strašně mocní, strašně důležité, to je strašně důležitá věc, strašně se rozšířily lidské možnosti; to není tak, že by filozof seděl u stolu a cucal palec; já sem si k obojímu čuchnul, že je to divočina; to bychom se pobili, ostatní sou na tom taky bledě, velcí vědci vždycky do té filozofie nějak brousili zamlada nebo zastara; nikdo neví, jak, kam se to vrtně; je naše společnost příšerně ochuzená, vomlátí vo hlavu, bych se neodvážil rozseknout tu otázku;*

DS: *že je to divočina tedy;*

– **hanlivá slova (s příznakem hrubosti)**

JS: *pitomec, svinstvo, počítač je naprostej idiot*⁶³;

– **obecně české výrazy**

JS: *strašně moc, páč, taky, teda.*

Pokud se mluvčí vyjadřovali k stěžejnímu problému, snažili se jeho podstatnou informaci předat co nejprostěji, aby myšlenka byla srozumitelná pro diváky. Toho docílili pomocí metajazyka. Moderátor nejčastěji zvolil prostředek *v uvozovkách* v různých pádových obměnách.

– **metajazyk**

JS: *já to řeknu velmi jednoduše; to, čemu se mezi živoč u živočichů říká klovací řád; a možná poslední poznámka optimismus taky není všecko; hm hm no jo tam je chyba, tam by mělo být tvrdý ý, ale to teď necháme být; umělci se neodvážej říct, že něco je krásné, řeknou zajímavé;*

DS: *jenom dávám do uvozovek; jak probíhá ten proces v uvozovkách filozofování; v uvozovkách vyhrát je podvádět; musí v uvozovkách zaplatit tu cenu; v uvozovkách pilíř, informují právě o těch v uvozovkách gengstrech doslova a do písmene, pučím si slova z vašeho textu.*

Zbývající skupina zahrnuje různé lexikum, a sice od knižních prostředků až po slova citově zabarvená.

– **knižní slova**

JS: *to jest například;*

DS: *skloubit filozofii a náboženství;*

– **hovorové výrazy (kolokvialismy)**

JS: *my sme dělali počítače, to nebyla žádná sláva, a já nevim co ještě, míň číst noviny, míň se koukat na zprávy, vemte si takovej ten dualismus, kdyby se v nich něco pohnulo, možná netrefila na úplně nejlepší učitele;*

DS: *měli by tedy lidé tlačit na média, aby víc tlačili na politiky; ste optimista, že se pohne;*

– **cizí slova**

JS: *prognostika, prognózovat, extrapolovat, solidarita, reprodukovat, internet, anonymní, k automobilismu;*

⁶³ Slovní spojení lze hodnotit též jako vulgarismus.

DS: *optimismus, situace kobajaši maru (Kobayashi Maru),⁶⁴ anonymita, perzekuován, gengstreich (gangstreich);*

– **deminutivum**

JS: *mamince, trošku, v lodičce;*

DS: *před maličkou chvilkou, děvečka, trošku.*

– **nářeční prvky**

JS: *porád.*

e) mimojazyková rovina

Na diskutující lze rovněž pohlížet jako na komunikační partnery, tento ideál je naplněn v případě, jsou-li partneři schopni součinnosti. To znamená, že jeden druhému spontánně pomůže s výpovědí, aniž by docházelo k přeryvům v řeči. Taková pomoc se uskutečňuje ze strany partnera podsunutím vhodného slova nebo doplněním věty.

– **podsunutí vhodného slova ze strany JS**

JS: záleží na tom, odkud se na tu částici **podíváte** jo.

DS: pojďme se na to **podívat** z jednoho vašeho výroku.

JS: bych byl moc rád, kdyby se v nich **něco pohnulo**.

DS: ste optimista, že **se pohne**.

– **doplnění věty ze strany DS**

JS: kde zrušili klece jo, že jako...

DS: **že je to divočina tedy**.

JS: **že je to divočina** a vono ovšem [....].

J. Sokol měl neustálou tendenci hodnotit položené otázky, které na něj od diváků přicházely. Ostatně slovním hodnocením častokrát začínal repliku a teprve až pak následovala jeho odpověď. Ne vždy ale nesl komentář kladné stanovisko.

JS: **hm hm no jo, tam je chyba, tam by mělo bejt tvrdý ý**, ale to teď necháme bejt.⁶⁵

JS: ano **to je trochu málo tři filozofický díla**.

JS: ano to je **moc dobrá otázka**, sám se tím zabývám několik let.

⁶⁴ Moderátor pojmenování „Kobayashi Maru“ z filmu *Star Trek* přiblížil hostovi a divákům. Jedná se o situaci, kdy špatné řešení se jeví jakou jediné správné východisko.

⁶⁵ Host reaguje na pravopisnou chybu, kterou divák udělal ve shodě podmětu s přísudkem. Dotaz na hosta zněl: „Dobrý večer pane profesore, jako začínající adept studia filosofie bych se vás chtěl zeptat, které 3 filosofické spisy považujete za naprosto zásadní pro celý pozdější vývoj filosofického myšlení (a proč), a tudíž by **neměli** uniknout pozornosti čtenáře.“ Dodejme, že pisatel učinil ještě další pravopisnou chybu, zapomněl oddělit oslovení „pane profesore“ čárkami z obou stran.

JS: hmm **to bych taky rád věděl.**

JS: no tak **tohle je výborná, ale věčná otázka.**

JS: ano, analytik (nick pisatele) to **moc hezky vyjádřil**, ta odpověď je otazník a úsměv (= emotikon).

Host se po dobu vysílání choval přirozeně, pokorně a zdvořile, což se mimo jiné promítlo do role sociálního chování (oslovení, poděkování, pozdravení apod.). Na základě oslovení (kolegyně + jméno/příjmení), lze soudit, že J. Sokol bral diváky jako své „kolegy“, přesněji řečeno jako rovné partnery pro diskuzi.

JS: tak **děkuju** za otázku.

JS: tak já také **zdravím pana pleskota.**

JS: možná, že **kolegyně vlasta** to trošku příliš soudí.

JS: no, já myslím, že možná **pani kolegyně kopečková** možná chce od politiků trochu moc.

Úloha moderátora byla výborně naplněna při usměrnění hosta, když moderátor požadoval podrobnější vysvětlení.

DS: a ta užitečnost, na kterou ta otázka markéty směřovala. můžete jasně dát třeba příklad, v čem je filozofie v tom dnešním světě, třeba v té české realitě užitečná?

Příznakem živého vysílání jsou neplánované mimořádné situace, na které se nelze nikdy dostatečně předem připravit, a přesto by jim dobrý moderátor neměl podlehnout. Následující výňatek líčí krušnou chvíli, kdy nastal technický problém s dotykovou obrazovkou. Moderátor na vteřinu ztratil divácké dotazy, respektive mu nešly rozkliknout. Naštěstí si moderátor dotaz od diváka zběžně stihl zapamatovat a celou nepříjemnou záležitost okomentoval (funkce parenteze, viz vytučněná slova ve výňatku), čímž prokázal, že byl stále nad věcí.

DS: my se podíváme na další otázky, které sem k nám zamíří - **jedna se nám teď úplně schovala, ale vím, že tam hned před maličkou chvilkou dorazila.** otázka jedné naší divačky na webu, kterou by zajímala rada na optimismus. co byste jí proradil v té souvislosti, tady říkáme, takováhle je situace, **bohužel to tady nepůjde**, jaká je rada pro optimismus.

7.2.4 Dílčí shrnutí

Mluvenost hosta byla srovnatelná s běžnou mluvou v neformálním prostředí, zvláště co se týká volného vyjadřování a množství přereků. Hlubková analýza jazykových prostředků

sestávala z nespisovných, neutrálních a spisovných tvarů, host ponejvíc kolísal mezi hovorovou a obecnou češtinou.

Doprovodným symptomem v promluvě J. Sokola bylo časté pokašlávání, a to zhruba v první polovině vysílání. Skutečnost by mohla naznačovat nepříjemný pocit sucha v ústech spojený s nepřiměřenou hlasovou technikou, přesněji řečeno s fonací. Případně by mohlo jít o přirozený ostych mluvit v neznámém mediálním prostředí (vysílací studio) včetně jeho příslušenství (tj. mikrofon, kamery, osvětlení, televizní štáb). S výše naznačenou úvahou také do jisté míry souvisí nekontrolovatelná mluva, jež byla z hlediska výstavby komunikátu (významové uspořádání slov ve výpovědi) plná konstrukčních odchylek od pravidelné stavby vět, které v některých mezích vyústily až v neporozumění.

JS: tak tohle byla taková tenkrát, zrovna byly, já sem po roce šedesát osm.

Host nadměrně užíval ukazovací zájmena a ostatní deiktické prostředky, jimiž demonstroval již známou situaci z kontextu. Kladně hodnotíme schopnost ozřejmit filozofické pojmosloví s ohledem na nepoučeného diváka. Mnoho pojmů J. Sokol zjednodušoval a dokázal je podložit konkrétním příkladem.

Moderátor se po dobu diskuze vesměs vyjadřoval precizně, věcně, souvisle, a to ve vztahu k očekávaným nárokům na moderátorskou pozici. Ovšem malý nedostatek registrujeme v opakování vět s touž sdělnou myšlenkou, která nepřináší novou informaci, ale jen bezobsažně podtrhuje předchozí sdělení.

DS: poradte, jak by si člověk, který nás dnes sledoval, měl položit pro sebe tu klíčovou otázku. **tu která je klíčová opravdu pro něj, jak najít tu svou nejdůležitější otázku.**

Pět nadužívaných slov, které během diskuze pronesl J. Sokol: 1. *jako*, 2. *věc*, 3. *a tak*, 4. *trošku*, 5. *prostě*.

7.2.5 Jan Klas

NÁZEV POŘADU: Hyde Park Civilizace

DATUM VYSÍLÁNÍ: 23. 2. 2013

KANÁL: ČT24

STOPÁŽ: 55 minut

ÚČASTNÍCI:

DS = Daniel Stach, moderátor

JK = generální ředitel Řízení letového provozu

TÉMA: řízení letového provozu, civilní letectví

ZDROJ: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/> [cit. 2019-05-09]

a) foneticko-fonologická rovina

Tempo promluvové linie hosta bylo plynulé, rychlé a bez příliš dlouhých pauz. Zpravidla na začátku a uprostřed výpovědi se objevovaly hezitační zvuky (*ee, mm*) jakožto doprovodný jev při strukturaci odpovědi či jako stav odezvy na otázku. Artikulaci obou komunikantů lze označit za pečlivou, i když J. Klas se občas provinil proti ortoepickým zásadám.

– nedbalá výslovnost, zjednodušená výslovnost, stahování slabik

JK: *ňáké, pokud', pudu, pudeme, keré, jesli, speciální lety, štyry motory;*

DS: *ňáké;*

– vkládání hlásek

JK: *nejni;*

– odsouvání hlásek na začátku slov

JK: *dycky, eště, de;*

– diftongizace *í/ý > ej*

JK: *určítej, ňákej, takovej, kterej, klasickej, zabejvaj, nadšenej;*

– úžení

JK: *jinýho;*

– protetické *v-*

JK: *vo té, vo těch, vona, vono, vopravdu, vodehrálo;*

– krácení samohlásek

JK: *vidim, vybavim, především, pudeme, není, dolu, tím, obrovským, pochlubim, myslim, neumim, není, před tím, před chvíli, slyším, nějakým.*

b) morfoložická rovina

Ze slovnědruhového hlediska tvořily nezvykle vyšší nárůst číslovky, a to ve spojitosti s určením přesného nebo alespoň přibližného počtu se jménem počítaného předmětu.

– číslovky

JK: *třicet čtyřicet řídících, deset kilometrů, pět námořních mil, tři námořní míle, tisíc fíť, zdvojnásobovalo, před deseti lety; jedna minuta, dvě minuty, tři minuty; nula celá nula něco, na sto padesát šest letů za hodinu, čtyřicet pět letadel za hodinu, kolem dvou tisíc, dva tisíce*

pět set šedesát pohybů za den, od sedmi sektorů, sedmdesát kilometrů, čtyř kilometrů, v průměru pětadvaceti a třiceti lety, první část, deset měsíců, padesáti pěti let, čtyřicet sedm euro, přes šedesát jedna euro, devatenáct tisíc, šesti tisíc za ten přelet, průměr je šedesát jedna, dvacet třicet procent dražší, ke sto euru, k jedné třetině, v šedesátých letech, pět deset let maximálně, v posledních deseti letech, po roce dva tisíce patnáct, po roce dva tisíce sedmnáct, jedenácté září dva tisíce jedna, deset kilometrů, ve výšce sedmdesát kilometrů, dvaceti kilometrů, dva nebo čtyři motory;

DS: sedm set tisíc letadel, dva roky, osm stupňů, v roce devatenáct jedenáct, první dopravní let, zhruba o dva roky později, tři kilometry, o šedesátých letech, z prvního června dva tisíce devět, šestého června, po pěti dnech, v devět třicet pět, sto čtrnáct, před deseti dny, patnáctý leden dva tisíce devět.

Mezi další frekventované tvaroslovné jevy řadíme inkluzivní plurál, ukazovací zájmena a příslovce a také nadbytek osobních zájmen.

– **inkluzivní plurál**

JK: známe, pudeme, my se snažíme, začněme, přiblížíme, děláme, neděláme, neuděláme, mluvíme, známe, bavíme, říkáme, máme, nemáme, můžeme, vybíráme, sme se podíleli, pracujeme, víme, nestaráme, potřebujeme, neumíme, dělíme, řešíme, ztratíme, poskytujeme, předáme, vidíme;

DS: vyrazíme, pojdme se podívat, jdeme, zůstaneme, předpokládejme, vezměme, převezmeme, máme, bavíme, položíme;

– **přemíra ukazovacích zájmen a příslovcí**

JK: ten, ta, to, toto, ty, tyto, u těch, s tím, v tom, od toho, v tomto, do toho, tuto; tam, tady;

DS: ty, takováhle, v takovémhle; takhle, tady, tam;

– **redundance osobních zájmen**

JK: já, my, nám.

Následující přehled udává obecně české tvary nepatřící do množiny spisovné češtiny.

– **adjektivní tvar inklinující k maskulinnímu tvaru substantiva**

JK: jaký to letiště, to je to samý, takový opatření, systémový opatření, specializovaný střediska, bylo to neskutečný, jediný co se dá poznat;

– **zanedbání rodu**

JK: ty letadla;

DS: sou nějaké (pravidla);

– zanedbání životného rodu mužského

JK: *a ty se snaží* (členové řídicí věže); *a ty, kteří ji dobře nedělají*;

– obecně české tvary slovesa „být“

DS: *viéfar abysme vysvětlili, to jsou sportovní a turistická letadla*;

– 3. os. pl. prez. bez zakončení na -í

JK: *maj, zabejvaj, vnímaj*;

– 1. a 3. os. sg. pret. ztráta hlásky -l

JK: *neřek*;

– 3. os. sg. pret. vzor podle slovesného vzoru *minout

DS: *navrhnul*;

– záměna neurčitých a záporných zájmen

JK: *že nikdo skončí*;

– částice, popř. přitakací částice

JK: *že jo*;

– citoslovce

JK: *uf*.

c) syntaktická rovina

Následkem rychlé mluvy se J. Klas dopustil množství anakolutů, poněvadž si dostatečně nepromyslel odpověď na otázku, na niž začal ihned reagovat. Anakolutu se též provinil uprostřed promluvové linie. V dalším případě šlo o parentezi, o následně připojenou větnou strukturu, jejíž podstatou bylo vsunout komentář, poukázat na již známou skutečnost či zkrátka odbočit od hlavní myšlenky.

– anakolut

JK: *ee na pracovišti se bude nacházet to záleží samozřejmě, na kterém pracovišti; a tam se vlastně hlavním cílem už není jenom separovat letadla; letištní řídicí, který samozřejmě jeho hlavním cílem; já vám dám jeden příklad toho, protože sme kdysi ty testy taky dělávali sami ve spolupráci s ústavem leteckého zdravotnictví; zhruba deset měsíců se člověk, kde je kombinace teorie a potom i praxe, teprve potom se člověk dostává vlastně na to stanoviště; postup standartní je, že se tomu letadlu jaksi nebo že to letadlo se vydává na to náhradní letiště; problém někdy je, že když se de samozřejmě vizionářství je dycky potřeba; pokud by k takové situaci došlo, takže jak jsem říkal v letectví; já skutečně to jsou otázky*;

– **parenteze**

JK: *zajímavá věc je že, a je to poměrně logická věc, že například pilot [...]; základ je, to bylo zmíněno v reportáži, deset kilometrů, my říkáme pět námořních mil; pokud pilot někam letí, měl by se spolehnout na to, jak pilot tak samozřejmě řídící, že ta pravidla budou stejná; jeden je ten plenink kontrol, zase v té reportáži to bylo zmíněno, ten druhý je exekutiv; tři základní pracoviště, to bych asi měl uvést, věž, potom eprouč a oblast; náročným výběrovým řízením, to už bylo zmíněno to už bylo zase v reportáži; že nikdo skončí tak, pokud si já pamatuju, tak bylo jedině ze zdravotních důvodů; což je vlastně, mluvili sme o tom před chvílí, využití datové komunikace; zase mluvíme o tom, já bych říkal tu samou písničku, ikao pravidla; je na něm dneska asi, já nevím, pět šest společností;*

Častým postavením ve větě byl apoziční vztah, jímž mluvčí specifikoval nový obsah výpovědi, tj. réma.

– **přístavek ztotožnění**

JK: *operátor, vlastně ten konečný poskytovatel té služby; primární radary, jednodušší radary; z každého incidentu, z každého problému;*

DS: *u systému nextdže neboli nextdženerejšn; nějaká chyba, sebe sebedrobnější chyba;*

– **konkretizující přístavek**

JK: *v horních letových hladinách, v horním vzdušném prostoru; aktivním řízením, tou aktivní intervencí řídicího letového provozu; umožnění té identifikace, té polohy na zemi;*

DS: *jana klase, generálního ředitele řízení letového provozu; majkl mek mill, muž, který se na tom vývoji podílí;*

– **vysvětlující přístavek**

JK: *na letištních plochách, to znamená na dráze a přilehlých plochách; předávali letadla výhradně telefonem, to znamená hlasovým způsobem; s našimi zákazníky, to znamená leteckými dopravci; klasickéj způsob, to znamená reportování, přelétání poledníků, reportování určité polohy;*

DS: *se třetím rozměrem, tedy výškou.*

Další syntaktické jevy uvádíme bez bližší specifikace.

– **postponovaný přívlastek (mluvenostní prostředek, nikoliv termín)**

JK: *v podmínkách ee meteorologických, aktivní řídící nejstarší, postup standartní, renegátem tak zvaným;*

– **apoziopeze**

JK: *tam by se tomu přizpůsobilo i to i to řízení, ale ee..., to bych ani neřek tam jako, no...* (smích), *co se..., to samozřejmě byla katastrofa a...*;

DS: *máte tam nějakou knihovnu...*;

– **elipsa**

JK: *ovlivnil poměrně hodně (ELIPSA letový provoz), museli jsme do toho zapojit jak naše řídicí, tak vojenské (ELIPSA složky)*;

– **dodatečně připojený člen**

JK: *posilovna v podstatě, no; armáda, nepochybně; bylo to neskutečný, musím říct.*

d) lexikálně-sémantická rovina

Nejpočetnější zastoupení lexika tvoří soubor termínů a jiných pojmenování z oboru řízení letového provozu. Skupinu odborných názvů jsme přehledně diferencovali z hlediska sémantického do několika podskupin. Názvy jsou z velké části přejímky, v užším smyslu jde o anglicismy/internacionalismy, mající nadnárodní charakter a mezinárodní platnost.

– **termíny**⁶⁶

JK:

- **iniciálové zkratky:** *lety ifr* (IFR = řízené lety), *lety ví ef ár* (VFR = lety za viditelnosti), *té em á* (TMA = oblast, která se vytváří pro ochranu letištního provozu), *mezinárodní organizace í ká o* (ICAO = Mezinárodní organizace pro civilní letectví), *systemu ej bí es bí* (ABSB = využití datové komunikace, vyslání informace polohové), *dží pí es* (GPS), *á dé es bé* (ADS-B = letecká navigace);
- **obsazení pozic řídicí věže:** *plenink kontrol* (řídicí), *exekutiv* (řídicí), *radarový řídicí* (dřívější označení pro exekutiva; ten, který komunikuje s posádkami), *supervajzr* (supervisor), *sínior kontrolr* (senior controller);
- **názvy profesí:** *pír dibrífr* (peer debriefer, tj. řídicí, který umí čelit stresovým situacím); *sejfty edvajsr* (safety adviser, tj. člověk, který má na starost bezpečnost), *koordinátor týmu*, *letištní řídicí*;
- **tři základní pracoviště:** *věž*, *eprouč* a *oblast*;
- **názvy typů letadel:**⁶⁷ *er bas tři sta dvacet*, *u ér basu tři sta osmdesát*, *bojing sedum tři sedum*, *er fors van* (= typ prezidentského letadla), *letadlo hevy*, *super hevy*, *letadlo středně těžké*;

⁶⁶ Pokud není uvedeno jinak, následující vysvětlené termíny jsou převzaty z přepisu rozhovoru (*Hyde Park Civilizace*, Jan Klas, 30. 3. 2013).

⁶⁷ Skupinu názvů typů letadel lze rovněž zařadit do kategorie – **propria**.

- **parametry letu:** základní rozestup je tisíc ftů tři sta metrů, pět námořních mil, v horních letových hladinách, práce s letovou hladinou, v horním vzdušném prostoru, kapacita je stavěná na sto padesát šest letů za hodinu, dva tisíce pět set šedesát pohybů za den, z maximální vzletové hmotnosti, přeletovou jednotku, získání polohové informace;
- **termíny z psychologie:** testování psychologických dispozic, konverze (= postupová fáze testu), na simulátoru, mentální obrázek, optický vjem, dojde ke koordinaci hlasové;
- **anglicismy:** slot (= informace o tom, kolik letů se očekává v daném prostoru), dejt falink (date falling = možnost sdílet data mezi palubou a zemí), sejfty sekjurity (safety security = bezpečnost týkající se systému v letectví);
- **volně zařazené názvy z oboru řízení letového provozu:** výškoměry, pravidlo pravé ruky dej přednost zprava, pilot kluzáku, letový plán, zpracování letových plánů, službě řízení letového provozu, od oblastního řízení, přelety, sektor, sektorová kapacita, konfigurace, služba řízení toku, optimalizovat využití pracovní síly, v rovině datového přenosu, národních poskytovatelů, speciální rozdělovníky, vnitropodnikový sociální program, relaxační prostory, u přeletového poplatku, náhradní letiště, musí si vést dostatečnou zásobu paliva, letadlo nahlásí nouzovou situaci, letadla jsou obsluhována, sekundárními radary, v odpovídáči, využívání tři dé trajektorií nebo byznys trajektorie, letadla vektorovat aktivně, o deltové komunikaci, reportování určité polohy, civilní lety, lety vojenských provozovatelů, civilní letový plán, speciální lety, vojáci vzlétají na ostrý start s gripeny, letovou informační službu, vzdušné bloky, národní hranice pro poskytování služeb řízení letového provozu, pilotní licenci, sekjurity ohrožení;

DS:

- **volně zařazené názvy z oboru řízení letového provozu:** řídicí letového provozu, s pilotem, krizové situace, analogie pravidel provozu ve vzduchu k pravidlům provozu na pozemních komunikacích; výška, třetí rozměr; lety podle přístrojů, letadlo hevy, někdo měřil výšku od mořské hladiny a někdo od terénu, d frst juropijen ér trafik kontolors selekšn test (The First European Air Traffic Controller Selection Test = test, který musí splnit uchazeči řízení letového provozu), od přeletové jednotky, odklání letový provoz, systém eurokat dva tisíce (EUROCAT = systém pro zkvalitnění přistání letadel),⁶⁸ u systému nextdže neboli nextdženerejšn (Next Generation = nový systém výstrah, který zajistí bezpečný kurz), dispečer, flajt radar (flight radar = letový radar), hluchá místa, o er basu á tři sta třicet, koordinováno řízení letového provozu, let jedenáct, vysoké svítivosti, sportovní a turistická letadla, vysadily

⁶⁸ Dostupné z: <http://www.rlp.cz/spolecnost/profil/Stranky/historie.aspx> [cit. 2019-05-18].

*oba dva motory, bleklist (blacklist = černá listina, na níž jsou vypsány letecké společnosti, které mají zákaz létat), projekt eurokontrolu (EUROCONTROL = Evropská organizace pro bezpečnost leteckého provozu).*⁶⁹

Na terminologická pojmenování do jisté míry navazují sousloví, propria a cizí slova.

– **sousloví (ustálená spojení)**

JK: *drahou pracovní sílu, na letištních plochách, datová komunikace, výběrovým řízením, dobrý zdravotní stav a psychologickou způsobilost, světelné obrazce, na výcvikovém středisku, kariérní postup, z aktivní služby, technologické základny, internetové aplikace, mezi civilní a vojenskou složkou, kosmické lodi, administrativním rozhodnutím, konspiračních teorií, atmosférickými podmínkami, leteckými dopravci;*

DS: *vebový formulář, na pozemních komunikacích, pátrací týmy;*

– **propria**

JK: *v jenči (pracoviště letového provozu), s ústavem leteckého zdravotnictví;*

DS: *amsterdam, z prahy do amsterdamu, let z ria de žanejra do paříže, do jedné z věží vord trejd centra (World Trade Center = Světové obchodní centrum ve čtvrti Manhattan v New Yorku), hadsn river (Hudson River = řeka v USA), česli saly salenbergr (Chesley Sully Sullenberger = letecký kapitán), evropská komise, prág (Prague = Praha), letiště václava havla;*

– **cizí slova**

JK: *analogické, manévrovat, parametry, kapacitu, aplikované, nejefektivněji, centrálně, onlajn, optimalizovat, standartní, separovat, eliminovat, experti, paradoxu, licenci, na simulátoru, relaxuje, preferuje, koučové, interakci, syndrom, eksidentem (angl. accident = nehoda), analyzuje, mis funkce, integrovány, algoritmem, optimalizuje, certifikaci, hardvérovou obměnu, softvér, midlvér (middleware = specializovaný druh softwaru), vizionářství, inerce, reportování, k disfunkcím, z pohledu sekjurity (angl. security = bezpečnost), detekován, kariéru, vzdělávání perzonálu.*

Co do kvantity obrazných prostředků registrujeme jich rezervovaně, host se od nich spíše oprostil. Naopak za příznačný rys hosta hodnotíme jakousi tendenci vyjadřovat se nad rámec běžného projevu, a to s poukázáním na odbornou jazykovou složku.

– **vyšší styl vyjádření**

JK: *obsazení dvoumístné na oblasti, schopnost mobility, soubor faktorů, mezní situace, z obecného hlediska, z hlediska vertikálního tak horizontálního, koncept řízení letového*

⁶⁹ Dostupné z: <https://www.eurocontrol.int/> [cit. 2019-05-14].

provozu, myšlenka je nepochybně správná, nemám žádné relevantní informace, eliminovat, finální, specifikovaná, vágně;

DS: *modelové situace, výskytu hořícího objektu; je to ve vazbě na to, jak velký je provoz;*

– **metafora (personifikace jako druh metafor)**

JK: *projdou tím obrovským sítem; systém, který opravdu chce, aby ty lidi ho vzali za své; ty koně (= převodová jednotka) nesmí selhat, to byl skutečně přelom ten další skok, největší oříšek, posadit všechna letadla, ostrý start, konspiračních teorií se teď vyrojilo mno-mnoho, z kondenzační jaksi stopy;*

DS: *to je ta adresa, na kterou můžete vyrazit (= web), to jsou všechny cesty (= způsob, jak zaslat dotaz na hosta), a my vyrazíme hned teď do oblak, nad našimi hlavami jen za loňský rok proletělo víc než sedm set tisíc letadel; problém, který sme měli nad hlavami; vezměme to od těch kořenů, hluchá místa;*

– **metonymie**

JK: *sofistikovanou klasifikaci;*

DS: *na letišti šárl de gol (= Charles de Gaulle), jednotné nebe nad Evropou;*

– **pleonasmus**

JK: *běžně v běžných situacích, mohlo nějakým jakýmkoli způsobem;*

DS: *vysadily oba dva motory;*

– **hyperbola (nadsázka)**

JK: *maximálně efektivně využívat, největším a přelomovým vlastně prvkem;*

– **stupňování významu (gradace)**

JK: *velmi velmi specifická situace, situace byla opravdu skutečně nesmírně nesmírně mimořádná;*

– **inverze**

JK: *a musím říct, že sám ste viděl (slyšel místo*viděl) i z dikce toho hlasu;*

– **frazém**

JK: *uplatnění selské logiky,⁷⁰ kdybych měl klobouk na hlavě, tak tak ho smeknu před před oběma, já bych říkal tu samou písničku;*

– **přirovnání**

JK: *fungují jako takoví koučové (= řidiči).*

Diskuze byla občas zatěžkána pokrouceným jazykovým ztvárněním vlivem špatného výběru ze stylizačních prostředků, které snížily hodnotu sdělné funkce.

⁷⁰ Modifikace – obměna části výrazu za původní pojmenování *selský rozum*.

– **hyperkorektnost**

JK: *s psychologickou schopností poradit a **kaučovat***,⁷¹

– **klišé**

JK: *logická věc, logická záležitost, uplatnění selské logiky, špičkové dny nebo špičkový den, systém morálně dosluhuje, začíná připomínat administrativní hysterii, najdu politickou odvahu;*

– **floskule (prázdné obraty)**

JK: *tak ten systém především ee systém jako takový ee už morálně dosluhuje, letiště jako takové, největší oříšek když to tak řeknu; ta situace nastává, protože nastává i v situaci;*

– **vycpávková slova**

JK: *samozřejmě, jakoby, vlastně, jaksi, prostě;*

DS: *prakticky, vlastně, prostě.*

Ráz formální komunikace znevažovaly pokleslé vyjadřovací prostředky, které jsou přítomny téměř v každodenní mluvě.

– **hovorové výrazy (kolokvialismy)**

JK: *teda, nula celá nula něco, neúspěšní kandidáti vypadávali v průběhu výcviku, víc jak dvojnásobek, koncept zašel trošku příliš daleko, my s ní (s informací) toho příliš neuděláme;*

– **expresivní výrazy**

JK: *o jakém se bavíme letu, se budeme bavit o těch letech, když se třeba bavíme o deltové komunikaci, pokud se bavíme o letech ifr, když se budeme bavit o tom oblastním středisku řízení, což už je teda pěkný příděl, projdou tím obrovským sítem; odpad tam vzniká, je to ošklivé slovo, ale to že nikdo skončí; zalézt s knížkou, vypnout (= odreagovat se od práce), se velmi uchýtil (tým); já se do tohodle nenechám úplně natlačit, já sem skutečně nikdy ne neřídil, maj jaksi zálibu v těch v těch hezkých názvech, když se to přežene s tím vizionářstvím, bylo to neskutečný, začíná připomínat administrativní hysterii;*

DS: *tři kilometry, tedy pokud se bavíme o horizontále; proč se tak strašně dlouho nevědělo;*

– **slova citově zabarvená**

JK: *na chvílku, trošku, písničku;*

DS: *sebedrobnější chybka;*

– **hanlivá slova**

JK: *renegáta* (SSČ [on-line], [cit. 2019-06-29]).

⁷¹ J. Klas chtěl pravděpodobně říct *koučovat* ve významu „vést tým“.

Roli v jazyce sehrála také metajazyková složka, pomocí níž komunikanti ztvárnili, lépe řečeno zjednodušili, obsah výpovědi. Moderátor signifikantně použil výraz *v uvozovkách*.

– **metajazyk**

JK: *odpad tam vzniká, je to ošklivé slovo; je to zase z angličtiny kritika incident stress management tým (Critical Incident Stress Management Team), je otázka jestli tam převádět jenom určitou část té komunikace, tak já já bych to možná rozdělil (= odpověď na několik dílčích otázek), my bezpečnost v češtině neumíme rozlišit, angličtina používá sefty sekjurity (safety security), rozhodující slovo je je možná trošku zavádějící pojem;*

DS: *kolik lidí potom v uvozovkách odpadne, v uvozovkách opotřebování, systém by v uvozovkách navrhnul ten bezpečný kurz, na něm se teď v uvozovkách dělá.*

e) mimojazyková rovina

To, že člověk někdy nezná odpověď nebo ji v mnohých případech dokonce ani znát nemůže, je vcelku normální záležitost.

DS: měly by dost paliva.

JK: no to je otázka, jaký to letiště by bylo vůbec k dispozici (smích), skutečně tady na to **neumím víc odpovědět**.

Častým jevem u hosta bylo opakování slov k pomyslnému získání času pro formulaci myšlenky.

JK: **v tom v tom** prostoru, letadlo se mu objeví **na té na té** hranici.

JK: **to už bylo** zmíněno, **to už bylo** zase v reportáži.

JK: ee samozřejmě **to je, to je** jedna věc.

Komunikant nemusí vždy vyjadřovat své sdělení přímo slovy, ale může ho zpodobnit mimojazykovými (extralingválními) prostředky – gesty nebo mimikou. Tohoto případu si povšiml moderátor u hosta.

DS: pane řediteli, vy ste teď tak trochu **nevěřicně kroutil hlavou**. proč?

Pokud J. Klas zapomněl vysvětlit termín nebo se vyjadřoval příliš odborně, pro diváky nesrozumitelně, ujal se role moderátor, který neznámé pojmy upřesnil.

DS: ví ef ar, abysme vysvětlili, to jsou sportovní a turistická letadla, ifr to jsou letadla nebo respektive lety podle přístrojů.

DS: Díky tomu, abychom vysvětlili divákům, fungují třeba takové služby jako je flajtradar a podobně.

Moderátor občas ve výpovědi hosta usměrnil, chtěl-li znát přesné stanovisko.

DS: aniž byste je musel jmenovat, ptám se ano, nebo ne.

V diskusi došlo také k omluvě, zmýlil-li se mluvčí v interpretaci. Moderátor povětšinou chyboval při čtení diváckých dotazů, jež byly napsány s překlepy.

JK: pilot se **pardon** pilot kluzáku.

DS: co se děje v instituci po pro letové pro řízení letového provozu **pardon**.

Následující příklad ukazuje, že prostředek omluvy lze uplatnit rovněž v pozici jistého nedorozumění s komunikačním partnerem.

DS: **promiňte**, já směřuju tu otázku, kdo mu o tom měl říct.

Zpravidla poslední otázka je mířena na osobní charakter hosta. Jádrem výpovědi bývá odpoutáno od svázaných konvencí, jehož cílem je odlehčit dosavadní téma.

DS: jdeme na veb - pane řediteli, létáte rád nebo se bojíte?

DS: bál ste se někdy ve vzduchu?

JK: ee bál sem se ve vzduchu (smích), to je taky pravda, ale to zase když se člověk nebojí, tak to taky není úplně přirozené.

Závěrečné poděkování mohlo podle našeho soudu nabýt formálnější povahy, osobně bychom dali preference jen přednost zdvořilejší formě *děkuji* místo *díky*. Ostatně celá replika ze strany hosta nezní moc přesvědčivě. Z výňatku je dále patrná významová nuance moderátora, který sice přeje na adresu hosta *hezký den*, i když v pásmu řeči pronesl *večer*.

DS: díky, že ste o ní i dnes **večer** mluvil, **hezký den** a děkuju za návštěvu.

JK: **jo díky** taky za příjemný večer, **díky**.

7.2.6 Dílčí shrnutí

Lze konstatovat, že J. Klas po dobu diskuze hovořil kultivovaným jazykem dosahujícím nároků na odborné vyjadřování, byť se v poslední třetině vysílání jeho dikce snižovala, o čemž svědčí mimo jiné zadržávání v řeči, přeroky a četnost anakolutů. Host ve většině případech dbal na pochopení adresáta (moderátor a diváci) a přibližoval odborné názvy. Na druhé straně se J. Klas někdy vyjadřoval příliš komplexně, vlekle (dlouhé minuty ubíhaly, než se dostal k podstatě věci) a zbytečně zacházel do podrobností, a tak není pochyb, že moderátor leckdy vstoupil do řeči, aby hosta usměrnil. V dialogu tedy docházelo k občasným překryvům, když oba komunikanti hovořili naráz. Jiným případem byla chybně vyhodnocená situace, kdy moderátor skočil do řeči, aniž nechal hosta domluvit (viz následující příklad).

JK: tak já začnu tím koncem - my jsme velmi hrdí na to, že letadla se vůbec nezpožďují v těch posledních letech, to znamená

DS: vůbec? uveďte na pravou míru.

Dialogickou síť komunikantů přesto provázela vzájemná součinnost, zvláště co do způsobu užití týchž stylizačních prostředků.

DS: předpokládám, že **je to ve vazbě na to, jak velký je provoz.**

JS: **je to ve vazbě na to, jak velký je provoz.**

DS: vůbec to **nehraje roli.**

JK : ne **nehraje roli.**

Diskuze se odlišovala od jiných tím, že téma bylo valně prostoupeno termíny, zejména anglicismy/internacionalismy, a naopak obrazné prostředky byly záležitostí marginální. J. Klas v dialogu použil pětici nejčastějších slov: 1. *samozřejmě*, 2. *to znamená*, 3. *způsob/způsobem*, 4. *jaksi*, 5. *věc*.

8.3 Rok 2014

8.3.1 Vladimír Beneš

NÁZEV POŘADU: Hyde Park Civilizace

DATUM VYSÍLÁNÍ: 1. 2. 2014

KANÁL: ČT24

STOPÁŽ: 55 minut

ÚČASTNÍCI:

DS = Daniel Stach, moderátor

VB = Vladimír Beneš, neurochirurg, přednosta Neurochirurgické kliniky 1. lékařské fakulty UK a Ústřední vojenské nemocnice

TÉMA: neurochirurgie, operace mozku

ZDROJ: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/> [cit. 2019-06-02]

a) foneticko-fonologická rovina

V hláskoslovné rovině se V. Beneš v průběhu rozhovoru odchýlil od požadavků kladených na spisovnou výslovnost. Jeho nepečlivou artikulaci lze označit za nespisovnou, která náleží do vrstvy obecné češtiny. Zvláště zřetelné bylo *protické v-* (př. *vopravdu*), dále pak nedbalá

výslovnost vztažného zájmena *který* (př. *kerý, kerá, keré*) a neurčitého zájmena *nějaký* (př. *ňáký, ňáká, ňáké*). Hezitační zvuk jsme zaznamenali jen zřídka.

– **nedbalá výslovnost, zjednodušená výslovnost, stahování slabik**

VB: *kerý, kerá, keré, ňáký, ňáká, ňáké, jesli, u téhlenc operace, nejčastějš, rači* (radši),
eventuelně, to pude, hlavní fak (fakt);

DS: *ňáké*;

– **vkládání hlásek**

VB: *pokavad, pokavad', dokavad, odněkad, ted'ka, ject*;

– **odsouvání hlásek na začátku slov**

VB: *de o to, eště, dyž, dycky, di to ukázat tátovi*;

– **diftongizace í/ý > ej**

VB: *kerej* (který), *bejt, neuvěřitelnej vý vejlet*;⁷²

– **úžení**

VB: *do klaudije šiferový, něco jinýho, světylka*;⁷³

– **protetické v-**

VB: *z chirurgických voborů, voblastem, voblast, von, voni, vono, vopravdu, vobvykle, voperujeme, votázka, vodpověď, vobjevila, vobě, nevodevřel, vosumnáct let, vod nás, vočekávat vod politiků, vobyvatel*;

– **krácení samohlásek**

VB: *tim, věřim, vim, nevím, myslim, neslyším, na bazi, musim, nesmim, neřikám, řikala, řikalo, zjednoduším, neni, muj, to pude, ňákym složitým počítačovým zařízenim, po poranění míšnim*;

– **protahování samohlásek**

VB: *v naší legislatívě, přijde*.

b) morfologická rovina

Z tvarosloví převládá inkluzivní plurál včetně 1. os. pl. ind. prez. bez zakončení na -e a ukazovací zájmena a příslovce, přičemž některé tvary (např. *voperujeme, řízmem, u téhlenc*) jsou hovorové a obecně české.

– **inkluzivní plurál**

VB: *dokážeme, nedokážeme, dáme, dáváme, dejme tomu, máme, můžeme, známe, umíme, víme, bysme, povídáme, netušíme, potřebujeme, uspíme, uděláme, zjednáme, vzbudíme, mapujeme*,

⁷² V. Beneš chtěl původně říci *výlet*, vzápětí se ale opravil na „vejlet“.

⁷³ Spisovná čeština přihlíží k oběma variantám *světélko* i *světylko* (SSČ [on-line]).
Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=sv%C4%9Bt%C3%BDlko> [cit. 2019-06-26].

stimulujeme, voperujeme, skončíme, zavřeme, napsali sme, děláme, kontrolujeme, hlídáme, vedeme a další;

DS: *vyrážíme, podíváme, bavíme, půjdeme, budeme spát, používáme, nevíme, můžeme, přesuneme, myslíme, zůstaňme, dozvíme, dokážeme;*

– **1. os. pl. prez. bez zakončení na -e**

VB: *říznem, můžem, nemůžem, dokážem, nebudem;*

– **přemíra ukazovacích zájmen a příslovcí**

VB: *ten, ta, tahleta, takovádle, tohleto, z tohodle, u téhlenc, tomudle; tam, tadydle;*

DS: *to, u téhleté; tady, tam.*

V. Beneš častokrát v dialogu použil rozšířený obecně český tvar slovesa „být“, a to ve všech možných uzuálních formách. Kdežto u moderátora se zřejmě jednalo o mýlku, poněvadž nespisovný tvar **bysme* vyslovil pouze jedinkrát (srov. *Třetí oko zaniklo, řekl ste, to znamená, že **bysme** za určitých okolností ho byli schopni obnovit?*).

– **obecně české tvary slovesa „být“**

VB: *bysme, abysme, bejt, kdybysme;*

DS: *bysme.*

Níže uvedené příklady dokládají špatně utvořené tvary, jichž se mluvčí dopustili. Z hlediska formy patří do vrstvy hovorové češtiny, případně do obecné češtiny.

– **instrumentál plurálu zakončený na -ma**

VB: *mezi těma šatama, s těma kolama;*

– **zanedbání příslušného pádu**

DS: *půjdeme na další otázku, kterou poslal **na webu** bendr;*

– **adjektivní tvar inklinující k maskulinnímu tvaru substantiva**

VB: *zbytečný věci; u ženských, kerý museli hlídat; tý naděje, nějaký konsekvence, je zbytečný, takový mužestrový saka, udělalo takový kola, z toho prostýho důvodu;*

– **zanedbání životného rodu mužského**

VB: *pacienty, **kerý** komunikují; přeštudovaný **pacienti**; lidi, **kerý** se vyptaj úplně na všechno; tvrdí **pacienti**, **kerý** přijmou;*

– **zanedbání shody podmětu s přísudkem**

VB: *oni jsou tři typy pacientů;*

– **3. os. pl. prez. bez zakončení na -í**

VB: *maj, vyptaj, dělaj, nemaj;*

– **1. a 3. os. sg. prít. ztráta hlásky -l**

VB: *sem čet, vez;*

– **částice, popř. přitakací částice**

VB: *no, jo, že jo, bohužel;*

– **cítoslovce**

VB: *ježišmarja;*

DS: *pardon.*

c) syntaktická rovina

Vztah široké totožnosti neboli přístavek byl jedním z prostředků, pomocí něhož komunikanti specifikovali, rozšiřovali či objasňovali význam konkrétního slova.

– **přístavek ztotožnění**

VB: *první otázka by byla ten plod, to dítě;*

DS: *vyvolává nekontrolovatelnou touhu přejídat se, boj s obezitou;*

– **konkretizující přístavek**

DS: *základní vlastnost centrálního nervového systému, mozek, mícha; měla být bez příjmu, bez kyslíku; narazil na martina švábeho, švýcarského vědce;*

– **vysvětlující přístavek**

VB: *byla v bezdeší, tedy bez kyslíku; při smrti mozku, což je základní parametr; centrum pro hybnost, de fakto celého těla;*

– **výčtový přístavek**

VB: *neurologický deficit, ochrnutou ruku, ochrnutou část obličeje, poruchy řeči, cokoliv.*

Další variantou v jazyce je přiblížit problematiku místy formou parenteze. Té zejména užil V. Beneš v případech odkazujících k předchozí situaci, k zjednodušení termínu z oboru neurochirurgie, k hledání správného slova, nebo chtěl-li připojit komentář k právě sdělovanému tématu (srov. níže).

– **parenteze**

VB:

- **odkaz k předchozí situaci:** *a svým způsobem, ono to tu zaznělo, my nikdy nedokážeme poznat všechny jeho funkce; a tam není to vlastní provedení, to tam zaznělo v tom úvodu, tam de o to rozmyslet [...];*
- **zjednodušený termín:** *je to také zz zařízení, já nerad říkám orgán, ale tak dejme tomu, součást lidského těla; zdali ten plod ještě splňuje, dejme tomu, kritéria pro potrat;*

- **hledání správného slova:** *to ten mozek vyčítá tak asi jako, **já nevím, na na někde plácnu, jedno procento; pak mu ukazujeme, že je to, co já vim, pomeranč; nepřijme ani pomalu to, že v něm koluje krev, nebo co, já nevím, nákou takovouhle banalitu; jestli už to bylo třeba, já nevím, sedmiměsíční dítě; my teď máme, já nevím, snad dvě stě nemocnic;***
- **připojený komentář:** *defekt v kosti lebeční, **jestli se dobře pamatuju, a tudíž oni jsou zřejmě schopni vnímat; ten dokáže spíš vyřešit ten malér při tom lovu, jo, něco v tomto duchu, takže myslím si [...]; do toho mozku my sme, nakonec vobě ty metodiky dostaly nobelovu cenu, a my sme najednou viděli; martin švábe prokázal, že základní vlastnost, máme na to čas?; dokázal znovu, zatím teda sme v petriho miskách, že ty akso ty neurony znovu vysílaly nové aksony; a tohleto vyšlo před, to já sem si tehdy říkal, no tak martin švábe má nobelovu cenu, to se tomu to se mu nevyhne, ale za posledních patnáct vosumnáct let nebo kdy to tak zhruba vyšlo.***

V. Beneš čas od času oživil svůj pronášený dialog tzv. autorskou otázkou.⁷⁴ Na základě vyexcerpované ukázky lze sledovat, že jde o jistý rétorický prostředek, jak mluvčí může velmi taktně pozdržet výpověď, aniž by narušil souvislou řeč například hezitačním zvukem, odkašláním nebo vycpávkovým slovem.

– **autorská otázka**

VB: *jestli vopravdu má význam pro cyrkadiání rytmus a podobně? asi ano; jako s tou duší zase myslíte? ne to bych opravdu neviděl, to ne; a teď jestli mám raději ty, kteří (pacienti) se ptají? samozřejmě, že mám rád ty, které se ptají.*

Svědectví o zapojení syntaktických prostředků z běžné mluvy do seriózního projevu mluvené publicistiky ilustrují následující příklady. Zvláště vyšší nárůst příkladů zaznamenáváme u anakolutu, apoziopeze a elipsy.

– **anakolut**

VB: *zároveň i v takové určité jako určitou skromnost a údiv; je to součást vlastně nebo zase znova těch třináct gramů; co se týká jako člověk má dělat co mu psychicky konvenuje; člověk když už to zná tak tohleto jakmile trvá neurizma déle než dejme tomu dvacet minut; ale je to v porovnání třeba s ostatními chirurgickými obory tak těch infekcí je málo; tam je otázka já si myslím, že my máme to zdravotnictví přebujelé; zdravý rozum přeci není dejme tomu všechna ta různá hnutí o tom, že má být polovička žen v určitých funkcích;*

⁷⁴ Pojem *autorská otázka* přejímáme z *Příruční mluvnice češtiny* (1995). M. Grepl řadí autorskou otázku k jednomu z druhů nepravé doplňovací otázky (Grepl, 1995, s. 611–612).

– **apoziopeze**

VB: *vědomí, paměť všechny takové ty..., to je učení, intelekt všechno tohle to, takže ee..., ale to to nevím, to se přiznám, že teda..., všechno probíhalo tak, jak probíhat mělo, takže..., do určité míry kalendářní nežli biologická to je..., se starají o takovéto blaho těch nervových tam, takže..., jak se postupuje, to je..., přístroje vypnout tam není..., víc než potřebujeme, takže..., v té naší egalitářské společnosti, takže ee..., rovnostářství že..., takže to byla asi moje první taková...;*

DS: *plus spousta různých vazeb, které tam...;*

– **elipsa**

VB: *to se nedá říct, jak velká, jak velká nepracuje (ELIPSA část mozku); museli hlídat ty malý (ELIPSA děti) pobíhající kolem; nejsou nervové buňky, ale ty podpůrné (ELIPSA buňky); těch nervových (ELIPSA buněk); vyvanou tak za den, za dva (ELIPSA dny); po přeletu⁷⁵ (ELIPSA nad kukaččím hnízdem) už oni neprovedli jedinou operaci; to není destruktivní metoda, to je rekonstrukční (ELIPSA metoda); na konci první obecné (ELIPSA školy) sem dostal takové to vysvědčení;*

– **hromadění slov se zápořem**

VB: *nikdy nedokážeme poznat všechny jeho funkce a nikdy mu nedokážeme dokonale porozumět; ne ne absolutně ne;*

– **postponovaný přívlastek (mluvenostní prostředek, nikoliv termín)**

VB: *otcové naši;*

– **dodatečně připojený člen**

VB: *ploténky, známé; to je budoucnost oboru, zcela nepochybně; pro každou postel se najde pacient, v nemocnicích;*

DS: *nechybí jim také, neurochirurgům.*

d) lexikálně-sémantická rovina

Nejpočetnější skupinu zastupují termíny z lékařského prostředí, konkrétně z oborů neurochirurgie a všeobecného lékařství. Všechny zachycené termíny jsme po stránce významotvorné zařadili do příslušných kategorií (viz níže).

– **termíny⁷⁶**

VB:

⁷⁵ Jde o oscarový film *Přelet nad kukaččím hnízdem* od režiséra M. Formana.

⁷⁶ Pokud není uvedeno jinak, následující vysvětlené termíny jsou převzaty z přepisu rozhovoru (*Hyde Park Civilizace*, Vladimír Beneš, 1. 2. 2014).

- **termíny s předponou neuro-:** *neurochirurgie, neurostimulátory, metodiky určitých neuroprotéz, neurologický deficit, neurologickou poruchou, neuropsychologických funkcí, neuron, neurony znovu vysílaly nové axony;*
- **termíny z neurologie:** *mozkové obaly, mozkových operací, typ toho poškození mozku, defekt té míchy, po poranění míšním, oblast šišinky mozkové, anatomický střed mozku, nadmozečkem,⁷⁷ mozeček,⁷⁸ hluboká mozková stimulace, inervována (= zásobovat nervovými vlákny; NASCS, s. 347); sny se negenerují mimo mozek, sny se generují v tom mozku; funkce toho řídicího centra; centra hybnost, zrak, řeč, rozumění řeči; vědomí, paměť, vyšší nervové funkce; centrum pro hybnost, lokalizována řeč a rozumění řeči, nervové struktury, nervové buňky, pronikat tou nervovou tkání, pod týlním lalokem, šišinka je žláza tak jako podvěsek mozkový, malý defekt v kosti lebeční, aneuryzma (= výduť), uzávěr aneuryzmatu, kraniotomii (= přístup k té oblasti (lebky), kterou potřebujeme operovat), kůru mozkovou stimulujeme, na hloubce poruchy vědomí, funkce globální (= to je psychika, učení, intelekt);*
- **termíny z všeobecného lékařství:** *lokalizaci, nádor, u zhoubných onemocnění, maligního onemocnění, magnetická rezonance, udržovat krevní tlak, udržovat srdeční činnost, zřaková kůra, anatomický korelát, cyrkadiání rytmus, genetickým vybavením žen, genetická výbava, transplantovat to tělo; dárce bude to tělo, příjemce bude ten mozek; monitorovat elektrofyziologicky, klinický nález, vysterilizovat, psychický blok, anestezie; udržovat člověka relaxovaného, ventilovaného (= v umělém spánku); člověka zaintubují a uvedou do umělého spánku, na tom iniciálním stavu a na tom iniciálním poranění, možnost klinického vyšetření, počítačové tomografie, byla v bezdeši (= bez kyslíku); leukotomie, po parkinsonském onemocnění, agresivní psychické poruchy, psychochirurgie reverzibilní, psychochirurgie rekonstrukční, operace krkavice, protilátky monoklonální proti těmto působkům;*
- **operační nástroje:** *odsavač, bipolární pinzetu (nástroj sloužící jednak k preparování, jednak na stavění krvácení), nůžky, šťourátko;*
- **termíny z jiných odvětví:** *hatérie (hatérie novozélandská, plaz, který dokáže rozeznat světlo a tmu),⁷⁹ biologický věk.*

DS: *nervová zakončení, o patnáct procent větší část temního laloku, probouzet z umělého spánku, krevní sraženina, dijagnostikována mozková smrt, psychochirurgie, gen, zorné pole.*

⁷⁷ Ke slovu *nadmozeček* zaujímáme stanovisko, že z hlediska lexikálně-sémantického jde o terminologické pojmenování a z hlediska slovtvorného se jedná o lexikalizovanou zdobnělinu (srov. podobný příklad: kůstky středního ucha – *kladívko, kovadlinka, třmínek*).

⁷⁸ Tentýž případ jako *nadmozeček*.

⁷⁹ Definice *hatérie* je doslovně převzata z přepisu rozhovoru (*Hyde Park Civilizace*, Vladimír Beneš, 1. 2. 2014).

Velká část slovní zásoby je rovněž tvořena mnohými obraznými prostředky, z nichž nejrozšířenější je metafora. Následující ukázka dokládá, že komunikanti byli schopni vést mikrodialog na podkladě nepřímého pojmenování, a to bez jakýchkoliv známek, které by potenciálně zapříčinily nepochopení. V. Beneš přirovnal efektivitu českého zdravotnictví k „cedníku, jímž protéká voda“. Moderátor pak reagoval přeneseným pojmenováním ve snaze najít východisko, jak zlepšit efektivitu českého zdravotnictví. Na komunikační situaci lze taktéž nahlížet jako na hru se slovy.

VB: zdravotnictví je velmi neefektivní a ono **když do cedníku lijete vodu, tak vona v tom cedníku nezůstane.**

DS: **kde lepit ty české díry, kde zacelit ten český cedník.**

– metafora (personifikace jako druh metafory)

VB: *třináct gramů (= lidský mozek) trvale budí určitou zvědavost; mozek nespí, mozek si odychne; běhají nějaké křivky; zmapujeme, kde ty funkce sou lokalizovány; otevírání otázek spíš filozofických nežli medicínských, normálně tu ránu zavřeme, sme zdědili z dob minulých, číslo se bude pohybovat někde mezi deseti dvaceti miliardami, magnetická rezonance, musel tam být někde nějaký háček, my máme to zdravotnictví přebujelé; ředí nejen ty finanční prostředky, ředí se i zkušenosti; do určité míry odpíchnout;*

DS: *vyberte cestu, která vám bude příjemná veb, fejbuk, esemeska, tvitr, gúgl plus; teď vyrážíme do naší vlastní hlavy (upoutávka na reportáž), třetí oko (= oblast mozku, kde sídlí duše), vyznačíte tu cestičku v mozku, probouzet z umělého spánku, kudy půjde neurochirurgie teď dál;*

– metonymie

VB: *po parkinsonském onemocnění, nobelovu cenu, v petriho miskách;*

– frazém

VB: *vychytat tomu drobné mouchy, nevodevřel tvrdou plenu, bychom si řezali větev sami pod sebou;*

DS: *používat zdravý selský rozum;*

– přirovnání

VB: *když do cedníku lijete vodu, tak vona v tom cedníku nezůstane (= aluze na neefektivitu ve zdravotnictví), každý volič je pacient, žena daleko snáz ztratí hlavu nežli ten muž;*

DS: *michael šumachr bude zpátky michaelem šumachrem;*⁸⁰

– **perifráze**

VB: *to je dvanáct cet třináct gramů hmoty, kerá je pravděpodobně vůbec nejsložitější hmotou známou ve vesmíru (= lidský mozek), jeden mozek nad druhým mozem (= obor neurochirurgie);*

DS: *třetí oko (= oblast mozku, kde sídlí duše);*

– **pleonasmus**

VB: *není to svým způsobem vopravdu otázka medicínská, ale ee **etická a morální**;*

– **dysfemismus**

VB: ***slépého**, jak jezdí autem;*

DS: ***slépí lidé** mohou parkovat, **hluší** mohou poslouchat hudbu;*

– **hyperbola**

VB: *po těch letech mě uvádí v určitý úžas, přeštudovaný pacienti, extrémně dobře vytrénovaný (mozek), je to ohromné číslo, my vlastně dáme tomu organismu maximální komfort a maximální pohodlí, my máme to zdravotnictví přebujelé, třicetikoruna dokázala vyhrát a prohrát volby;*

– **stupňování významu (gradace)**

VB: *lidský mozek je svým způsobem **tak gigantický a tak ohromný**, několikanásobně složitější a několikanásobně víc sofistikovanější;*

DS: *geniálním matematikem a fyzikem, velezkušený chirurg;*

– **hromadění synonym**

VB: *to hlavní, to zásadní, to fundamentální.*

Hlavní složkou mluvené publicistiky jsou zpravidla ořelé lexikální výrazy, jež bývají považovány za automatizační a aktualizací prostředky. Komunikanti je do dialogu začlenili spíše okrajově.

– **klišé**

VB: *anatomický poznatek, operace tam jsou takové elegantní, normální anatomická situace, přeštudovaný pacienti, tvrdí pacienti, sem nepřitelem psychochirurgie;*

⁸⁰ Přirovnání se vztahuje k smutné události, kterou byl stížen pilot Formule 1 Michael Schumacher. Více o ní sděluje moderátor D. Stach (pozn. výpověď je ponechána v transkripci): „Připomenu, že sedminásobný mistr světa formule jedna michael šumachr spadl na lyžích devětadvacátého prosince roku dva tisíce třináct, přesně po měsíci jej podle informací médií začali lékaři probouzet z umělého spánku“ (*Hyde Park Civilizace*, Vladimír Beneš, 1. 2. 2014).

DS: *etické dilema*;

– **ironie**

DS: *u mozku platí, že nejlepší operace je žádná operace* (výrok pronesl V. Beneš);

– **publicismus**

VB: *rovnostářství* (SSČ [on-line],[cit. 2019-06-29]);

– **okazionalismus**

VB: *já sem tátovi ten glejt* (= vysvědčení) *ukazoval*;

– **hyperkorektnost**

VB: *obecně z chirurgických voborů mají neurochirurgové daleko nejvíc publikací, oni si to všechno sestudují na internetu, přeci jenom*;

– **vycpávková slova**

VB: *vlastně, svým způsobem, jakoby, víceméně*;

Učinit mluvený projev zajímavějším lze pomocí nejrůznějších jazykových prostředků (nad rámec již výše uvedených). Níže prezentované prostředky jsou jedním z běžných způsobů vrstvy slovní zásoby, jimiž komunikanti obohatili svůj dialog.

– **sousloví (ustálená spojení)**

VB: *technický vývoj, energetický výdej, euroatlantické civilizace*;

DS: *operační sál*;

– **knižní slova**

VB: *de fakto, generalizaci, mimoděk, konvenuje, partikulární nemoci, finální výsledek, kýžený výsledek, fundamentální, nějaký konsekvence, vážít cestu, v té naší egalitářské společnosti, sounáležitost*;

– **cizí slova**

VB: *fundamentální, interakce, genialita, extrém, destruovalo, absence, regenerace, korigovat, korigovaly, segment, standart, komerční, realistické*;

DS: *multitasking* (= schopnost zvládat více věcí najednou), *komplexnost, neefektivní*;

– **augmentativa (zhrubělá slova)**

VB: *ta byla tak blbá* (= doba za komunismu);

– **deminutiva (zdrobnělá slova)**

VB: *maličká část, malými papírky, číslička jedna až čtyřicet nebo padesát, maličké jako známečky, na jednom obrázku, za maminkou*;

DS: *cestičku v mozku, o chvilku*;

– **univerbizace**

VB: *na václavák* (= na Václavské náměstí), *v lokále*⁸¹ (= v lokální anestezii);

– **iniciálová zkratková slova**

VB: *nato* (NATO = North Atlantic Treaty Organization, Severoatlantická aliance – vojenský a politický blok západoevropských zemí a USA; NASCS, 2009, s. 547).

Vrstva nespisovné slovní zásoby s výjimkou hovorových výrazů, které představují mlouvenou formu spisovné češtiny, se objevila zejména u V. Beneše.

– **hovorové výrazy (kolokvialismy)**

VB: *aby z toho ten pacient profitoval, koukat na počítač, malér, mužou; kde už můžu zarazit; se nezeptá prakticky nikdo, líp; nepřijme ani pomalu to, že v něm koluje krev; a vono jim to docela pracuje u těch opic, to ste možná tak trochu narazil na martina švábiho;*

DS: *plus spousta různých vazeb, pardon, taky;*

– **obecně české výrazy**

VB: *bysme, tehda, tehdá;*

– **expresivní výrazy**

VB: *a pořád také, čím se bavít; to, že se tady bavíme; já se s ním samozřejmě pobavím, pokavad je to onemocnění; někde plácnu jedno procento, udržovat ten organismus v pohodě, nesmírně důležité; u ženských, kerý museli hlídat; nesmírně odolný; to by bylo strašně špatně, kdybychom nedělali záznamy; otázka padne strašně zřídka, je to ohromné číslo, ohromné spektrum možností; tlumidla, která se k tomuto používají, vyvanou tak za den, za dva; se dá nák zaplácnout; takový ten strašák, že ta babička bude muset ject o deset kilometrů dál; to je pitomost, barák; aby-schom někoho nenamíchli, a von tam zrovna někoho dělal (= operovat pacienta);*

DS: *pokud se tady ted' spolu bavíme* (na téma lidský mozek);

– **expresivní zdvojněliny**

VB: *mrňavá;*

– **hanlivá slova**

VB: *hloupý člověk.*

Z lexikální soustavy byla nejméně uplatněna metajazyková složka.

– **metajazyk**

DS: *v uvozovkách* *dostavování mozku.*

⁸¹ Slovo *lokál* by bylo možno zařadit i do kategorie – **slang/sociolekt**.

e) mimojazyková rovina

U dlouhotrvající komunikace lze očekávat vyšší pravděpodobnost, že se mluvčí jednoduše zmýlí nebo vysloví zkomolený tvar slova. Tento předpoklad byl naplněn u obou komunikantů, kteří se přerekli a následně se v řeči opravili. Převážně se tedy jednalo o přereky uvědomělé.

– přereky

VB: *má ve skutečnosti **ohromný** ohromnou zásluhu, relativně jednoduché metodiky **chirurgicky**; aby to **neděla** nebylo drahé; **jediná** jediný segment, **nějakou** nějaké období, všichni musí být **poviňa** povině šťastni;*

DS: *nejspíš krevní **srazenina sraž** pardon krevní sraženina, přelet nad **kukaččím**⁸² nad kukačím hnízdem, měli **neu** neurochirurgové, podle mě **mě** pojišťovny **je** neefektivní.*

Oba partneři účinně využili operativní funkci, když jeden z nich náhle začal tápat v odpovědi. První příklad přibližuje situaci, kdy moderátor přivedl V. Beneše ke slovu, a ten pak vzápětí dokončil myšlenku.

VB: jo to já nevím.

DS: **příroda to zařídila.**

VB: **příroda to zařídila**, já si myslím, že si chránila to nejdůležitější, co má.

Druhý příklad demonstruje situaci, kdy moderátor měl snahu hosta doplnit, avšak V. Beneš ho opravil, neboť se z odborného hlediska vyjádřil nepřesně.

VB: metodiky určitých neuroprotéz ať už biologických nebo technických.

DS: jinými slovy **dostavění mozku.**

VB: nahrazení **spíš ztracených funkcí oblastí.**

Živá diskuze je nevyzpytatelná v tom, že adresát nikdy nemůže dopředu vědět, na co se ho v daný okamžik mluvčí zeptá. Nečekaná otázka směřovala na hosta několikrát, jehož první reakcí bylo *no, teď jste mě zaskočil / to jste mě zaskočil.*

DS: pane profesore, jak bohaté sou ty vaše zkušenosti. kolik máte za sebou operací mozku?

VB: **no, teď ste mě zaskočil**, někde kolem pěti tisíc bych odhadl.

DS: jaká je vaše oblíbená část mozku?

VB: a **to jste mě zaskočil** ob, vim oblíbená anatomická oblast je oblast šíšinky mozkové.

⁸² Moderátor si v poslední chvíli uvědomil, že vyslovil [kukaččím], a proto se následně opravil.

O tom, že moderátor hovoří dozajista kultivovaným jazykem, není pochyb. Ovšem v některých momentech příliš nadnesená kultivace jazyka vede k opačnému výsledku. Následující výňatek dokládá, že moderátor použil cizí slovo na úkor srozumitelnosti. Z formy slova lze konstatovat, že výraz *multitasking* není součástí běžné slovní zásoby. Jde o cizí slovo, termín, z výpočetní techniky (srov. NASCS, 2009, s. 540), tudíž máme pochopení, že V. Beneš cizímu slovu nerozuměl. Na druhé straně moderátor pohotově zareagoval a termín hostovi objasnil.

DS: **multitasking** se dá tedy vyložit genetickým vybavením žen.

VB: cože jesli se dá...

DS: multitasking, schopnost zvládat více věcí najednou.

VB: určitě, určitě, já si myslím, že ano.

U hosta se občas projevoval sklon k hodnocení postojů, a to zpravidla na začátku či na konci výpovědi.

VB: ale to je přeci **hloupost** ta otázka.

VB: nevím, mám prostě tuto voblast **rád**.

VB: v tomhle tom je ten náš obor (neurochirurgie) jako **velmi zvýhodněn řekl bych**.

8.3.2 Dílčí shrnutí

Ačkoliv ze strany hosta zaznívaly v diskuzi povětšinou jazykové prostředky z běžné mluvy, z hlediska obsahu šlo o nekontroverzní rozpravu, která v jistých ohledech působila až přátelským dojmem. V průběhu diskuze jsme nezaznamenali žádné závažnější přeryvy v řeči. Dialog mezi komunikanty byl vcelku plynulý bez zbytečných odboček od tématu.

Co se týká jazykového projevu, V. Beneš do značné míry protahoval natolik koncové hlásky, že nebylo zjevné poznat ani hezitaci. Občas mu také činilo potíže vyjadřovat se uceleně, zvláště začátek výpovědi byl provázen zadrháváním v řeči. Za autostylizační prostředky lze považovat vycpávkové slovo *vlastně a svým způsobem*, protetické *v-*, vztažné zájmeno *kerý, kerá, keré* bez plné artikulace, přitakací spojení *že jo*. Častým signálem zeslabení hlasu byla nedokončená výpověď. Po stránce terminologické lze projev V. Beneše hodnotit za vskutku výtečný, jinak celkově jazyková úroveň málokdy korespondovala s nároky na odborný styl.

Od moderátora bychom nečekali, že se bude v pořadu vyjadřovat o nevidomých jako o „slepých“ a o neslyšících jako o „hluchých“, přičemž podotýkáme, že se nejednalo

o žádnou intertextovost. Jazykovým ztvárněním (dysfemismem) se moderátor nevědomky dopustil prohřešku na úkor osob s handicapem.

DS: **slepi lidé** mohou parkovat, **hluší** mohou poslouchat hudbu.

DS: budou díky němu a jeho kolegům **slepi** zase vidět a **hluší** zase slyšet.

Pětice nejčastějších slov, které V. Beneš pronesl v diskuzi, je tvořena výrazy: 1. *jako*, 2. *svým způsobem*, 3. *já si myslím*, 4. *je pravda*, 5. *vlastně*.

8.3.3 Markéta Pravdová

NÁZEV POŘADU: Hyde Park Civilizace

DATUM VYSÍLÁNÍ: 11. 1. 2014

KANÁL: ČT24

STOPÁŽ: 56 minut

ÚČASTNÍCI:

DS = Daniel Stach, moderátor

MP = Markéta Pravdová, lingvistka, předsedkyně Rady Ústavu pro jazyk český, zástupkyně ředitele

ÚJČ AV ČR

TÉMA: jazykověda, český jazyk

ZDROJ: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/> [cit. 2019-06-14]

a) foneticko-fonologická rovina

Z hlediska hláskosloví lze konstatovat, že moderátor příznačně, řekněme až přehnaně, dbal na pečlivou výslovnost jednotlivých hlásek, např. neodsouval náslovné j- u slov *jste*, *jsou*, *ještě*. V mnohých případech se také dopustil zbytečně napjaté větné intonace, která mu není přirozená. Jazykové chování moderátora opodstatňujeme tím, že se nejspíš snažil před hostem, lingvistkou M. Pravdovou, pozvednout svou jazykovou úroveň více než kdy jindy. Ovšem ne vždy byla tato provedená změna ku prospěchu.

M. Pravdová se výslovnostně vyjadřovala naprosto spisovně, což mimo jiné dokládá nepatrný zlomek zachycených hláskoslovných jevů.

– **nedbalá výslovnost, zjednodušená výslovnost, stahování slabik**

MP: *přide*, *jesli*;

DS: *ňákými*, *s ňákou ženou*;

– **odsouvání hlásek na začátku slov**

MP: *sou, eště;*

– **krácení samohlásek**

MP: *myslim, nevím, uplně, učim, neučim, ve vlastním zájmu.*

b) morfoložická rovina

Z tvarosloví je nejvíc zastoupen inkluzivní plurál, včetně 1. os. pl. v imperativu, a přemíra ukazovacích zájmen a příslovcí. Tvary slovních druhů byly vcelku tvořeny správně, výjimečně registrujeme u hosta výskyt nespisovných tvarů.

– **inkluzivní plurál**

MP: *zůstaňme, vidíme, můžeme, měli sme, máme, nemůžeme, zvykneme, neříkáme, měníme, chtěli sme, museli sme, děláme, školíme, připravujeme, sme dali, dozvěděli jsme se, máme změnit, můžeme se řídit, budeme uvažovat, my sme milovali, sme čítali, budeme reprodukovat, nezavedeme, berme, mluvíme, zajímáme, budeme se hádat a další;*

DS: *umíme, vezmeme, míříme, máme, nemáme, jdeme, jsme vysvětlili, řekněme, vyslovujeme, snažíme se;*

– **přemíra ukazovacích zájmen a příslovcí**

MP: *ten, ta, to, ti, ty, tu, tohle, tohoto, bez toho, u tohodle, tomu; takhle, tam a další;*

DS: *ten, tu, tomu, z toho; tam;*

– **zanedbání příslušného pádu**

MP: *takže číst literatura určitě ano;*

– **zanedbání životného rodu mužského**

MP: *nahrávají si lidy lidi, který ještě pamatují nářečí;*

– **iterativum (opětovací sloveso)**

MP: *čítali, když sem byla ve škole;*

– **1. os. pl. prez. bez zakončení na -e**

MP: *obejdem;*

– **citoslovce**

MP: *jejda, pardon, proboha, běda;*

DS: *aj, pardon.*

M. Pravdová poměrně často užívala přitakací hovorovou částici *jo*, již hodnotíme jako dovětek a zároveň ji chápeme jako ujištění mluvčího směrem k adresátu.

MP: *já bych se ptala diváka, co navrhuje, jo, opravdu co navrhuje.*

MP: výpovědní hodnotu, kterou to měkké a tvrdé i pro nás přináší, **jo**.

MP: reprodukovat díla stará dvě stě let. tři sta let, **jo**, kde je ta hranice.

– **částice, popř. přitakací částice**

MP: *jo, no*.

c) syntaktická rovina

Stavba výpovědi byla provázena obvyklými konstrukcemi, které se ve spontánní komunikaci běžně objevují. M. Pravdová se vlivem rozvahy místy dopustila anakolutů či apoziopce. Výpověď buď přerušila, nebo ji vůbec nedokončila. Důvodem bylo směšování původní myšlenky s novou myšlenkou. Ostatní syntaktické jevy zaznamenáváme sporadicky.

– **anakolut**

MP: *a jakýkoliv způsob, jak prezentace češtiny, to, že o ní mluvíme; ochránit jazyk zákonem přitom schválně můžu vás i vyzkoušet; a ta spisovná čeština já proti ní rozhodně nebudu vystupovat; já si myslím, že literatura, je dobré, když děti čtou;*

DS: *mnohokrát děkuji, paní doktorko, vaše hodnocení opráski z historie⁸³ právě teď napsala;*

– **apoziopce**

MP: *a kdybych zůstala u těch tradičních forem, což je zrovna generické maskulinum..., jaké jevy pokládají v té slovníkové části..., takže skutečně, který žánr upřednostnit..., o které nechtěli...;*

DS: *pokud byste to řekla, tak to má úplně jiný...;*

– **parenteze**

MP: *že se sejdou první dámy, **já nevím**, česka, ruska a spojených států; byla ústava, **chytrý pan moderátor**;*

DS: *jdeme na fejbuk pro, **jak vy ste řekla možná jednu fámou**, zaslechla jsem, píše anonymka; dorazil k nám, **já věřím**, že **úmyslně, nikoliv neúmyslně**, tvít od opráski z historie (= nick diváka);*

– **elipsa**

MP: *napišou během víkendu pravidla (ELIPSA českého pravopisu), **mě tahají** (ELIPSA za uši) **sprostá slova**;*

DS: *je to přivlastňovací nebo rodová (ELIPSA koncovka);*

– **dodatečně připojený člen**

MP: *slovníček vulgarismů **e sedmijazyčný**;*

⁸³ Opráski z historie = nick diváka, který zaslal dotaz pro hosta. Zřejmě jde o jazykovou narážku vycházející z komiksové knihy *Opráski sčeskí historie* (2013).

– **postponovaný přívlastek (mluvenostní prostředek, nikoliv termín)**

MP: *jazyk svébytný, hříčka jazyková;*

– **přístavek ztotožnění**

MP: *volají do ústavu lidé, tazatelé; loni v srpnu, letní měsíc; dohodnout se na jedné variantě, na jednom standardu; ten zkušený mluvčí, ten kultivovaný mluvčí;*

DS: *do toho běžného hovorového řekněme rozhovoru, do té běžné řeči;*

– **konkretizující přístavek**

MP: *dvacet sedm tisíc lidí, tedy studentů, školáků; lidé, mladí lidé;*

DS: *ptejte se markéty pravdové, předsedkyně rady ústavu pro jazyk český; na vaší stranu, stranu lingvistů;*

– **vysvětlující přístavek**

MP: *český národní korpus, což je databáze, databanka miliardy slov;*

– **přístavek opravy**

MP: *jak psát obchodní korespondenci, respektive úřední korespondenci.*

d) lexikálně-sémantická rovina

Nejobsáhlejší skupinu slovní zásoby tvoří odborné názvy z jazykovědy, které jsme rozdělili podle příbuznosti do několika kategorií.

– **termíny**⁸⁴

MP:

- **jazykovědné termíny:** *kodifikace, pravidla českého pravopisu, český národní korpus, cizí slova, přejímání cizích slov, přejatá slova, homonymie, vulgarizmy, čeština mladých, čeština v nových médiích, akronyma, vyprázdnění slov, anglicizmy, neologizmů, zkracování, hesel (slovníkové heslo), textové banky, pražský lingvistický kruh,⁸⁵ pružná stabilita (= nelze pořad měnit kodifikaci); současnou spisovnou češtinu i současnou mluvenou češtinu i nespisovnou, počestit, poslovenštuje, zákon o státním jazyce, jazykový cit; u jmen, která jsou značková; využívat českých jazykových prostředků, generické maskulinum, do feministické lingvistiky, lexikálních jednotek, česká národní abeceda, retoretně, slovo cizího původu, slov domácího původu, rčení, nespisovný výraz, nářečí, o nářečích v sudetech, o nářečích českomoravské*

⁸⁴ Pokud není uvedeno jinak, následující vysvětlené termíny jsou převzaty z přepisu rozhovoru (*Hyde Park Civilizace*, Markéta Pravdová, 11. 1. 2014).

⁸⁵ M. Pravdová měla na mysli seskupení jazykovědců v první polovině 20. století, kteří se sdružovali pod oficiálním názvem Pražský jazykový kroužek (PLK), též Kroužek (Černý, 1996, s. 148 a 164).

vrchoviny, moravština, jazyková izoglosa, dialekt, spisovný jazyk, interdialektem, obecnou češtinou, přechylování, přechýlit, přechylovat;

- **pravopisné a gramatické termíny:** *jevy pravopisné, gramatické; velká písmena, přidávám tu koncovku ová, ová je původem přivlastňovací koncovka, tvar přídavného jména, přídavné jméno zpodstatnělé, u s čárkou, háček, řazeno v kontextu se slovesy, podstatné jméno rodu mužského, pro rod ženský i mužský i střední, průběhový čas, ohýbat, skloňovat, časovat; dvojité v, kvé a iks a to jsou tři cizí písmena; otcův, matčín; věta nemá podmět, nemá přísudek, nemá ani nějaké větné jádro a přesto má nějakou vypovídající schopnost; oslovení dobrý den;*
- **mezioborové termíny:** *džendr (gender), džendrově korektní text, feministických přístupů, typograficky, revizi čsn (= Česká státní norma) nula šedesát devět deset, normy českého normalizačního institutu; úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví; z kontextu, znak podtržítka, spojovník, lomno, smajlíky;*
- **názvy slohových útvarů:** *mediální texty, obchodní nebo úřední dopis, žánrem esemes, imejlová komunikace, sociální sítě i internetové diskuze, k eseji;*
- **názvy příruček a publikací:** *pravidla českého pravopisu, příruční slovník jazyka českého, akademická příručka českého jazyka, internetová jazyková příručka, slovníček vulgarizmů e sedmijazyčný,⁸⁶ slovník nespisovné češtiny, šmírbuch jazyka českého, jsme v češtině doma, stručné dějiny sprostých slov a nadávek.⁸⁷*

DS: z toho kodifikačního hlediska, kodifikovat výrazy, hovorovou řeč, mluvenou řeč, nářečí, analýza deního tisku nebo televizního vysílání, studenti nebo studující, jedno i ať už měkké nebo tvrdé; na ženské tvary například zabiják, zabijačka, porodník, porodnice; anglicizmy, sprostých slov.

Na terminologickou skupinu navazuje početné zastoupení metajazykových výrazů, které byly užity zvláště v praktické záležitosti, když M. Pravdová popisovala obecné tendence fungování českého jazyka. Moderátor se tradičně držel výrazu *v uvozovkách*.

– metajazyk

MP: je v poho, není v poho, záleží na přístupu; u homonym mít a mít (= mýt) a to, že z přísudku poznám, jestli to jsou ženy, nebo jsou to muži; bysme lidé používají v hovorovém projevu; přijede do české republiky prezident ú es á obama s a ted' s obamou nebo obama s obama; čeština je systémová v tom, že když přidávám tu koncovku ová zvláště u jmen zakončených na

⁸⁶ M. Pravdová zřejmě myslela *Sedmijazyčný slovník vulgarizmů* (2009) od Cecilie Šimáčkové.

⁸⁷ Kniha se správně jmenuje *Stručné dějiny nadávek a sprostých slov* (2010) od Richarda Marynčáka.

koncovku, a zjistím okamžitě, jestli je to žena; nedá se moc přechýlit prostatik na ženskou podobu, nedá se moc přechýlit kojná zase na mužskou podobu; policista, mohu si představit i ženu i muže; slovo pokladní může označovat ženu i muže; studující je dlouhé, navíc je to tvar přídavného jména, sice to je přídavné jméno zpodstatnělé, musela bych napsat každý lomeno každá, student lomeno studentka, je povinen lomeno povina; vím konkrétně o slově lama, že může vypovídat o někom, že je jako dobrý; dvojté vé vyslovujeme jako jednoduché vé; manager anglicky nebo česky manažer, kúra z kroužkem a kúru s čárkou jsou to dvě různá slova; spousta může být podstatným jménem a může být i příslovcem; v uvozovkách spravedlivé pro všechny.

DS: za jakých okolností může být v uvozovkách oficiálně uznáno nové slovo; jak slovo může v uvozovkách docílit, aby se zařadilo to těchto pravidel; kodifikujete v uvozovkách kdeco; umělé v uvozovkách vytváření ženských tvarů; vy ten souboj sama nazýváte, cituji vaše slova pružnou stabilitou.

Podstatnou součástí slovní zásoby, jak můžeme snadno pojmenovat skutečnost, jsou obrazné prostředky zrcadlící naši zkušenost se světem. Lze konstatovat, že slovník M. Pravdové hýří nápaditými přenesenými významy.

– **metafora (personifikace jako druh metafor)**

MP: věci nás obrousí, slovo už je tak na hraně, teď je na obzoru právě akademická příručka českého jazyka; že se hýbe s českým jazykem; pak se strhla obrovská lavina a konkrétně on byl bombardován; ve světě nejen lajckém, ale i odborném; kdy už si můžeme dovolit sáhnout do děl klasiků, skousla bych ještě tu babičku (= literární dílo B. Němcové); počkej, já si to napíšu a mám to v oku; různá jména se v různých jazycích chovají jinak, hromada lomítek, navezla do feministické lingvistiky, z půdy poslanecké sněmovny, ten jazyk hned tak nevymře, přívalem neologismů, my nasáváme jakékoli slovo, otevřenost cizích jazyků; čeština je velice jazyk svébytný, myslím si, že sedí pevně v kramflecích; invaze anglicizmů, invaze rusizmů, invaze germanizmů; já už jsem domestikovaná prahou, sme se otevřeli světu, obvykle sáhnou právě po jméně tchýně; až budu umět ty jednotlivé kamínky, až je budu mít osahané, tak pak teprv můžu z nich něco stavět (= znát základní gramatiku českého jazyka); chytl se za hlavu a pranýřoval;
DS: to je ta adresa, na které najdete všechny cesty; my vás teď hned vezmeme do světa českého jazyka;

– **metonymie**

MP: vat (watt), knihy, které by prošly zraky mnoha korektorů;

– **frazém**

MP: *vstávají vlasy hrůzou na hlavě; můžou nám věci trhat uši, trhat oči; že se z přechylování dělá velká věda; měla jsem oči navrch hlavy; cizí slova mi nejsou cizí cizí termity;*

DS: *tahalo za uši, tahá za uši, s chladnou hlavou; mluvíte, jak vám zubák zobák narost;*

– **přirovnání**

MP: *jak je ta čeština jako houba* (= dokáže nasáknout v podstatě jakékoli slovo, dokáže si k tomu přilepit svou koncovku a dokáže hned slovo ohýbat, skloňovat, časovat); *až češtinu zvládnou jako komunikační nástroj;*

– **ustálené vazby**

MP: *děsy a běsy, jakž takž, jednu knihu za druhou;*

DS: *děsů a běsů, tak říkajíc z očí do očí;*

– **pleonasmus**

MP: *co se týče dialektů a nářečí;*

– **perifráze (opis)**

MP: *dáma by měla být natolik intelektuálně na výši* (= vzdělaná a chytrá), *můžu říct i sobota i neděle* (= víkend);

– **paronomázie**

MP: *příklad je například oslovení;*

DS: *můžete nám to dát na příkladu slova dům například;*

– **hyperbola (nadsázka)**

MP: *když budu přechylovat, že budu tím správným čechem; v tu chvíli se nám text stráááázně natáhne; i špatná reklama je dobrá reklama;*

– **stupňování významu (gradace)**

MP: *pokud se o jazyce mluví, pokud vzbuzuje emoce, pokud se o něj budeme ještě hádat, budeme o něj diskutovat;*

– **eufemismus**

DS: *čeština je pokažena angličtinou.*

Předposlední skupina představuje vrstvu slov v češtině, která nemají neutrální příznak. Jedná se buď o tvary nadprůměrně spisovné (knižní slova), nebo naopak o tvary nespisovné (např. obecná čeština, expresiva). Na pomezí (ne)spisovnosti stojí hovorová čeština, která sice náleží k spisovné češtině, ale v praktické záležitosti inklinuje spíše k obecné češtině, tedy k nespisovné češtině. Nespisovné výrazy zaznamenáváme vskutku jen výjimečně, zatímco prvky hovorové češtiny registrujeme zejména u M. Pravdové.

– **knižní slova**

MP: *odpověď je nasnadě, pandán k pravidlům českého pravopisu, jazyk svébytný, panuje taková domněnka, konsens, penzum hodin;*

– **obecně české výrazy**

MP: *strašně záleží na tom;*

DS: *scháňka po novém slově;*

– **expresivní výrazy**

MP: *můžeme se bavit o tom, co to vůbec je;*

– **hovorové výrazy (kolokvialismy)**

MP: *pardon, fáma, byť to z pusy vysloví, teda, mohu s ní (s koncovkou -ová) nakládat i v tom českém textu, vypadne diakritika, nešahejte do velkého pís do velkých písmen; když jdou na pivo, že jim to někdy ujede; průšvih, legrácka, je to spíš takový chyták nebo nebo hříčka jazyková; já to neznám takže, na to koukám; čtyřcet sedm kilometrů;*

DS: *pardon, pak je to fér.*

Poslední skupina sdružuje slova, která ilustrují tvoření nových slov v češtině a která jsou svědectvím autentické mluvy v různých společenských sférách.

– **publicismus**

MP: *trend v současné době;*

– **nářečí**

MP: *chcu a s ňou a (?) viou a spijou (= českomoravská nářečí);*

– **slang**

MP: *ichtyl, trotl, gebit se, chytit vejtle, lama, ešus, větší lama než ty neekzistuje, hrubka (= studentský slang);*

– **neologismy (přejaté anglicismy)**

MP: *spíkr (z angl. speaker = mluvčí), manager⁸⁸ (z angl. manager = manažer), šopovat, šopinguje (z angl. shopping = nakupování), kůl (z angl. cool = být v pohodě), sejvnout (z angl. save = uložit)⁸⁹, ajťáci (zkratka z angl. Information Technology (IT) = odborníci v informační technologii), apgrejdovat (z angl. upgrade = aktualizovat), softvér (z angl. software = programové vybavení počítače; NASCS, 2009, s. 737);*

DS: *vykomunikovat;⁹⁰*

⁸⁸ M. Pravdová skutečně vyslovila [manager].

⁸⁹ Dostupné z: <https://cestina20.cz/slovník/sejvnout/> [cit. 2019-06-01].

⁹⁰ Dostupné z: http://www.neologismy.cz/index.php?retezec=vykomunikovat&nove_hledani=1&prijimam=1 [cit. 2019-07-01].

– **cizí slova**

MP: *nekumulují, statisticky, reprinty, autokorekce, reprodukovat, korektně, benevolentní, benevolence, verzuz, džendr;*

DS: *pí ár* (zkratka z angl. Public Relations (PR) = vztahy s veřejností);

– **přejatá slova (přejímky)**

MP: *visky* (whisky);

– **iniciálová zkratka**

MP: *em há dé* (MHD = Městská hromadná doprava);

DS: *čé té ká* (ČTK = Česká tisková kancelář);

– **přechylování (moce)**

MP: *strážnice, pokladnice našeho veslařského klubu, policistka, majorka, kapitánka, strážná, havlová nebo havelová, janová nebo janů;*

DS: *hostka, strážnice;*

– **jména nepřechýlená**

MP: *ameron diaz* (Cameron Diaz), *sandra bulok* (Sandra Bullock), *andželína džoli* (Angelina Jolie), *merylin monro* (Marylin Monroe);

– **neujaté novotvary (pro označení slova víkend)**

MP: *sonela;*

DS: *neděláček, sobotěnka, zotav, osvěžená, odyšek, týdnice, končínek, vytýden, osvěžník, týdnivale;*

– **synonymum**

MP: *lze snadno zaznamenat, snadno shromáždit; sem přivlastněná nějakému klanu, nějakému rodu;*

– **deminutivum**

MP: *kávičku, cedulku, trošku, malinko, tatínek, po tatínkovi, maminku.*

e) mimojazyková rovina

Do šedesátiminutové diskuze takřka pronikly leckteré přeřeky. Některým mluvčí vzdorovali zpětnou autokorekcí, jiné mlčky přešli, a proto níže rozdělujeme přeřeky na uvědomělé a neuvědomělé. Pokud se mluvčí během rozprávění opravil, nepovažujeme je v promluvě za výrazně rušivý element.

– **přeřeky**

- **uvědomělé:**

MP: nahrávají si **lidy lidi**, který ještě pamatují nářečí; nešahejte **do velkého pís** do velkých písmen; ztratili tu **výpovědní hodnost kt** výpovědní hodnotu; třeba **u homon** u homonym; ani **v dohledných** v dohledné době; se **sami sám** opraví; že se tomu oboru **nevěnovalo** nevěnovali tolik muži;

DS: *ted' jsem to myslel spiš **toho** z toho pohledu; mluvíte, jak vám **zubák** zobák narost; v té vaší knížče knížce **promiňte**⁹¹ jsme v češtině doma.*

- **neuvědomělé:**

MP: *dá se dělat různé záznamy;*

DS: *vy ste říkala, **říká se o nich, říká se o nich** právem, že jsou spisovná; my sme vám na našem fejbuku slíbili **něco nového něco nového**, která věc kterou jsme pro vás **připravila** se týká grafiky.*

Kromě běžných přereků nabízí živá diskuze i přereky ojediněle komické, které mohou být v danou chvíli neplánovaným zdrojem rozptýlení. Následující výňatek zachycuje odpověď M. Pravdové, jež pohotově zareagovala (opětovným výrazem) na moderátorův přerek. Z kontextu lze soudit, že i lingvisté mají smysl pro humor a že lingvistce přišla celá záležitost hodně zábavná.

DS: [...] byla vypsána anketa, jak vy to popisujete ve své knize, kde byly například návrhy neděláček, sobotěnka, zotav, osvěžená, odyšek, týdnice, končinek, vytýden, osvěžník nebo týdnivale.

DS: **nemrví** nemrzí vás, že máme jenom víkend?

MP: (smích) **nemrví** mě to (smích).

DS: pardon.

Moderátor totiž vyslovil nechtěné slovo (*nemrví*), které řadíme do skupiny slov se silně expresivním příznakem, popř. jej hodnotíme jako vulgarismus.

M. Pravdová měla častokrát tendenci k výpovědi příkládat své citové zaujetí.

MP: múzák to je taky **krásné slovo**.

MP: a **nebála bych se** přechylovat i funkce majorka, kapitánka.

MP: v tomhle tom je ta čeština **opravdu geniální**.

MP: na tohle je **geniální** slovenština ta třeba opravdu poslovenštuje úplně všecko.

MP: to je **hezka otázka**, zrovna tohleto jsem dělala já, tak to umím i **krásně** odpovědět (smích).

⁹¹ Řekne-li moderátor zkomolený výraz, jehož si je vědom, obvykle se omluví slovy *promiňte/pardon*.

8.3.4 Dílčí shrnutí

Po formální i obsahové stránce splňovala diskuze nároky kladené na populárně vědecký žánr. Oba komunikanti se bezesporu vyjadřovali kultivovaně, neskákali jeden druhému do řeči a jazykovým kódem byla povětšinou spisovná čeština (srov. zastoupení příkladů u jednotlivých jazykových rovin).

M. Pravdová dokázala pomocí metajazyka propojit teoretické znalosti s praxí a uvedla víc než dost názorných příkladů. Dále pro M. Pravdovou bylo typické protahování hlásek (např. *a eště se navíc nebudete zzzz trápit s háčky a aaa čárkami*), potřebovala-li získat čas na promyšlení výpovědi. Boj o čas se projevoval také na začátku odpovědi, kterou zahájila mírným příděchem, takže nebylo možno rozeznat hezitační zvuk. Jako za jakýsi strategický postup, vedoucí k získání času pro odpověď, bychom označili opakování nadbytečných syntagmat (popř. absenci eliptické věty).

MP: já bych tam potom musela dávat i životopisy, **já bych tam potom musela** možná i **dávat** nějaké vzory.

MP: doporučení, která tam budou, a vzorové dopisy, **které tam budou**.

MP: úplná fáma to není, protože loni v srpnu, **letní měsíc**, bylo zveřejněno **nebo proběhla** médií zpráva o tom, že bychom mohli uvažovat o bysme.

MP: **nechci říct řadoví uživatelé češtiny**, ale valná většina uživatelů českého jazyka.

MP: **nechci říct kazí**, ale rozhodně ovlivňuje.

V určitých místech bylo poněkud snadné odhalit nejistotu u moderátora, která zřejmě spočívala ve vztahu k hostovi, jímž byla lingvistka, tedy odbornice na český jazyk. V úvodní části dialogu si nebyl moderátor jist, zda (ne)pochybil ve slovním spojení *spousta otázek / spousta otázek*. Ostatně výhrady máme k celé větné konstrukci, která nemá formálně správný pořádek slov:

DS: vítejte v hajd parku civilizace a v pořadu, který tvoříte vy naši diváci, kteří už poslali **spousta otázek** a další **spousta otázek** můžete ještě přidat.

V dalším případě moderátor váhal v použití správného tvaru *host/hostka*.

DS: mohu přivítat **hosta** nebo **hostku** v hajd parku civilizace?

Několikrát se moderátor spletl i při čtení diváckých dotazů.

DS: na webu se vás paní doktoro ptá eda hujer, co nejvíce ovlivňuje současnou češtinu a její oficiální slovní zásobu. jaké podmínky musí splnit novotvar, aby byl zařazen **do pravidly** kodifikované češtiny. kdo o tom rozhoduje a **jaké takové a jak pardon** takové schvalování probíhá?

Jednou se moderátor dokonce dopustil faktické nepřesnosti, když se vyjadřoval o nářečích spisovných a nespisovných. Vrstvu nářečí totiž řadíme jen do nespisovné češtiny. DS: když byla řeč o těch **spisovných nespisovných nářečích**, vy ste říkala, říká se o nich, říká se o nich právem, že **jsou spisovná** nebo neprávem.

S obtížemi můžeme u lingvistky M. Pravdové identifikovat pět nejfrekventovanějších slov, a proto uvádíme alespoň trojici slov, jejichž nárůst byl dostatečně průkazný: 1. *opravdu*, 2. *myslím*, 3. *jo*.

8.3.5 Jan Šibík

NÁZEV POŘADU: Hyde Park Civilizace

DATUM VYSÍLÁNÍ: 29. 3. 2014

KANÁL: ČT24

STOPÁŽ: 55 minut

ÚČASTNÍCI:

DS = Daniel Stach, moderátor

JŠ = Jan Šibík, reportážní fotograf

TÉMA: fotoreportáž, fotografování, příběhy odvahy

ZDROJ: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/> [cit. 2019-06-30]

a) foneticko-fonologická rovina

Tempo řeči J. Šibíka bylo ve srovnání s moderátorem velmi rozvláčné a jeho projev působil jednotvárně, připomínal tzv. monotónní řeč. J. Šibík nijak zvláště nepracoval s větnou intonací, s melodií klesavou a stoupavou a s členěním větného úseku na pauzy. Občas zazněly hezitační zvuky trojího druhu (*e*, *ee*, *mm*) s rozdílnou délkou trvání. Naopak J. Šibíkovi nelze vytknout důkladný smysl pro frázování věty podle přízvuku a důrazu.

DS: jste s nimi ještě v kontaktu?

JŠ: nejsem | nemůžu bejt | všichni zemřeli.

Výslovnost hlásek byla u J. Šibíka rovna obecné češtině, většinu jich si usnadnil redukcí alespoň jedné hlásky či modifikoval jejich původní plnou podobu. Často docházelo ke krácení samohlásek, diftongizaci a k výslovnosti protetického v-.

– **krácení samohlásek**

JŠ: *tim, s tim, před tim, zatim, musim, myslim, neřešim, chráním, domluvim, mam, nemam, vyměním, říkal, tragedie, na každym rohu, v každym konfliktu, jezdim, v tom uprchlickym táboru, nefotim, v neuvěřitelnym klidu, na václavskym náměstí, čím, není, podívate, někym způsobem, snažim, vidim, vrátim, fotim, v kterym, podíváte, bydlim, vážim, vozim;*

DS: *nerozumim;*

– **diftongizace í/ý > ej (včetně 3. os. sg. a pl. prez. u sloves)**

JŠ: *neuvěřitelnej, takovej, v některejch, obrovskej, fotbalovej, uprchlickej, kterej, na druhej, silnej, krátkej, nevinejch, o přemejšlení; bejt, bejvá, koupěj;*

– **protetické v-**

JŠ: *vodemě, vobrázky, vodhadnout, vokamžik, vopravdu, vo ruštině, vodnese, vodvezla, vodpověď, von, vona, voni, vod vás, vo stupínek, vosmi stran;*

– **nedbalá výslovnost, zjednodušená výslovnost, stahování slabik**

JŠ: *ňák, něký, něká, někou, rychlejc, specielně, začli, častějč, protože, přidete, rači (radši), ae (ale), mimo oficielních souhlasů;*

– **vkládání hlásek**

JŠ: *ject;*

– **odsouvání hlásek na začátku slov**

JŠ: *de, eště, dycky;*

– **protahování samohlásek**

JŠ: *respektívě, á, né;*

– **změkčení hlásek**

JŠ: *pokavad', v d'oliku.*

Příznačným mlúvenostním prvem J. Šibíka byla ztvrdlá výslovnost (depalatalizace) samohlásky *e*, již předcházela závěrová ústní hláska *t*. Tato výslovnost nebyla ojedinělá, nýbrž se projevovala u všech zaznamenaných příkladů (srov. níže). Domníváme se, že by mohlo jít o nářeční hláskoslovnou obměnu spisovné výslovnosti.

– **ztvrdnutí hlásky**

JŠ: *se zbavit **tech** reportáží, v **tech** podmínkách, na **tech** fotkách, **tech** fotografií, pochybuju o **tech** svých fotkách, **tech** dvacet čtyři hodin, **tech** pár dnů, souhlas **tech** lidí, **tech** lidí bylo něk moc, co se týče **tech** policistů, cíl **tech** míst, ve všech **tech** nebezpečnějších místech, nedostatek **tech** dobrých léků, **tech** nábojnic, v **tech** filmech, pod vlivem **tedlech** filmů, několik **tech** záběrů, na straně **tech** palestinců, množství **tech** cest, v **tech** mobilech, kvalita **tech** snímků.*

b) morfologická rovina

Z tvarosloví převládalo redundantní množství ukazovacích zájmen (zvláště tvar *ten*) a příslovčí s funkcí deixe. V neposlední řadě také registrujeme nárůst inkluzivního plurálu.

– přemíra ukazovacích zájmen a příslovčí

JŠ: *ten, ta, to, ty, todle, tudle, tendleten, tědlech, tydlety, takovýdle věci, proti tomudle; tam* a další;

DS: *ten, ta, to, ty, takovýhle; tam;*

– inkluzivní plurál

JŠ: *pojďme, děláme, udělejme, dejme tomu, máme, dostaneme, sme natáčeli, sme sehnali, sme šli, sme viděli, sme vyfotili, fotíme, musíme, koukáme, díváme;*

DS: *pojďme, bavíme se, mluvíme, budeme mluvit, budeme ukazovat, jsme slyšeli, jsme viděli, můžeme se podívat, můžeme říct.*

Charakteristickým tvarem u J. Šibíka bylo preferované osobní zájmeno *mi* před užívanější variantou *mě/mně/mne*.

– osobní zájmeno *mi*

průvodce mi tam okamžitě dostane; a že mi nevezne na to místo; on mi on mi vez někam; člověk mi spíš chránil, aby mi pomáhal; co mi šokovalo na hajty, pořád se mi lidi ptali na otázku; dva z nich mi dokonce poznali, to mi docela překvapilo; voni naopak mi vyzývají; na to mi napad napadla mi odpověď.

Častým nešvarem J. Šibíka bylo svévolné přizpůsobování adjektivního tvaru podle řízenosti substantiva rodu mužského, dalším výrazným prohrěškem bylo opomenutí životného rodu mužského.

– adjektivní tvar inklinující k maskulinnímu tvaru substantiva

JŠ: *v nějaký podobě, v nějaký smlouvě, nějaký zaměstnání, nějaký místo, nebezpečný místo; desítky tisíc, který bude stát ta cesta; fotky byly zajímavý, příklad tý ukrajiny, dělat silný fotografie, pronajatý auto; vlastnosti, který který jsou dobrou obranou; se najdou lidi, který něco seberou; v český republice, takový kontroly, o obsahový kvalitě, mrtvý těla; drastický rypadlo, který nabírá ty těla; to je skvělý, zajímavý fotografie, projevy jsou různý, na ukrajinský zdravotnictví, za druhý místo, neuvěřitelný výhody, obrovský ohrožení, dvě dětský armády;*

– zanedbání životného rodu mužského

JŠ: *platí pro fotografy, který pro který fotografují; a když ty policisté viděli, že někdo nese televizi; tolik lidí, který toho chtějí využít; lidi byli šokovaný; aby se ty lidi o tom dozvěděli víc; našel jsem ty chlapce, který před tím byli děti; ty, který byli v nemocnicích; ty lékaři mu je*

nedali, ty lékaři je prodávali; žádný bojovníci nejsou; jsou lidi, který si tu fotografii vodemně koupěj.

Zvláště u hosta převládaly koncovky v 1. os. č. j. zakončené na *-u* a ve 3. os. č. mn. zakončené na *-ou*, které jsou v mluvené komunikaci pocíťovány už jako neutrální (např. *slibuju, kontaktuju, zvažuju, potřebuju, bojuju, neuvědomuju si, nevěnuju, děkuju; fotografujou, hrajou, přejou, nepřejou*).

Ostatní nepravidelnosti u slovnědruhových tvarů se vyskytovaly poskrovnu.

– **instrumentál plurálu zakončený na -ma**

JŠ: *mezi fotografama, mrtvými tělama, všema deseti;*

– **zanedbání příslušného pádu**

JŠ: *obecně mi nezáleží na jedný jediný fotografie;*

– **zanedbání shody podmětu s přísudkem**

JŠ: *praha, to místo, kde bydlím, nedovedu si představit, že by měl být někde někde jiný;*

– **obecně české tvary slovesa „být“**

JŠ: *bejt, bejvá;*

– **3. os. pl. prez. bez zakončení na -í**

JŠ: *maj, nemaj, chtěj, utíkaj, vyzývaj, chráněj, prožívaj, zůstávaj, čekaj, vypadaj, daj;*

– **1. a 3. os. sg. prét. ztráta hlásky -l**

JŠ: *moh, nemoh, pomoh, řek, vez, nedoved;*

– **3. os. sg. prét. podle slovesného vzoru *minout**

JŠ: *spadnul, kleknul;*

– **částice, popř. přitakací částice**

JŠ: *no, jo, ne, bohužel;*

– **citoslovce**

JŠ: *jé, hale, uh;*

DS: *pardon.*

c) syntaktická rovina

Řeč J. Šibíka byla zatěžkána běžnými syntaktickými jevy, které se v mluveném komunikátu obecně vyskytují. Především šlo o vedlejší doprovodné projevy narušující větnou konstrukci. Mezi ně řadíme anakolut, apoziopezi a parentezi.

– anakolut

JŠ: *i když jsem byl na hajty, tak jsem chtěl při zeměřesení, tak to zeměřesení přebilo, přebilo rabování v centru města; protože jsem si nebyl jsem přesvědčen o o obsahový kvalitě té fotografie; takže takhle mi, takže jsem si řek oukej; že nás tady fotografoval, když jsme když byl uprchlickej tábor; a ta maminka já jsem přestal fotit a ona říká, snímaj; a lidé mi píšou, jak některý, jak je to důležitý a to; pokud zjistíme, že jste tady natáčeli eště něco jinýho, kdybychom to zjistili, věřte, že byste se z toho nedostali; měl jsem, hrozně jsem chtěl dělat ty fotografie; takže ten turistický zájezd, letíte tam z pekingu, je, že jedna cesta je letecky a jedna cesta je vlakem; ale přesto množství tech cest, do takové situace jsem se nedostal; někdy se podaří fotografie a má, na ni se podíváte a máte pocit [...];*

DS: *kdyby se tam naskytila fotoreportérovi příležitost, aby vytvořil ať už pro kterou z těch dvou stran pro pozitivní fotografii;*

– apoziopze

JŠ: *vyšla v tájmu (= magazin Times) a..., a to je ve mně, ve mně pořád a..., věděli, že jsme novináři a to..., napadla mě vodpověď na tu otázku, kam bych nejel ee nebo ee...;*

DS: *pochopím, pokud neodpovíte, ale...;*

– parenteze

JŠ: *někdo jiný umře v neuvěřitelnym klidu, a ted' jsem chtěl říct a v pohodě, uh; sergej, to je první, který, právě se koukám, jestli nebude na nějaký fotografii, to je první, který mi řekl ano, můžu fotografovat; ted' ta fotografie, kde ta matka předtim, tohle je sergej, ano, tohle je fotografie, kde je sergej; ted' sme první den, jsme čtyři hodiny u něho natáčeli, on je zároveň disident; druhý den už jsme potom natáčeli, já jsem tam byl jako kameraman, už jsme natáčeli jinou věkovou kategorii; jediný jsou místa, kam bych, tam byla ta otázka, kam bych nejel; takže potřebuju taky tím lidem, než ty vorkšopy rozjedu, něco ukázat, tak proto je fotim mobilem; se jedná o talibánu, a přesto, ta fotka působí výtvarně, přesto jsou lidi, který si tu fotografii vodemně koupěj.*

Apoziční vztah použil J. Šibík zvláště pro upřesnění cizího slova (srov. níže), kdežto moderátor jej užil v obecné platnosti.

– přístavek ztotožnění

JŠ: *tam spadnul nějaký šopink centr, obchodní dům;*

DS: *pohled na danou věc, na danou situaci;*

– **konkretizující přístavek**

JŠ: *vojenský objekt, izraelský vojenský objekt; a jste na džafa roud (Jaffa Road), jste v jeruzalémě; praha, to místo, kde bydlím;*

DS: *v čečensku, v prezidentském paláci;*

– **vysvětlující přístavek**

JŠ: *jsem tam čekal v tom frítaunu (Freetown), což je hlavní město siera leone (Sierra Leone);*

DS: *aleš špičák, což je vedoucí oddělení tektoniky a geodynamiky geofyzikálního ústavu akademii věd.*

Ze syntaktických prostředků jsme zaznamenali ještě elipsu, dodatečně připojený člen a větu zvolací.

– **elipsa**

JŠ: *telefonuje v (ELIPSA telefonní) budce, (ELIPSA jazykové) vybavení je velmi skromné, přišel jsem na druhej (ELIPSA trénink), pak pět minut třeba nejede žádné další (ELIPSA auto), i kdyby byla nainscenovaná (ELIPSA fotografie);*

DS: *o jakém se tady bavíme balíku (ELIPSA peněz), oříznutá (ELIPSA fotografie) byla zhruba v těchto místech, ukazujete (ELIPSA je/fotografie) na instagramu;*

– **dodatečně připojený člen**

JŠ: *obrázek, malý; ikona fotožurnalizmu, světová ikona; jinou věkovou kategorii kolem dvanácti třinácti let, v parku; v tech filmech, v tech v tech nejakčnejších;*

– **věta zvolací**

JŠ: *jé, kéž by to tak bylo!*

d) lexikálně-sémantická rovina

Vzhledem k citlivosti tématu – reportážní fotografie z postižených míst jako například válečný konflikt, přírodní katastrofa, zemětřesení, ohnisko epidemie, chudoba, zkaženost lidských mravů, umírání – odpovídal i výběr lexikálních prostředků.

Termíny z oboru fotografování jsme registrovali pomálu, stejně tak obrazná pojmenování nedosahovala enormního počtu.

– **termíny**

JŠ: *agenturní fotografie, fotožurnalizmu, ikonická fotografie, výřez, prvek výtvarna, i kdyby byla nainscenovaná (fotografie), reportáže ze světa, sportovní fotografie, z nových žánrů fotografie (fotit mobilem);*

DS: *fotoreportáž, kodex fotoreportérů, inscenované obrázky;*

– **metafora (personifikace jako druh metafor)**

JŠ: *dělat silný fotografie (= přenášet emoce z místa), ikona fotožurnalistu; hledám mladé lidi, které kteří ještě nejsou tak zkažení; utíkaj ty zajímavý fotografie; aby se na vás, když se potom na ně (na fotografie) podíváte, něco přelilo; podíváte se na fotku, trochu to cítíte; mam trochu z toho tu kopřivku, zuří fanatismus, fotografie stojí;*

DS: *mapovat bolavá místa ve světě, všechny cesty (odkaz na web) pěkně pohromadě, na volné noze, i fotografie mohou lhát, tam sypete jednu fotku za druhou;*

– **metonymie**

JŠ: *potěmkinovi vesnice;*

DS: *kalašnikov (samopal ruské výroby pojmenovaný podle M. T. Kalašnikova; NASCS, 2009, s. 380);*

– **hyperbola (zvětšení významu)**

JŠ: *umírá v obrovských bolestech;*

– **stupňování významu (gradace)**

JŠ: *to nebyly desítky, to nebyly stovky, to byly tisíce lidí;*

– **frazém**

DS: *jste na volné noze, jste se nechal napálit;*

– **přirovnání**

JŠ: *to je afrika, to je tvrdá realita; to sou takoví oskaři ee mezi fotografama; afgánistán - to je synonymum války, utrpení, drog.*

V souvislosti s fotoreportážemi narůstal počet cílových destinací, odkud byly zachycené záběry pořízeny. Od nich se také odvíjí slovní zásoba, kterou tvoří úzkostná slova vzbuzující pocit hnusu, neklid, bezpráví, nehumánní zacházení s ostatky atd.

– **názvy destinací**

JŠ: *na ukrajině, odstřelování sarajeva, na hajty (Haiti), nikolajev (ukrajinské město Nikolaev), potěmkinovi vesnice, severní korea, palestína, do izraele, na džafa roud (Jaffa Road), v jeruzalémě, v zajru (Zair), v keni, v talibánu, afgánistán;*

DS: *v siera leone (Sierra Leone), v libérii, v čečensku, v iráku, v afgánistánu, na hajty (Haiti), na srí lance, na filipínách, v moskvě, oděsa, vesnička šali (Sali);*

– **úzkostná slova**

JŠ: *příliš drastické; děti, který neměli ruce a nohy; pohled byl děsivý; šlo o fotku mrtvé ženy, ně, mrtvého člověka; mrtvá těla; bylo tam plno mrtvých krav; tam byla nějaká pasačka a tý to utrhlo nohu; nálet na tu vesničku.*

V jazykovém projevu zazněly hovorové výrazy, nespisovné výrazy (expresiva), dále také zachycujeme různá otřelá a stereotypní vyjádření.

– **hovorové výrazy (kolokvialismy)**

JŠ: *foťák, fotka, oukej, dneska, doted'ka, iks nevinejch lidí;*

DS: *pardon, fotka, taky;*

– **expresivní výrazy**

JŠ: *česká ambasáda nám s tím hrozně pomohla, hrozně jsem chtěl dělat ty fotografie, to je hrozně nespravedlivý, je hrozně moc fotografů, hrozně moc lidí baví fotografovat, tydlety fotografie vznikly obrovskou náhodou, umírá v obrovských bolestech, tam sypete jednu fotku za druhou;*

DS: *o jakém se tady bavíme balíku (peněz);*

– **klišé**

JŠ: *styl africké angličtiny (= domluvit se v základních větách);*

– **vycpávková slova**

JŠ: *vlastně, jako, jakoby, prostě;*

DS: *vlastně;*

– **hyperkorektnost**

JŠ: *přeci jenom;*

DS: *fotku rychleji vypublicovanou.*

Poslední skupina prezentuje tvoření slov z pohledu obohacování slovní zásoby.

– **sousloví (ustálená spojení)**

JŠ: *neprůstřelnou vestu, obrněný transporter, zdravotní personál;*

– **cizí slova**

JŠ: *snajpr, snajpři, trénink, personál, paradoxu, šopink centr (shopping center), vorkšop (workshop), garden polís (The Garden Police = zahradní policie), fanaticismus, improvizace;*

DS: *genocidu;*

– **iniciálová zkratka**

JŠ: *agentury jako ej pí (AP); televize sí en en (CNN), bí bí sí (BBC);*

DS: *há í vé (HIV);*

– **deminutivum**

JŠ: *chvilku, tříletá holčička, maminka, vo stupínek výš, na tu vesničku, obrázek;*

DS: *po mamince, fotka holčičky, vesnička, inscenované obrázky.*

e) mimojazyková rovina

Z jazykového projevu J. Šibíka byla znát nejistota, která se projevovala různými stylizačními neobratnostmi – nepromyšlená kompozice výpovědi, její chybná konstrukce, roztěkanost myšlenek, formulační nedostatky, opakování stejných slov, přeroky a další. Příčinou těchto jazykových nešvarů podle našeho názoru byla nervozita a ostych před televizní kamerou. Určující vliv na výsledný projev komunikátu má bezesporu také soubor objektivních a subjektivních slohotvorných činitelů. Alespoň některé neobratnosti dokládáme na konkrétních příkladech.

– nepromyšlenost kompozice

DS: ste držitelem mnoha a mnoha ocenění, kterého si nejvíc vážíte?

JŠ: **nejvíc nej největší nejzajímavější a nejvíc** si vážim toho, že můžu jezdit na ty místa.

– opakování stejných slov

JŠ: **tam spadnul, tam spadnul** ňáký šopink centr, obchodní dům.

JŠ: tak měl pocit, **že že**, jak se ta policie chová surově.

– formulační nedostatky (opakování téhož predikátu)

JS: že **se domluvim** kde to je, **domluvim se** na hotelu, **domluvim se** vopravdu na základních větách.

– přeroky

JŠ: *fotil **opřelování** odstřelování; bylo taky možno **možnost**; tak jsem trochu jsem trpěl a čekal; **byl, má, myslím, myslím**, že mi říkal; **fotografujete směrem na od prahy na západ**; **ted' sme první den jsme čtyři hodiny u něho natáčeli**; **na to mě napad napadla mě** vodpověď'; **obecně mi nezáleží na jedný jediný fotografie, na jedný jediný fotografii** a další.*

Pro mluvený komunikát bývá charakteristickým rysem poukázání na předmět pomocí zástupného ukazovacího zájmena, nemůže-li si mluvčí vzpomenout na konkrétní slovo. Totéž pravidlo patilo pro J. Šibíka.

JŠ: sem tušil, že tam bude kus lidskýho **toho** (toho = masa).

Nejen host, ale i moderátor se v řeči může někdy utnout, přeréknout, zmýlit, pochopit něco nesprávně atd. Nastala-li takováto situace, pak se moderátor zpravidla opravil nebo omluvil za nechtěné vyjádření. Názorné případy demonstrují výňatky.

– přeroky

DS: *bagr, který **namírá** nabírá mrtvá těla; **letos v letošního roku** letos v lednu; pravidelně **jezdíme** jezdíte; v prezidentském paláci, **na které** na který dopadalo [...]; fotoreportér, **kteřej** který je z vašeho pohledu na pravé straně.*

– mylná informace

DS: dopadalo každých **dvacet minut** několik raket.

JŠ: **dvacet vteřin**.

DS: **dvacet vteřin**, pardon, omlouvám se.

– chybná konstrukce

DS: jak mu můžete věřit? toho, že si tam někoho vyberete, jak mu můžete věřit, že vás jednak neoklame a naopak, že vás třeba nevede do nějakého nebezpečí, **abyste mohl být okraden**.

– neporozumění mluvčímu

DS: vy byste byl pro inscenované obrázky?

JŠ: ne, já jsem to řekl v nadsázce.

DS: i kdyby to bylo tedy nějakým způsobem částečně zmanipulovatelné, tak by to stálo zato? **teď nerozumím vaší odpovědi**.

8.3.6 Dílčí hodnocení

V souvislosti s tématem, se smutným obsahem, uzpůsobili oba mluvčí výběr jazykových prostředků, dokonce i moderátor volil nebývale přiměřené tempo řeči se zřetelem k emočně zasaženému adresátovi i k sobě samému.

Byť téma bylo obsahově zajímavé a zároveň emočně náročné, diskuze jako celek z hlediska jazykové stránky nepůsobila příliš poutavě. Jazykový projev J. Šibíka nedosahoval základních rétorických požadavků kladených na kultivovanou řeč. Ta se totiž v mnoha ohledech podobala neměnnému stereotypnímu tónu. Převážně hovořil obecnou a hovorovou češtinou, jež se nejvíce projevovala při líčení hrůzostrašných událostí, které reportážně zachytil na fotografiích. Události většinou popisoval s výrazným citovým zaujetím, což se projevilo zejména v jazykové rovině. Ze slohových postupů byly uplatňovány informační, vyprávěcí a úvahový, výpověď obsahovala spoustu odmlk, pauz, přereků, chybných začátků a množství úzkostných až odporných slov.

Na začátku se diskuze odehrávala v nezvykle rychlém sledu, co do způsobu kompozičního uspořádání i z obsahového hlediska připomínala spíše interview. Slova se povětšinou ujal moderátor, jenž řídil rozhovor. Schéma dialogu probíhalo tak, že moderátor

se zeptal hosta a ten mu povětšinou odpověděl jen rezervovaně, zdrženlivě, kondenzovaně a v krátkých úsečných větách. I přesto můžeme konstatovat, že začátek dialogu působil uvolněně, neboť měl zřejmě hosta zbavit stresu, resp. uvést ho do klidu (srov. níže).

DS: máte jednu nejsilnější vlastnost, která vás charakterizuje?

JŠ: nejsilnější vlastnost. cílevědomost.

DS: ta je po mamince?

JŠ: ano.

Mezi pět nadužívaných slov, která byla příznaková pro J. Šibíka, řadíme: 1. ukazovací zájmeno *ty*, 2. *já*, 3. *tech*, 4. *jako*, 5. *tim*.

Závěr

Diplomová práce se soustředila na mluvenou mediální komunikaci pořadu České televize (ČT) *Hyde Parku Civilizace*. Hlavním cílem této práce bylo za sledované období 2012–2014 jednak zhodnotit jazykovou úroveň a kultivovanost mluveného projevu moderátora a devíti vybraných hostů a jednak přinést odpovědi na tři vytyčené otázky:

1. zjistit reálný obraz o jazykově stylistickém vyjadřování v České televizi;
2. potvrdit/vyloučit hypotézu, že každý spontánně mluvený komunikát obsahuje nejrůznější prvky ze spisovné i nespisovné češtiny (tzv. běžná mluva);
3. verifikovat vybrané části z Článku 9 „Jazykový projev“ o naplňování jazykového projevu ve vysílání České televize, jenž je deklarovaný *Kodexem České televize* (viz podkapitola 1.1 „Metodologický rámec, cíl práce“).

V teoretické části jsme zařadili analyzovaný pořad *Hyde Park Civilizace* do žánru **publicistický rozhovor**, neboť nejlépe vystihuje jeho profil a strukturu.

Zobecníme-li výsledná data zkoumaného vzorku, lze po provedené hloubkové stylistické analýze jazykových prostředků konstatovat, že jazyk v mysli mluvčích se chová jako **živý organismus**, tedy přesně tak, jak se shodují mnozí lingvisté (včetně analyzované lingvistky M. Pravdové). Jinými slovy jde o **tzv. běžnou mluvu**, kterou definujeme jako vědomě užívaný mnohohrstevnatý soubor jazykových prostředků, jež mluvčí používá v každodenním kontaktu při dorozumívání. Ta zahrnuje aktivní komplex prostředků spisovných i nespisovných, zvláště hovorovou a obecnou češtinu, expresivní výrazy, slova neutrální, termíny, sousloví, cizí slova, knižní slova, iniciálové zkratky, slova citově zabarvená, vycpávková slova, klišé atd. Rovněž jsme zaznamenali vysoký nárůst obrazných pojmenování (metafora, metonymie, přirovnání, frazém, perifráze, hyperbola, gradace atd.), jimiž komunikanti nejsnadnějším způsobem pojmenovávali, resp. připodobňovali a konkretizovali spletitý vztah entit, věcí a jevů ve světě kolem nás (srov. **lexikálně-sémantickou jazykovou rovinu** u jednotlivých hostů).

Kromě toho se běžná mluva u hostů vyznačovala společnými prostředky z roviny **foneticko-fonologické**: krácení samohlásek (př. *myslim, koupim, nerozumim*), zjednodušená výslovnost (př. *ňáký, kery, přide*), vkládání hlásek (př. *spontálně, pokavad', ted'ka*), přeřeky, zadrhávání v řeči; **morfologické**: nadužívání ukazovacích zájmen, popř. příslovcí

s deiktickou funkcí (př. *ten, ta, to, ty, tam, tamten*), redundantní tvary osobních zájmen (př. *já, on, my*), inkluzivní plurál včetně imperativního tvaru (př. *mluvíme, žijeme; pojďme, vezměme*), inklinace adjektivního tvaru podle maskulinního substantiva (př. *nový zařízení, smutný téma, velkolepý vzpomínky*), 3. os. pl. přez. bez zakončení na -í (př. *dělej, konaj, nesměj*), 1. a 3. os. sg. přét. bez zakončení na -l (př. *řek, moh, tek*), 3. os. sg. přét. vzor *minout (př. *sednul, navrhnul, vzniknul*); **syntaktické**: přístavek (př. *operátor, vlastně ten konečný poskytovatel té služby*), anakolut (př. *řikám moje babička třeba taky máme pavouky*), apoziopeze (př. *nebyl v žádné škole u nějakého...*), parenteze (př. *ten seržant, najednou slyším nákej křik, zachránil tam dítě*), elipsa (př. *pak má buď štěstí, nebo nemá*).

Vybraný vzorek hostů názorně ukázal, že kultivovaný jazykový projev se v zásadě odvíjí od **charakteru mluvčího a jeho profese**. Identifikovali jsme mluvené komunikáty, které dosahovaly poměrně vysoké jazykové úrovně nevykazující nijak závažnější prohřešky proti kodifikaci spisovného jazyka, a splňovaly tak kladené nároky na odbornou diskuzi i z hlediska odborného a rétorického stylu. Do této skupiny řadíme **Danu Drábovou, Jana Klase a Markétu Pravdovou**. Druhá skupina hostů už nedosahovala příliš vysokého stylu ve vyjadřování, neboť se místy objevovaly konstrukční nedostatky ve větné stavbě a také začínalo docházet k výraznějšímu směšování spisovných výrazů s nespisovnými. Tento postoj k jazyku byl příznačný pro **Miroslava Bártu, Rudolfa Zahradníka a Vladimíra Beneše**. I když R. Zahradník ojedinele dokázal povznést svůj řečnický projev na roveň básnického jazyka. Zcela jiného modu nabýval projev **Mnislava Zeleného, Jana Sokola a Jana Šibíka**, jenž byl zatěžkán mnohými anakoluty, neobratnými formulacemi, pokleslým vyjadřováním, chybnými začátky ve výpovědi, dále se v řeči vyskytovalo množství pauz, odmlk a povětšinou převládala hovorová a obecná čeština. Celková výstavba komunikátu odpovídala v podstatě základnímu komunikačnímu prostědělovacímu stylu a jen zřídka splňovala předpoklady pro odbornou diskuzi.

Co se týká hodnocení jazykových prostředků, jazykové úrovně a obecně mluveného projevu moderátora, musíme brát v úvahu, že v porovnání s hosty byla jeho role **značně upozaděna**, neboť v pořadu je ponejvíc dáván prostor pozvanému hostovi. Ten vyplňuje ohraničený čas pro diskuzi, zatímco moderátor ji řídí, koriguje významové nepřesnosti, pokládá divácké otázky a zajisté plní roli komunikačního partnera.

Přesto v devíti rozhovorech jsme zachytili příznačné rysy, které vystihují jeho mluvenostní charakter. Za nejčastější slova (popř. slovní spojení), jež moderátor vyslovil, uvádíme: 1. *pojďme na veb/fejzbuk/tvitr*, 2. *v uvozovkách*, 3. *jinými slovy*, 4. *mimo jiné*, 5. *abych byl úplně přesný*, 6. *když to hodně zjednoduším*, 7. *konkrétně / v konkrétním případě*. Moderátor málokdy pracoval s větnou intonací stoupavou, obvykle moduloval otázku v podobě melodie klesavé či běžné věty oznamovací. Výpověď často stylizoval pomocí stejných syntagmatických dvojic (př. ***Jak je možné***, *že tam nebyly ty informace*, ***jak je možné***, *že lidé to nevěděli.*) s funkcí mluvenostního prostředku. Pokud nastala situace, že se přeřekl nebo vyslovil mylnou informaci, téměř vždy se omluvil slovy *pardon/promiňte*. Uvědomělé přeřeky registrujeme zvláště v pronášených citacích, když prostřednictvím intertextuality odkazoval na již známý výrok, který host dříve sdělil, a také při čtení dotazů od diváků. Podle postavení hosta a jeho aktuálního psychického rozpoložení se moderátor vždy přizpůsobil po stránce fonetické a lexikální.

Celkově můžeme říci, že moderátor se vyjadřoval kultivovaným jazykem a že jeho rétorické vyjadřovací schopnosti jsou bezesporu na velmi dobré úrovni. Nikým a ničím se nenechal vyvést z míry natolik, aby profesně selhal, byť takové momenty v diskuzi byly přítomny. Avšak přihlédneme-li k zaznamenaným jazykovým prostředkům, které v dialogu užil, nemůžeme jeho jazykový projev označit za náležitě spisovný. Podobně jako hosté i moderátor do svého projevu vnášel prostředky z běžné mluvy, které se vymykají ryze spisovné češtině: hovorová čeština (př. *zrovna, pardon, pak je to fěr, měli by tedy lidé tlačit na média*), obecná čeština (př. *viéfar abysme vysvětlili; to znamená, že bysme za určitých okolností, scháňka po novém slově*), expresiva (př. *dorazil do hajd parku civilizace, extrémně zaměstnaná bytost, že je to divočina tedy*), publicismus (př. *nastolil tato témata, nastoluje témata*), vycpávková slova (př. *právě, vlastně*), krácení samohlásek (př. *japonskym, narážim*), instrumentál plurálu zakončený na -ma (př. *před volbama*), zanedbání životného a neživotného rodu mužského (př. *ty (= diváci) se mohou ptát; můžou za to právě oni (= větrníky)*), 3. os. sg. prít. vzor *minout (př. *navrhnul, troufnul*), dysfemismus (př. *slepi lidé mohou parkovat, hluši mohou poslouchat hudbu*), pleonasmus (př. *vysadily oba dva motory*), silně expresivní výraz (př. *nemrví nemrzí vás, že máme jenom víkend*).

Na základě výše uvedených argumentů a doložených příkladů jsme přesvědčeni o tom, že jazykový projev deklarovaný *Kodexem České televize* je formulován nešťastným

způsobem a že ne vždy ve veřejnoprávní televizi zaznívá **bezprostředně spisovný jazyk** „jako vzor správného užívání jazyka“, byť je ze strany České televize situačně vyžadován (srov. citace v podkapitole 1.4 „Kodex České televize, Článek 9 „Jazykový projev““, popř. *Kodex České televize*, 2003, s. 19–20). Nejen provedená stylistická analýza jazykových prostředků, ale obecně jazyková praxe ukazuje, že každý komunikant i moderátor do svého mluveného projevu včleňuje kromě prvků spisovného jazyka, včetně hovorové vrstvy, i prvky nespisovné z běžné komunikační sféry.

Jsme toho názoru, že na utváření stylistických prostředků, na jazykové vybavenosti mluvčích a celkově na mluvený komunikát se primárně podílí řada sociálních a psycholingvistických faktorů, **tzv. subjektivní slohotvorní činitelé / individuální faktory** (např. intelektuální a rozumová vyspělost autora, logické myšlení, životní zkušenosti, biologické faktory – věk, pohlaví; povahové, mentální vlastnosti člověka), které jsou lidskému individuovi vrozené, a proto je lze stěží ovlivnit či změnit. Naopak objektivní slohotvorní činitelé (např. užitá forma komunikátu – mluvenost a psanost, ráz komunikátu, místo a čas komunikace, téma a jeho uchopení) jsou do určité míry ovlivnitelné, lze se totiž na ně prvoplánově připravit, i když jsou objektivně dány.

Dále se domníváme, že k lepšímu výkonu jazykového projevu vede **sociální charakter mluvčího a aktivní zkušenost s jazykem**, totiž **jazyková praxe**. Tu je možno diferencovat do různých protichůdných typologií, např.: 1. Obecně lze soudit, že lepšího jazykového projevu pravděpodobně docílí člověk, který má možnost komunikovat nejen v domácím prostředí, ale i za jeho hranicemi – v práci, ve společnosti, v rodině, v partnerském vztahu, na cestách apod. (srov. společenský člověk v produktivním věku – Jan Klas vs. senior – Rudolf Zahradník). 2. Jazyk bývá také řemeslem pro mnohé profese. Tiskový mluvčí, reportér či moderátor se jazykem živí, kdežto truhlář, údržbář, fotograf aj. vzhledem k diametrálně odlišné činnosti nepřijdou s jazykem tolik do kontaktu (př. moderátor Daniel Stach vs. fotograf Jan Šibík).

Shrme-li výše popsané poznatky, provedená hloubková analýza jazykových prostředků potvrdila stanovenou hypotézu, že v mediálním prostředí České televize komunikanti stylizují výrazové prvky z **běžné mluvy**, a tudíž se vylučuje fakt, že v ČT zaznívá výhradně spisovný jazykový projev. Na druhou stranu prohlašujeme, že ČT se snaží plnit své zásady o kultivovaném jazykovém projevu. Závěrem lze konstatovat, že analýza

přinesla skutečný pohled na utvářenost mluvené komunikace ve veřejnoprávní televizi a že Článek 9 „Jazykový projev“ v *Kodexu České televize* je formulován nešťastným způsobem.

Jsme si vědomi toho, že soubor prezentovaných jazykově stylistických prostředků není nikterak konečný, neboť jsme reflektovali nejčastější příznakové jazykové prostředky, které jsme znatelně identifikovali. Ne vždy byla promluvová linie mluvčích úplně zřetelná. Případný potenciál spatřujeme v nadvětné syntaxi, za pozornost by rozhodně stála analýza koherence, koheze a izotopických řetězců.

Seznam použitých symbolů a zkratek

AV ČR = Akademie věd České republiky

ČT = Česká televize

ČTK = Česká tisková kancelář

HPC = Hyde Park Civilizace

MŠMT = Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

NASCS = Nový akademický slovník cizích slov

NŘ = Naše řeč

OB = Ondřej Boštička (autor práce)

SaS = Slovo a slovesnost

SSČ = Slovník spisovné češtiny

* nesprávná varianta

→ ukazatel směru

 zamítnuto

Použitá literatura a zdroje

I. Prameny

Databáze iVysílání České televize, [on-line]. [cit. 2019-03-07].

Dostupné z WWW: <<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/>>.

Kodex České televize, Zásady naplňování veřejné služby v oblasti televizního vysílání. Praha: Česká televize 2003.

STACH, D., CIHLÁŘOVÁ, G. *Hyde Park Civilizace*. Praha: Česká televize – Edice ČT 2016.

II. Monografie

BEČKA, V. J. *Česká stylistika*. Praha: Academia 1992.

ČECHOVÁ, M. *Čeština – řeč a jazyk*. 3. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 2011.

ČECHOVÁ, M. *Řeč o řeči*. Praha: Academia 2012.

ČERMÁK, F. *Jazyk a jazykověda*. 3. vydání. Praha: Karolinum 2001.

ČERNÝ, J. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia 1996.

ČMEJRKOVÁ, S. Mluvení a psaní – konstanty a proměnné mezilidské komunikace. In: Čmejrková, S., Hoffmannová, J. (eds.). *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia 2011, s. 19–40.

GREPL, M. Komunikační funkce výpovědí. In: Karlík, P., Nekula, M., Rusínová, Z. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 585–623.

HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Česká mluvnice*. 4. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1981.

HAVRÁNEK, B., JEDLIČKA, A. *Stručná mluvnice česká*. 2. vydání. Praha: Fortuna 2002.

HOFFMANNOVÁ, J. *Stylistika a...* Praha: Trizonia 1997.

CHLOUPEK, J. Diferenciace a stratifikace národního jazyka. In: Čechová, M., Chloupek, J., Krčmová, M., Minářová, E. *Stylistika současné češtiny*. Praha: Institut sociálních vztahů 1997, s. 36–48.

KADERKA, P. Sféra mluvené mediální komunikace. In: Hoffmannová, J., Homoláč, J., Chvalovská, E. a kol. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia 2016, s. 295–337.

KRČMOVÁ, M. Styl a stylistika. In: Čechová, M., Chloupek, J., Krčmová, M., Minářová, E. *Stylistika současné češtiny*. Praha: Institut sociálních vztahů 1997, s. 9–12.

KRČMOVÁ, M. Pojmovost jako konstituující faktor projevu. Funkční styl odborný. In: Čechová, M., Krčmová, M., Minářová, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008, s. 208–227.

KRČMOVÁ, M. Působení na posluchače jako konstituující faktor veřejného mluveného projevu. Funkční styl rétorický. In: Čechová, M., Krčmová, M., Minářová, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008, s. 284–294.

KRAUS, J. *Jazyk v proměnách komunikačních médií*. Praha: Karolinum 2008.

MAREŠ, P. Úvod. Mluvenost a psanost. In: Hoffmannová, J., Homoláč, J., Chvalovská, E. a kol. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia 2016, s. 11–21.

MINÁŘOVÁ, E. *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada 2011.

MINÁŘOVÁ, E. Publicistický styl a jeho funkční rozpětí. In: Čechová, M., Krčmová, M., Minářová, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008, s. 244–279.

MINÁŘOVÁ, E. Stylotvorné faktory. In: Čechová, M., Krčmová, M., Minářová, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008, s. 75–91.

MÜLLEROVÁ, O. Mluvené projevy a komunikační situace. In: Čmejrková, S., Hoffmannová, J. (eds.). *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia 2011, s. 66–83.

PROŠEK, M. Slovníček – vybrané pojmy. In: Pravdová, M., Svobodová, I. (eds.). *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia 2014, s. 496–499.

PROŠEK, M., SMEJKALOVÁ, K. Kodifikace a závaznost jazykových příruček. In: Pravdová, M., Svobodová, I. (eds.). *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Academia 2014, s. 495–496.

III. Slovníky a encyklopedie

a) tištěné

Nový akademický slovník cizích slov. Praha: Academia 2009. (NASCS)

HAVRÁNEK, B. Stylistika. In: *Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k Velikému Ottovu slovníku naučnému*. 1. sv. 6. dílu. Praha: Novina 1940, s. 471–473.

REIFOVÁ, I. (ed.). *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál 2004.

OSVALDOVÁ, B., HALADA, J. (ed.). *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri 1999.

b) elektronické

Internetová jazyková příručka (2008–2019) [on-line].

Dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

Čeština 2.0 (2008–2019) [on-line]. [cit. 2019-06-01].

Dostupné z WWW: <<https://cestina20.cz/>>.

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (1978) [on-line]. [cit. 2019-06-29].

Dostupné z WWW: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

HOMOLÁČ, J. Dialogická mediální síť. In: Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny (2017–2019)* [on-line]. [cit. 2019-02-11].

Dostupné z WWW: <<http://www.czechency.org/index.html/>>.

KRAUS, J. Jazyková kultura. In: Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny (2017–2019)* [on-line]. [cit. 2019-02-07].

Dostupné z WWW: <<http://www.czechency.org/index.html/>>.

KRČMOVÁ, M. Hezitační zvuk. In: Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny (2017–2019)* [on-line]. [cit. 2019-04-05].

Dostupné z WWW: <<http://www.czechency.org/index.html/>>.

NEBESKÁ, I. Jazyková správnost. In: Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny (2017–2019)* [on-line]. [cit. 2019-02-07].

Dostupné z WWW: <<http://www.czechency.org/index.html/>>.

NEKVAPIL, J., HOFFMANNOVÁ, J., HAJIČOVÁ, E. Diskurz. In: Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.). *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny (2017–2019)* [on-line]. [cit. 2019-02-06].

Dostupné z WWW: <<http://www.czechency.org/index.html/>>.

IV. Časopisy

a) tištěné

KADERKA, P., SVOBODOVÁ, Z. Jak přepisovat audiovizuální záznam rozhovoru? Manuál pro přepisovatele televizních diskusních pořadů. *Jazykovědné aktuality*, 43 (3–4), 2006, s. 18–51.

b) elektronické

DANEŠ, F. Kultura mluvených projevů (Její základní předpoklady a aktuální problémy). *Naše řeč* 52, 1969 [on-line]. [cit. 2019-02-11].

Dostupné z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5437>>.

FORMÁNKOVÁ, V., SYROVÁTKOVÁ, J. Porada o stylu a stylistice. *Naše řeč* 38, 1955, [on-line]. [cit. 2019-02-05].

Dostupné z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4400>>.

JAKLOVÁ, A. Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech. *Naše řeč* 85, 2002, [on-line]. [cit. 2019-02-14].

Dostupné z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5940>>.

KRAUS, J. Kultura jazykového projevu a rétorika. *Naše řeč* 59, 1976 [on-line]. [cit. 2019-02-14].

Dostupné z WWW: <<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5940>>.

KRAUS, J. Proměny řečnického stylu v češtině. *Slovo a slovesnost* 53, 1992 [on-line]. [cit. 2019-02-14].

Dostupné z WWW: <<http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=3442>>.

V. Materiálová databáze, korpus

Databáze excerpčního materiálu Neomat (2015–2019) [on-line]. Verze 3.0. Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie. Ústav pro jazyk český AV ČR. [cit. 2019-02-07].

Dostupné z WWW: <<http://www.neologismy.cz/>>.

Korpus DIALOG (2008–2015) [on-line]. Praha: Oddělení stylistiky a sociolingvistiky. Ústav pro jazyk český AV ČR. [cit. 2019-03-21].

Dostupné z WWW: <<http://ujc.dialogy.cz/?q=cs/node/37>>.

VI. Internetové odkazy

GVOŽDIAK, V. Co je komunikace – NEZkreslená věda IV. *Youtube* [on-line].

Publikováno 11. 1. 2019. [cit. 2019-02-06].

Dostupné z WWW: <www.youtube.com/watch?v=v3o85G-N0TE>.

Eurocat. Řízení letového provozu ČR. [on-line]. [cit. 2019-05-18].

Dostupné z WWW: <<http://www.rlp.cz/spolecnost/profil/Stranky/historie.aspx>>.

Eurocontrol. Podpora evropského letectví. [on-line]. [cit. 2019-05-14].

Dostupné z WWW: <<https://www.eurocontrol.int/>>.

ČT24 zvukové podcasty. [on-line]. [cit. 2018-11-03].

Dostupné z WWW: <<https://www.soundcloud.com/ct24/sets/hyde-park-civilizace>>.

iVysílání České televize. [on-line]. [cit. 2018-11-03].

Dostupné z WWW: <<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/>>.

Mayská apokalypsa. Konec světa. [on-line]. [cit. 2019-05-14].

Dostupné z WWW: <<https://www.lidovky.cz/>>.

Pořady České televize. [on-line]. [cit. 2019-02-11].

Dostupné z WWW: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/tema/magaziny/>>.

Přehled dělů. [on-line]. [cit. 2018-11-03].

Dostupné z WWW: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/hyde-park-civilizace/dily/starsi/>>.

Rolf Maxmilian Sievert. [on-line]. [cit. 2019-06-06].

Dostupné z WWW: <<http://www.converter.cz/fyzici/sievert.htm>>.

Vedení Ústavu pro jazyk český AV ČR. [on-line]. [cit. 2019-02-27].

Dostupné z WWW: <<http://www.ujc.cas.cz/o-ustavu/vedeni/>>.

PŘÍLOHA

1. Pořad Hyde Park Civilizace

1.1 Historie a vznik pořadu

Myšlenka pořadu *Hyde Park Civilizace* (dále jen HPC) se zrodila v mysli ředitele zpravodajství České televize Zdeňka Šámala, jenž vydobyl více prostoru pro vědu ve vysílání na programu ČT24. Současný HPC je nástupcem předchozích pořadů – *Hyde Parku ČT24*⁹² a *Hyde Parku Speciál*. Obě zpravodajské relace byly zaměřeny na aktuální témata z domova a ze světa, i když *Hyde Park Speciál* se rámcově profiloval na vědu. Tehdy šlo vůbec o první kontaktní zpravodajský pořad, do něhož byli zapojeni diváci, kteří své dotazy adresovali přes web, Facebook či SMS; a ty se přes složku Hyde Park Import, kam se shromažďovaly všechny dotazy, dostaly pomocí systému Editor do živého vysílání. Postupně na úkor politických (např. volby) a jiných mimořádných událostí doma i ve světě začal *Hyde Park ČT24* vytlačovat z programové skladby *Hyde Park Speciál*, tudíž vznikl plán založit nový a svébytný pořad o vědě v pravidelném vysílacím čase, jenž dostal název *Hyde Park Civilizace*.⁹³

1.2 Charakteristika pořadu

1.2.1 Základní informace

- interaktivní pořad o vědě a civilizaci;
- stopáž: 55 minut;
- program: ČT24;
- den a čas vysílání: sobota od 20:05;
- dramaturgyně/editorka: Gabriela Cihlářová;
- moderátor: Daniel Stach;
- reportéři: Veronika Kvaková, Jaroslav Zoula;
- první odvysílaný díl: 8. 9. 2012.⁹⁴

⁹² Základní koncepce původního pořadu je dodnes zachována, od února 2016 se vysílá pod názvem 90' ČT. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11412378947-90-ct24/> [cit. 2018-11-05].

⁹³ Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10252839638-hyde-park-ct24/bonus/> [cit. 2018-11-05].

⁹⁴ Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/> [cit. 2018-11-05].

1.2.2 Profil pořadu

Od září 2012 mohou diváci na televizních obrazovkách sledovat populárně vědecký pořad *Hyde Park Civilizace* a to pravidelně každou sobotu ve 20:05 na programu ČT24. Posláním HPC je nejen přinést divákům aktuální novinky z nejrůznějších vědních oborů, ale hlavním záměrem tvůrců pořadu je nezkresleně popularizovat vědu. Ta spočívá ve vysvětlení zákonitých souvislostí, příčin, následků, problémů a jevů. Při popularizaci se uplatňuje populárně odborná (též popularizační) funkce a také odpovídající jazykové prostředky. Cílem je tedy podat neodborné veřejnosti (divákům) přesné a srozumitelné informace pokud možno odlehčeným způsobem. Ve vztahu k probíranému tématu je v každém díle část případu osvětlena zpravidla dvěma reportážemi, které vysvětlují nejpodstatnější informace o dané problematice, a sice za účelem snazší orientace a snazšího porozumění, případně jen shrnují údaje právě probírajícího tématu.⁹⁵

Jak už bylo výše řečeno, ve vysílání je prostor věnován tematickým okruhům z nejrozličnějších oborů, ne vždy se však jedná o přímočaré dělení na vědy přírodní a humanitní, naopak v pořadu jsou zastoupena například témata o cestování, terorismu, lidské odvaze,⁹⁶ vymykající se této diferenciaci, čímž se nepochybně zvyšuje jeho široký okruh diváků.

Do pořadu jsou pozváni přední hosté, kteří mají k danému tématu pokaždé co říci. Nikdy není dosaženým měřítkem host podle odpovídajícího sociálního statusu, nýbrž určujícím faktorem jsou „uznávané osobnosti i méně známí nadějní vědci, teoretici i lidé přímo z praxe. Nestačí jeden prostor na svět, dáváme prostor k přemýšlení,“ říká moderátor pořadu HPC Daniel Stach.⁹⁷ Do určité míry může být výběr vhodného hosta podpořen i diváky, kteří svůj návrh posílají přes elektronický formulář, jenž je přístupný na webu České televize pod hlavičkou pořadu *Hyde Park Civilizace* v sekci *Tip na hosta*. Z předchozího *Hyde Parku Speciál* zůstává zachován kontakt (interaktivita) s diváky, kteří mají tak možnost se opět spolupodílet na vzniku pořadu formou dotazů a komentářů.

⁹⁵ Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/bonus/> [cit. 2018-11-05].

⁹⁶ Tamtéž [cit. 2018-11-05].

⁹⁷ Tamtéž [cit. 2018-11-05].

1.2.3 Struktura pořadu

Po úvodní znělce moderátor pořadu D. Stach uvede téma diskuze formou vypůjčené myšlenky, kterou pozvaný host už dříve pronesl, a na ni vzápětí navazuje pomocí rétorické figury, a to několika vystupňovanými otázkami.⁹⁸ V počátečním vstupu moderátor pokračuje přivítáním diváků ustálenou formulí: „Vítejte ve světě vědy a otázek současné společnosti, začíná Hyde Park Civilizace.“ Následuje krátký střih a po něm moderátor přivítá hosta, jemuž poděkuje, že přijal pozvání do pořadu. Vzápětí moderátor připomene divákům webovou adresu pořadu www.hydeparkcivilizace.cz, kde naleznou potřebné informace, jak se mohou přímo zapojit do diskuze formou dotazů či komentářů přes jednu z nabízených možností: webový formulář, Facebook, SMS, Twitter nebo Google+.⁹⁹ Celá uvítací část je završena reportáží, jejímž cílem je přiblížit následující téma přibližně pětapadesátiminutové diskuze.

Rozprava principiálně probíhá stylem, že moderátor pokládá dotazy a host je zodpovídá. V průběhu debaty jsou zodpovězeny divácké dotazy, které moderátor čte z dotykové obrazovky, takže host vidí konkrétní dotaz před sebou. Zdrojem častých otázek jsou také výroky hosta (doslovné citace), které už kdysi poskytl nějakému médiu. Zhruba v intervalu dvaceti minut je diskuze obvykle dvakrát přerušena krátkou reportáží v délce trvání cca tří minut.

Časový prostor vymezený pro diskuzi ukončuje moderátor poděkováním hostovi za zodpovězení otázek a přáním mnohých úspěchů v jeho dalších objevech. Host poděkuje a navzájem se komunikanti rozloučí. Následuje střih a na závěr moderátor zmíní hosta, který bude účastníkem v příštím díle. Na úplný závěr moderátor popřeje divákům hezký večer a následně se obrací k hostovi s podáním ruky a opětovným poděkováním.¹⁰⁰

⁹⁸ Forma rétorické figury je podle našeho soudu zvolena záměrně proto, že postupně vygradované otázky mají přimět diváky k sledování celého dílu. Ostatně celá úvodní (rovněž i závěrečná) promluva moderátora je komponována jako upoutávka k zhlédnutí a setrvání 55 minut u televizních obrazovek. Způsob provedení výstavby komunikátu do značné míry pracuje s podvědomím diváka. K tomu moderátor přizpůsobuje různé druhy psycholingvistických aspektů – komunikační funkce výpovědi, postoje, zautomatizované jazykové prostředky apod., provázaných s persvazivní funkcí.

⁹⁹ V současné době je možno položit otázku na hosta pouze přes webový formulář, Facebook a Twitter. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/> [cit. 2019-05-15].

¹⁰⁰ Nastíněná struktura pořadu je analogická pro všechny díly.

1.3 Profil moderátora

Daniel Stach (nar. 1988) pochází z Českých Budějovic, kde prožil své dětství a také období pubescence a adolescence. V rodném městě absolvoval Gymnázium Jírovceva se zaměřením na matematiku. Po dobu středoškolského a vysokoškolského studia se aktivně zapojoval do mnohých kulturních, společenských a sportovních akcí, jimž se příležitostně věnuje dodnes (např. komentuje Pražský mezinárodní maraton, závod na horských kolech, moderuje odborné konference). V následujícím výčtu připomeňme alespoň některé z nich:

- **2004–2005:** evropský mezinárodní projekt Socrates-Comenius¹⁰¹ (zakončen konferencí v Dánsku);
- **2006–2007:** Budějovický Majáles (organizátor, moderátor);
- **červen 2009:** absolvent Akademie PR (stáž v PR agentuře Stance Communications);
- **2007, 2009–2012, 2014:** Světový pohár ve vodním slalomu Praha-Troja (komentátor, moderátor; v letech 2010–2011 zodpovědný i za public relations, vedoucí tiskového centra);
- **2006–2009, 2012–2014:** Mezinárodní vodácký festival Wave (organizátor, tiskový mluvčí, moderátor, komentátor, tlumočník, překladatel, vedoucí sekce public relations);
- **červen 2008:** člen projektového týmu „Revitalizace vodáckého areálu Lídy Polesné“ v rámci projektu Regionální operační program (ROP) NUTS II Jihozápad (příprava žádosti a s ní spojená veškerá dokumentace projektu, vnější komunikace);
- **leden 2009 – srpen 2012:** redaktor, moderátor pořadu Sports Take na rozhlasové stanici Český rozhlas Radio Wave;
- **2009–2013:** člen Výkonného výboru SK Vodní slalom České Budějovice;
- **březen 2010:** člen organizačního výboru Světového poháru 2010 a Mistrovství světa ve vodním slalomu 2013 v Praze-Troji (zodpovědný za vnější komunikaci).¹⁰²

Daniel vystudoval magisterský obor Mezinárodní obchod na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze a bakalářský obor Mediální komunikace¹⁰³ na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Sám v rozhovoru přiznal, že ekonomii studoval proto, že se mu líbí, jak svět je provázaný, zvláště světová ekonomika. Druhou vysokou školu si ke studiu přidal, poněvadž ho fascinoval svět médií, vždy ho bavilo (a stále baví) učit se

¹⁰¹ Psaní velkých písmen v celém výčtu přejímáme z oficiálních webových stránek jednotlivých organizací, nikoliv z osobního webu Daniela Stacha, který se v několika případech od nich odlišuje.

¹⁰² Dostupné z: <https://www.danielstach.cz/> [cit. 2019-03-02].

¹⁰³ V současné době lze studovat tentýž obor pod názvem Mediální studia. Dostupné z: <https://fsv.cuni.cz/uchazeci/bakalarske-studium> [cit. 2019-03-02].

novým věcem a zajímat se o informace.¹⁰⁴ Od vysokoškolských studií žije Daniel trvale v Praze. Při studiu začal pracovat v Českém rozhlasu coby moderátor a redaktor pořadu *Sports Take* na Radiu Wave a poté svou kariéru započal v České televizi, v níž dělal nejprve úvodní reportáže pro *Hyde Park ČT24*, později moderoval *Hyde Park Speciál* a ranní vysílání pořadu *Studio 6*. Od září 2012 až po současnost moderuje na programu ČT24 pořad *Hyde Park Civilizace*, od září 2016 pořad *Věda 24* a od téhož roku působí i jako člen Redakce vědy ČT.¹⁰⁵

Bez jakékoliv nadsázky lze konstatovat, že Daniel se pro pořad HPC doslova narodil. Jeho mimořádné charakterové vlastnosti (všestranný rozhled, touha učit se novým věcem, neutuchající entuziasmus, oddanost vědě, rozhovory vedené v angličtině, pokora, empatie, pracovitost, spolehlivost, poctivost, důvtip) dělají člověka erudovaným. Jednoznačně je Daniel příkladem, že pokud se člověk pro něco nadchne, má to rozhodně smysl. Níže uvádíme přehled dosavadních úspěchů, ocenění a uznání v rámci Danielovo působení v České televizi, převážně se jedná o vyznamenání za pořad HPC.

- **srpen 2010 – září 2012:** redaktor České televize, pořad *Hyde Park ČT24*;
- **od září 2012:** moderátor pořadu *Hyde Park Civilizace*;
- **srpen 2014 – březen 2016:** moderátor pořadu *Studio 6*;
- **11. 4. 2015:** Cena v anketě TýTý 2014 v kategorii Objev roku;
- **4. 6. 2015:** Novinářská křepelka 2014 (udělována Českým literárním fondem);
- **16. 1. 2016:** Trilobit Beroun 2016: Cena Václava Havla pro *Hyde Park Civilizace*;
- **10. 2. 2016:** Čestná medaile Vojtěcha Náprstka za zásluhy v popularizaci vědy (udělena Akademií věd ČR);
- **od srpna 2016:** člen týmu Redakce vědy České televize;
- **od září 2016:** moderátor pořadu *Věda 24*;
- **3. 5. 2017:** Novinářská cena 2016 v kategorii audiovizuální žurnalistiky „Nejlepší rozhovor, beseda nebo diskuse“ za *Hyde Park Civilizace: Rwandská genocida*.¹⁰⁶
- **2. 6. 2018:** planetka Stach (pojmenování planety 93256 na Stach schválila Mezinárodní astronomická unie za zásluhy v popularizaci vědy).¹⁰⁷

¹⁰⁴ Dostupné z: <https://budejovice.rozhlas.cz/daniel-stach-mlady-budejcek-mluvi-kazdy-tyden-s-uznavanymi-svetovymi-vedci-7049134> [cit. 2019-03-02].

¹⁰⁵ Dostupné z: <https://www.danielstach.cz/> [cit. 2019-03-02].

¹⁰⁶ Tamtéž [cit. 2019-03-02].

¹⁰⁷ Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2498221-daniel-stach-je-ve-vesmiru-po-moderatorovi-pojmenovali-planetku-mezi-marsem-a-jupiterem> [cit. 2019-03-02].

2. Přehled jednotlivých děl za období 2012–2014

Vysvětlivka:¹⁰⁸

- zamítnuto (díl zamítnutý na základě stanovených požadavků, viz teoretická část 1.3.1 „Výběrová kritéria“)

2012

1. **Dana Drábová** (jaderná fyzička, předsedkyně Státního úřadu pro jadernou bezpečnost, 8. 9. 2012)
2. **Jiří Grygar** (astrofyzik, 15. 9. 2012)
3. **Josef Šlerka** (vedoucí Studia nových médií z FF UK), **Vint Cerf** (viceprezident Google, 22. 9. 2012)
4. **František Koukolík** (neuropatolog, 29. 9. 2012)
5. **Jiří Straus** (forezní biomechanik, kriminalista, 6. 10. 2012)
6. **Pavel Toufar** (publicista), **David Kabáth** (Evropské středisko kosmických operací, ESA, 20. 10. 2012)
7. **Václav Cílek** (geolog, 27. 10. 2012)
8. **Bedřich Rus** (vědecký koordinátor laserových technologií ELI Beamlines, 3. 11. 2012)
9. **Miroslav Bárta** (egyptolog, 10. 11. 2012)
10. **60 let od založení Akademie věd ČR. Jiří Drahoš a Václav Pačes** (současný a bývalý předseda Akademie věd, 17. 11. 2012)
11. **Josef Kautzner** (kardiolog, IKEM, 24. 11. 2012)
12. **Zdeněk Kukul** (oceánolog, 1. 12. 2012)
13. **Udílání Nobelových cen. František Janouch, Josef Fulka, Kvido Stříšovský** (8. 12. 2012)
14. **Mnislav Zelený** (etnolog, 15. 12. 2012)
15. **Konec světa. Markéta Křížová, Jiří Grygar** (22. 12. 2012)

¹⁰⁸ Kapitola „Přehled jednotlivých děl za období 2012–2014“ byla sestavena na podkladě informací z webu www.hydeparkcivilizace.cz.
Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/dily/> [cit. 2018-12-02].

2013

16. **Speciální vysílání ze švýcarského CERNu** (5. 1. 2013)
17. **Nanomateriály. Miroslav Černík** (ředitel Ústavu pro nanomateriály, pokročilé technologie a inovace), **Petr Louda** (vedoucí Oddělení tvorby a hodnocení nanostruktur Ústavu pro nanomateriály, pokročilé technologie a inovace TUL, 19. 1. 2013)
18. **Andrew J. Feustel** (astronaut, 2. 2. 2013)
19. **Roman Prymula** (lékař, 9. 2. 2013)
20. **Rudolf Zahradník** (fyzikální chemik, bývalý předseda Akademie věd ČR, 16. 2. 2013)
21. **Jan Klas** (generální ředitel Řízení letového provozu, 23. 2. 2013)
22. **Michael Romancov** (politický geograf, 2. 3. 2013)
23. **Jana Tichá, Miloš Tichý** (astronomové a hledači planetek, 9. 3. 2013)
24. **Pavel Prošek** (polárník, zakladatel Mendelovy polární stanice na ostrově Jamese Rosse v Antarktidě, 16. 3. 2013)
25. **Rick McCallum** (americký filmový producent, 23. 3. 2013)
26. **Jan Sokol** (filozof, 30. 3. 2013)
27. **Jan Hnízdl** (lékař, 6. 4. 2013)
28. **Jaroslav Nešetřil** (matematik, 13. 4. 2013)
29. **Sonya Pemberton** (australská televizní producentka, držitelka Emmy), **Elise Andrew** (zakladatelka facebookové stránky I Fucking Love Science, redaktorka The Scientist), **Aidan Lavery** (dramaturg série Horizon, BBC, 20. 4. 2013)
30. **Vladimír Baar** (kulturní a politický geograf, 27. 4. 2013)
31. **Cyril Höschl** (psychiatr, 4. 5. 2013)
32. **Bohumír Janský** (hydrolog, geograf, 11. 5. 2013)
33. **Ludomír Brož** (přednosta Kliniky popáleninové medicíny FN Královské Vinohrady, 18. 5. 2013)
34. **John Searle** (filozof a lingvista, 25. 5. 2013)
35. **Robert Fremr** (soudce Mezinárodního trestního soudu, bývalý soudce Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu, 1. 6. 2013)
36. **Transplantace jater dětem, péče o děti před a po transplantaci** (8. 6. 2013)

37. **Milan Vašek** (statik, Stavební fakulta ČVUT, 15. 6. 2013)
38. **Tomáš Jungwirth, Petr Němec** (fyzici, Fyzikální ústav AV ČR a Matematicko-fyzikální fakulta UK, 22. 6. 2013)
39. **Daniel Frynta** (sociobiolog, 29. 6. 2013)
40. **Georgij Tošinskij** (jaderný vědec, autor nejrychlejších jaderných ponorek na světě, 7. 9. 2013)
41. **Marian Brzybohatý** (odborník na terorismus, děkan Fakulty bezpečnostní a právní Policejní akademie, 14. 9. 2013)
42. **James W. Rice** (planetární geolog, šéf průzkumných misí na Marsu, NASA, 21. 9. 2013)
43. **Jiří Ježek** (paralympijský vítěz a mistr světa v cyklistice), **Jan Říha** (nevidomý horolezec, 28. 9. 2013)
44. **Steve Lichtag** (filmař, dobrodruh, 5. 10. 2013)
45. **Udílení Nobelových cen. Jiří Dolejší** (Matematicko-fyzikální fakulta UK a CERN), **Pavel Jungwirth** (Ústav organické chemie a biochemie AV ČR), **David Staněk** (Ústav molekulární genetiky AV ČR, 12. 10. 2013)
46. **Marek Orko Vácha** (přednosta Ústavu etiky 3. LF UK, katolický kněz, 19. 10. 2013)
47. **Natalia Gorbaněvská** (ruská disidentka, 2. 11. 2013)
48. **David Nixon** (vesmírný architekt, 9. 11. 2013)
49. **Helena Illnerová** (fyzioložka a biochemička, bývalá předsedkyně Akademie věd ČR, 16. 11. 2013)
50. **Martin Kovář** (historik, ředitel Ústavu světových dějin FF UK, 23. 11. 2013)
51. **Vladimír Mařík** (ředitel Českého institutu informatiky, robotiky a kybernetiky, 30. 11. 2013)
52. **George Elwood Smith** (nositel Nobelovy ceny za fyziku, spoluvynálezce CCD čipu, 7. 12. 2013)
53. **Zdeněk Hostomský** (biochemik, ředitel Ústavu organické chemie a biochemie AV ČR, 14. 12. 2013)
54. **Jaroslav Sýkora** (sociolog, odborník na dlouhodobou izolaci posádek při letech do vesmíru, 21. 12. 2013)

2014

55. **Fyzika očima tří Jungwirthů. Karel Jungwirth, Pavel Jungwirth, Tomáš Jungwirth** (fyzikové, 4. 1. 2014)
56. **Markéta Pravdová** (lingvistka, předsedkyně Rady Ústavu pro jazyk český, zástupkyně ředitele ÚJČ AV ČR, 11. 1. 2014)
57. **Orley Ashenfelter** (profesor ekonomie na Princetonské univerzitě, 18. 1. 2014)
58. **Ivan Netuka, Jiří Malý** (odborníci na transplantaci srdce, Klinika kardiovaskulární chirurgie IKEM, 25. 1. 2014)
59. **Vladimír Beneš** (neurochirurg, přednosta Neurochirurgické kliniky 1. lékařské fakulty UK a Ústřední vojenské nemocnice, 1. 2. 2014)
60. **Námořní doprava a olympijská pochodeň na severním pólu. Karel Zeman** (kapitán dálné námořní plavby), **Valentin Davydjanc** (kapitán největšího ledoborce na světě, 8. 2. 2014)
61. **Bruno Leibundgut** (astronom, tehdejší vědecký ředitel Evropské jižní observatoře, 15. 2. 2014)
62. **Jiří A. Svoboda** (profesor antropologie, Ústav antropologie PřF MU, 8. 3. 2014)
63. **Paul von Blum** (historik, University of California, Los Angeles, 15. 3. 2014)
64. **Paralympijské hry 2014. Sport hendikepovaných. Oldřich Jelínek** (český reprezentant na molusky), **David Motyčka** (český reprezentant ve sledge hokeji, 22. 3. 2014)
65. **Jan Šibík** (reportážní fotograf, 29. 3. 2014)
66. **Aleš Špičák** (vedoucí Oddělení tektoniky a geodynamiky Geofyzikální ústavu AV ČR, 5. 4. 2014)
67. **Stanislav Chládek** (odborník na mayskou kulturu a rituály, 12. 4. 2014)
68. **Lawrence M. Krauss** (teoretický fyzik, 19. 4. 2014)
69. **Radek Jaroš** (horolezec, 26. 4. 2014)
70. **Michal V. Marek** (ředitel Centra výzkumu globální změny AV ČR, 3. 5. 2014)
71. **Denis McQuail** (mediální teoretik, 10. 5. 2014)
72. **Blanka Říhová** (imunoložka, mikrobioložka, bývalá ředitelka Mikrobiologického ústavu AV ČR, 17. 5. 2014)
73. **Llewellyn Falco** (programátor), **Jack Copeland** (filozof, 24. 5. 2014)

74. **Jozef Lucký** (lékař tradiční čínské medicíny, internista, 31. 5. 2014)
75. **Lubor Václavů** (vojenský historik, 6. 6. 2014)
76. **Noam Chomsky** (americký lingvista, filozof a společenský kritik, 13. 6. 2014)
77. **Igor Lukeš** (profesor historie a mezinárodních vztahů na Boston University (20. 6. 2014)
78. **Josef Elster** (vedoucí Centra polární ekologie PřF JU, 27. 6. 2014)
79. **Bohdan Pomahač** (plastický chirurg, Brigham and Women's Hospital Boston, 6. 9. 2014)
80. **Rolf-Dieter Heuer** (částicový fyzik, generální ředitel CERN, 13. 9. 2014)
81. **Války o vodu? Bohumír Janský** (hydrolog, oceánograf, geograf, Katedra fyzické geografie a geoekologie PřF UK), **Ladislav Satrapa** (Katedra hydrotechniky Fakulta stavební ČVUT), **Jan Daňhelka** (Český hydrometeorologický ústav, 20. 9. 2014)
82. **Jana Dostálová** (Ústav analýzy potravin a výživy VŠCHT, 27. 9. 2014)
83. **Petr Neužil** (primář Kardiologického oddělení Nemocnice Na Homolce, 4. 10. 2014)
84. **Miroslav Popelka, Miroslav Bárta** (archeologové, 18. 10. 2014)
85. **Andrej Borisovič Zubov** (historik, politolog, religionista, 25. 10. 2014)
86. **Rudolf Krautschneider** (mořeplavec, 1. 11. 2014)
87. **Hana Roháčová** (primářka Kliniky infekčních, parazitárních a tropických nemocí, Nemocnice Na Bulovce, 8. 11. 2014)
88. **Robert Woodrow Wilson** (nositel Nobelovy ceny za fyziku, astrofyzik, 15. 11. 2014)
89. **Eva Jiřičná** (architektka, 22. 11. 2014)
90. **Miroslav Veverka** (spisovatel, bývalý soudce Vrchního soudu v Praze, 29. 11. 2014)
91. **Nobelovy ceny 2014. Ivan Pelant** (Fyzikální ústav AV ČR), **Pavel Hozák** (Ústav molekulární genetiky AV ČR), **Karel Ježek** (neurofyzikolog, vedoucí Laboratoře experimentální neurofyzologie, 6. 12. 2014)
92. **Centrum Excellence Telč. Miloš Drdácký** (ředitel Ústavu teoretické a aplikované mechaniky AV ČR), **Stanislav Pospíšil** (vědecký garant klimatického větrného tunelu), **Daniel Vavřík** (vědecký garant Laboratoře rentgenové a neutronové radiografie, 13. 12. 2014)
93. **Život v Grónsku. Alena a Jaroslav Klempířovi** (20. 12. 2014)

Použité zdroje

Internetové odkazy

Daniel Stach. Oficiální web. [on-line]. [cit. 2019-03-02].

Dostupné z WWW: <<https://www.danielstach.cz/>>.

Hyde Park ČT24. Historie a vznik pořadu. [on-line]. [cit. 2018-11-05].

Dostupné z WWW: <<https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10252839638-hyde-park-ct24/bonus/11156-historie-a-vznik-poradu>>.

O Hyde Parku Civilizace. Videobonus. [on-line]. [cit. 2018-11-05].

Dostupné z WWW: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/bonus/>>.

Planetka Stach. [on-line]. [cit. 2019-03-02].

Dostupné z WWW: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/veda/2498221-daniel-stach-je-ve-vesmiru-po-moderatorovi-pojmenovali-planetku-mezi-marsem-a-jupiterem>>.

Přehled dílů. [on-line]. [cit. 2019-03-05].

Dostupné z WWW: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/dily/>>.

Rozhovor s Danielem Stachem. Český rozhlas České Budějovice. [on-line]. [cit. 2019-03-02].

Dostupné z WWW: <<https://budejovice.rozhlas.cz/daniel-stach-mlady-budejcak-mluvi-kazdy-tyden-s-uznavanymi-svetovymi-vedci-7049134>>.

Uchazeči bakalářského studia FSV UK. [on-line]. [cit. 2019-03-02].

Dostupné z WWW: <<https://fsv.cuni.cz/uchazeci/bakalarske-studium>>.

Úvodní stránka Hyde Park Civilizace. [on-line]. [cit. 2019-05-15].

Dostupné z WWW: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10441294653-hyde-park-civilizace/>>.